TRANSILVANIA

ORGANUL

ASOCIAȚIUNII PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA POPORULUI ROMÂN.

Nr. II. Sibiiu, Martie—Aprilie 1905. An. XXXVI.

VASILE ALECSANDRI.

— Trei conferențe publice arangiate de despărțământul Sibiiu al „Asociațiunii" în Martie și Aprilie 1905. —

I.

Biografia și poezia patriotică a lui Alecsandri.

Onorat public! Asupra mea a căzut onorifica sarcină, ca să încep noua serie a conferențelor publice, ce comitetul despărțământului din loc al Asociațiunii a inițiat în anul trecut. Dorința noastră a tutorora eră, ca noua serie de conferențe să se țină în sala Casei naționale, menită a servì ca adăpost literelor, științei și artei românești.

Este numai natural, ca subiectul primei conferențe ce aveà să se țină în acest sanctuar cultural să fie activitatea acelui bărbat, care prin lucrările sale literare a contribuit mai mult la deșteptarea, înaintarea culturală și consolidarea poporului român și a dat poate cea mai fidelă expresiune firii acestuia.

Cred însă, că în această sală, clădită și din sudoarea Românului, încă se poate vorbì despre viața și poezia patriotică alui V. A., „cântărețul în curs de jumătate de veac al dorului, al avânturilor și al voiniciei întregului neam", care prin scrierile sale a contribuit foarte mult la deșteptarea conștienței poporului român și a exprimat în mod până la el neobicinuit tot ceeace ne caracterisează. Se cinstește pe sine neamul, care cinstește memoria bărbaților săi mari.

Bărbații mari, îndeosebi operele lor literare sunt florile vieții unui popor. Aceste flori, dacă vrem să dee roade, trebue să le îngrijim, să le cultivăm.

Scrierile lui Alecsandri, Mureșan, Eminescu, Șincai, P. Maior, G. Barițiu și alții, numai așa vor da roadele așteptate, dacă mereu ne vom ocupà cu ele, dacă le vom cultivà fără încetare, primind ca din un isvor nesecat îmbărbătare pentru drumul lung ce avem încă să percurgem în istoria universală. In această privință putem învățà mult dela celelalte popoare, cari împreună cu noi locuiesc între frumoșii munți și cele patru rîuri mari ale

patriei noastre; compatrioții noștri nu lasă să treacă o singură ocaziune mai solemnă fără a luà exemplu din activitatea bărbaților lor mari și fără a le aduce cuvenitul prinos de recunoștință.

Dela sine înțeles, că în conferența mea nu voiu da o icoană întreagă a vieții și activității lui V. A., ar fi să vorbesc oare întregi, ba seri întregi. Mă voiu mărginì a înșirà numai momentele biografice principale, arătând — în legătură cu acestea, — cum în activitatea sa literară V. A. a fost condus de iubirea libertății, iubirea de neam și țară; o însușire, care dealtfel a caracterizat pe toți bărbații mari ai poporului român în generația ce ne-a premers.

V. Alecsandri s'a născut la 1821, luna lui Iulie, în apropierea Bacăului, anumit în o trăsură brașovenească, care servià de locuință familiei poetului, ce se refugiase dinaintea eteriei (revoluției) grecești.

Familia Alecsandri-eștilor e de origine italiană. Ea a venit sau direct din Italia în Moldova, care aveà legături comerciale cu înfloritoarele republice italiane, sau apoi din Cafa după ocuparea de către Turci a acestei cetăți din Crimea. Moșul lui V. A. erà încă negustor, dar tatăl său a ocupat funcțiuni publice, ajungând dela sameș în orașul Bender la diregătoria de vornic.

Au circulat și circulează încă și alte versiuni asupra originii lui V. A. Cea mai curioasă, totodată și cea mai cutezată este, conform căreia moșul poetului nostru ar fi fost semit de origine.

Nu voiu întrà în analiza acestei versiuni. E destul să spun, că Al. nu este primul om de valoare, reclamat de rassa semită. Spiritul lucrărilor lui literare sunt cea mai bună dovadă, că originea familiei Alecsandri-eștilor este a se căutà la unul din popoarele romanice. Numai un Italian, un Spaniol etc. poate devenì complet Român deja în a treia generație, astfel că tot ce el face să fie totdeauna în armonie cu aspirațiile, cu însușirile poporului, în care s'a contopit.

Alecsandri a iubit cu aceeaș căldură pe Românul ardelean, ca și pe cel din România, Basarabia, Moldova și Muntenia; pentru el Românul erà Român, trăiască sub orișicare împărăție. Nu așa fac renegații, îndeosebi nu cei de rassă semită, pentru cari numai Românul din regat este Român, ceilalți sunt Unguri, Muscali și așa mai departe.

Mama lui V. Alecsandri a fost asemenea de origine italiană. Se vede că a fost scris, ca în vinele regelui poeziei românești să circuleze sânge curat, sânge de rassă romanică.

Primii ani ai copilăriei i-a petrecut în curtea boerească de lângă satul Mircești, pe care tatăl său a cumpărat-o împreună cu moșia aparținătoare dela un unchiu al artistului dramatic Millo. Aici în valea Siretului, așezată la poalele Carpaților, în mijlocul livezilor lui iubite, aici unde totul respirà mulțămire și-a petrecut primii ani ai copilăriei, alergând și jucându-se cu țiganul său rob în aer curat și sub razele încălzitoare ale soarelui.

Cu începere dela anul al 6-lea Alecsandri a primit un instructor în persoana călugărului Gherman. Acesta locuià în curtea boerească şi instruà afară de Alecsandri între alţii şi pe Kogălniceanu şi pe Millo.

În 1829 Alecsandri ajunge în un penzion francez în Iaşi, unde învaţă limba franceză, limba grecă şi alte studii umanitare. În toamna anului 1834 plecă la Paris, oraşul plin de farmece, centrul lumei civilizate, unde sosì după o călătorie de 20 zile şi 20 nopţi, căci în acele timpuri nu circulà orient expresul, ci lumea călătorià în delejans. Fără îndoială, călătoriile pe acele timpuri erau mai obositoare, în schimb erau mai instructive şi mai romantice.

În Paris se pregătì pentru obţinerea bacalaureatului în litere. Aceasta i-a succes în 1836.

La dorinţa tatălui său întră în facultatea de medicină. Dar Alecsandri nu aveà tragere de inimă pentru astfel de studii. Părăsì deci facultatea de medicină şi se înscrise la drept. Nici aici nu erà de el. A trecut la şcoala de poduri şi şosele. Dar nu figurile geometrice, nu problemele matematice puteà să încălzască sufletul lui Alecsandri. Literatura îl fărmecà, pentru aceasta aveà să trăească o viaţă întreagă, ferindu-se după putinţă de tot ce ar fi putut să-i întrerupă ocupaţiunea sa predilectă.

După întreita încercare de a se pregătì pentru o carieră practică, Alecsandri se dedică studiului literelor.

Ascultă cu regularitatea obicinuită la studenţii universitari lecţiunile mai multor profesori dela Sorbona, cetì operele celor mai însemnaţi scriitori francezi şi cercetà foarte des teatrul.

Cinci ani a petrecut Alecsandri în Paris; în primii doi ani a trecut bacalaureatul, a încercat pe rând să studieze medicina, drepturile şi tehnica, iar în ceialalţi trei a făcut studii literare aşa cum îl trăgeà inima.

In primăvara anului 1839 întreprinse, împreună cu pretinul său Costache Negri, o călătorie în Italia. În cursul a opt luni cercetă Genua, Milano, Veneţia, Florenţa şi Roma, pretutindenea studiind şi admirând lucrările de artă create de naţiunea soră sau rămase dela strămoşii popoarelor romanice. Nu mai încape îndoială, că Italia cu ale ei reminiscenţe istorice a contribuit mult a clarificà patriotismul, iubirea de ţară şi neam a lui Alexandri. Pământul clasic al Italiei, în deosebi cetatea eternă a însufleţit pe mulţi fii ai neamului nostru, cari reîntorşi la vetrele străbune au jertfit partea lor cea mai bună pentru deşteptarea şi înălţarea poporului românesc.

Alecsandri s'a reîntors în Moldova în Decemvrie 1839, după o absenţă de cinci ani şi ceva. Ne putem uşor închipuì ce neplăcut îl va fi atins deosebirea enormă ce a trebuit să constate între civilizaţia din apus şi necivilisaţia sărmanei Moldove. Dar Alecsandri nu aparţineà acelora, cari ajunşi în poziţii sociale distinse se ruşinează de părinţii lor, la vederea moravurilor orientale din patrie, el nu a fugit înapoi la Paris, ci a întrat în legătură cu ceialalţi tineri patrioţi, crescuţi în străinătate şi hotărîţi a euro-

penizà viaţa publică a ţării şi moravurile societăţii din Moldova şi Muntenia. Alecsandri nu a ezitat un moment a se declară pentru curentul de reformare radicală şi mai ales prin scrierile sale a contribuit nespus de mult la accelerarea acestui proces, dela care atârnà viitorul ţărilor române, al naţiunii române.

Reîntors în patrie Alecsandri aveà să ocupe o funcţiune publică; fù numit şef de masă la casa penziilor din Iaşi, funcţiune ce ocupă cinci ani. Dar nu funcţionarismul erà pentru un spirit ca al lui. Singure îndeletnicirile literare puteau să-l mulţămească, prin acest fel de lucrare a căutat să promoveze realizarea aspiraţiilor tinerei generaţii ce şi-a primit educaţiunea în apus. Prin lucrări literare căutà să promoveze încolţirea libertăţii în ţările române, libertate fără care individul nu poate progresà, naţiile nu-şi pot desvoltà energiile şi nu pot trăì.

Alecsandri a iubit libertatea în măsură extraordinară.

Când reprezentanţa Moldovei, la anul 1844, a votat desrobirea Ţiganilor statului, Alecsandri a preamărit acest vot prin versuri avântate.

Te slăvesc, (*zice el*) o, zi ferice, sfântă zi de libertate,
Tu a cărei mândră rază sufletul român străbate!
Te slăvesc, o, zi măreaţă pentru patria-mi iubită,
Tu ce-arăţi ochilor nostri Omenirea desrobită!

Veacuri multe de durere au trecut cu vijelie,
Sub asprime plecând capul unui neam în osândire!
Dar Românul cu-a sa mână rumpe lanţul de robie,
Şi Ţiganul, liber astăzi, se deşteaptă 'n fericire.

Azi e soarele mai falnic! lumea azi e mai voioasă!
Azi în pept inima-mi creşte! azi e viaţa mai frumoasă,
Căci la glasul libertăţii văd Moldova deşteptată
Şi la glasul Omenirii o simţesc înduioşată.

Fală 'n lume şi mărire pentru tine 'n veci să fie,
O, Moldovo, ţară mândră! tu ce dai sfântă dreptate!
Braţul tău ce sfarmă astăzi un jug aspru de robie,
Ţie însăţi pregăteşte viitor de libertate!

După luarea în posesiune a moşiei dela Mircesti, la anul 1855, unul dintre primele acte a fost, că şi-a adunat Ţiganii robi şi le-a spus, că sunt liberi, pot merge unde vor voì.

Tot iubirea nemărginită a libertăţii l-a îndemnat în 1848 să iee parte la consfătuirile revoluţionare din Iaşi, cari au avut un sfârşit tragic şi a silit un număr însemnat de patrioţi, între ei şi pe Alecsandri să pribegiască din ţară.

După un jalnic „Adio la Moldova“ scris în Braşov, a plecat la Paris. Din acest cuib al libertăţii a adresat al său puternic apel întitulat „Deşteptarea României“.

În timpul pribegiei Alecsandri a scris prin ziarele franceze articole patriotice, căutând, împreună cu alţi pribegi, să câştige opinia publică a Franciei pentru justele pretensiuni ale naţiunii române, a trăit pentru înde-

letnicirile sale literare şi a făcut călătorii în interiorul Franciei, în Spania cu Gibraltarul şi în Maroco.

La 1854 s'a întors în ţară. Prima lui grije a fost să fondeze revista „România literară". Dar erà imposibil, ca Alecsandri care, prin activitatea sa literară de 15 ani, şi-a câştigat deja loc de frunte în literatura românească şi erà cunoscut şi iubit de toti, ca Alecsandri, care iubià libertatea atât de mult, să rămână departe de mişcările politice din acel timp, cari culminau în lozinca: unirea Moldovei şi Munteniei având un singur domn, o unică reprezentanţă naţională. A luat parte însemnată la realizarea unirii principatelor, la alegerea colonelului Cuza de domn al Moldovei şi în urmă al Munteniei. Cine nu cunoaşte „Hora Unirei", scrisă în 1857, pe care o cântau mic şi mare?

Alecsandri a fost creat numai pentru literatură. Dacă totuş a luat parte la mişcările politice, este a se atribui nemărginitei sale iubiri de ţară.

Indată după îndoita alegere a lui Cuza, Alecsandri a fost trimis la Paris ca reprezentant al noului principe, având să exopereze recunoaşterea diplomatică.

Vizita ce a făcut la curtea lui Napoleon III, învârtitorul politicei mondiane din acele timpuri, şi primirea ce i-s'a făcut, o găsim descrisă în un extras al misiilor sale politice publicat între alte reviste şi în „Albina Carpaţilor" din 1878.

Serviciile, ce el aduse ţării în această misiune, nu le puteà altul aduce mai bine. Vasta cultură i-a permis să fie şi diplomat bun.

Ministrul afacerilor străine al Franciei nu puteà să promită spriginul său cu toată hotărîrea, deoarece el ştià, că Turcia şi Austria sunt contrare unirii principatelor, Englitera sprigineşte sistematic politica Turciei, Prusia nu are interes a fi favorabilă Românilor, cât pentru Rusia etc.

„Oricât de mari împotriviri poate găsi chestiunea Românilor în unele cabinete ale Europei, zice Alecsandri, noi nu perdem curajul încât vom fi siguri, că Excelenţia Voastră va susţineà interesele noastre în conferenţele ce au a se deschide încurând, precum le-a susţinut şi în congresul trecut".

„Dar ce poate face Francia singură în contra Turciei, Austriei, Engliterei şi celorlalte puteri?" replică ministrul.

„Francia, dle conte", răspunde Alecsandri, „e mai puternică astăzi decât poate se crede însăşi". Ea poate aruncà în cumpăna politicei europene o greutate nemăsurată, numele lui Napoleon".

Alecsandri aveà deplină încredere în Napoleon. Şi nu s'a înşelat. Napoleon l-a primit foarte bine şi nu i-a denegat nici o rugare.

„Simt o mare simpatie pentru naţia română, a zis Napoleon, şi văd cu mulţumire, că nu m'am înşelat când am judecat cauza principatelor demnă de spriginul Franciei. Actul patriotic ce aţi săvârşit decurând prin înălţarea unui singur domn pe ambele tronuri al Moldovei şi al Valahiei, tactul politic ce aţi probat săvârşindu-l, îmi dau încredere, că meritaţi vii-

torul la care aspirați. Nu-mi rămâne decât a vă felicită și a vă asigurà, că ajutorul Franciei, că simpatiile mele nu vor lipsì pe calea înțeleaptă ce ați apucat".

De trei ori a fost primit Alecsandri în palatul Tuileriilor, totdeuna cu multă afabilitate.

La a treia întâlnire Napoleon a mai spus și memorabilele cuvinte: „Organizați-vă în liniște, desvoltați resursele voastre financiare, agricole și militare și așteptați cursul evenimentelor".

Ințelepte cuvinte. Da, dacă Românii doresc să aibă viitor, să se organizeze în liniște și să se pregătească a profità de momentul potrivit în cursul evenimentelor.

Misiunea diplomatică l-a mai dus pe Alecsandri la Londra și Turin. Norocul l-a însoțit și în aceste două locuri.

Alecsandri nu erà diplomat de profesiune, dar aveà maniere fine și un spirit ales, prin cari a știut să câștige simpatiile oamenilor de stat cu cari a avut să negocieze. Se poate susținea cu siguranță, că un diplomat sau politician de profesiune nu puteà să îndeplinească mai cu succes această sarcină.

Misiunea aceasta Alecsandri o îndeplinì ca trimis extraordinar al prințului Cuza („Du-te și fă cum te-or povățuì inima și conștiința" i-a zis Vodă Cuza); în țară el ocupà funcțiunea unui ministru al afacerilor străine. Dar naturelul lui Alecsandri nu se potriveà cu valurile vieții publice, cu intrigele nedeslipite de ceeace numim politică. In urmare numai scurt timp i-a fost dat țării a-l ști făcând parte din guvern. Ce e drept, în cursul anilor a mai fost ales deputat și senator, chiar și vice-prezident al Camerii deputaților; dar inima lui de poet îl trăgeà iară și iară în acea lunică dela Mircești, pe care a imortalizat-o prin sublimele strofe din „Lunca din Mircești" și „Concertul în lunică".

Poetul nostru erà, aș puteà zice, fărmecat de lumea închipuirilor. Nevasta sa, cu care s'a căsătorit la anul 1873, îngrijeà de moșie, ea stringeà recolta și ea o prefăceà în bani; iar el trăià pentru poezie. Numai glasul țării, numai vocea neamului erà în stare să-l abată dela îndeletnicirile sale predilecte.

Glasului țării a dat ascultare, când la 1885 a primit să fie numit ministru plenipotențiar la Paris. Acest post l-a ocupat până la moartea sa; dar n'a lăsat să treacă un an fără a cercetà iubita sa lunică din Mircești.

Deja în 1888 Alecsandri a fost cuprins de un morb incurabil, de cancer. In primăvara anului 1890 erà așa de rău încât, profitând de o ameliorare trecătoare, a părăsit Parisul, dorind să moară acolo, unde a petrecut mai bucuros în viața sa.

Vederea oamenilor și locurilor lui iubite i-au făcut bine. Acest bine erà numai sugestiv. Cancerul rodeà fără întrerupere la rădăcina stejarului și îl doborî în 22/10 August 1890.

Vestea morţii sale a străbătut ca un fulger în toate unghiurile locuite de Români. Intreagă naţiunea românească erà pătrunsă de o adâncă jale, căci a fost lipsită de poetul ei cel mai iubit, cel mai mare; căci moartea i-a răpit pe acela, care a trăit şi a lucrat pentru gloria întregului neam.

Dar numai corpul lui Alexandri l-au dus la groapă cei nouă dorobanţi din Vaslui, spiritul lui viează încă în scrierile ce ne-a lăsat moştenire.

Alecsandri a desvoltat o activitate literară întinsă. El a scris proză, poezii şi piese dramatice. In covârşitoarea majoritate a scrierilor sale s'a inspirat din viaţa şi spiritul poporului român. Iată motivul pentru care scrierile lui Alecsandri sunt cetite şi iubite pretutindenea unde locuesc Români.

„Dacă este — zicea Alecu Russo în 1855 — ca neamul românesc să aibă şi el o limbă şi o literatură, spiritul public va părăsi căile pedanţilor şi se va îndreptà la isvorul adevărat: la tradiţiile şi obiceiurile pământului unde stau ascunse încă şi formele şi stilul; şi de aş fi poet, aş culege mitologia română, care-i frumoasă ca şi acea latină şi greacă; de aş fi istoric, aş străbate prin toate bordeele să descoper o amintire sau o rugină de armă, de aş fi gramatic, aş călători pe toate malurile româneşti şi aş culege limba".

Kogălniceanu scrià cu trei ani înainte, la 1882, în prefaţa letopiseţelor: „Artele şi literaturile n'au speranţă de viaţă decât acolo, unde-şi trag originea din însăşi tulpina popoarelor; altmintrelea ele nu sunt decât nişte plante esotice, care la cel dintâiu vânt ori îngheaţă ori se usucă. Ca să avem o artă şi o literatură naţională, trebue ca ele să fie cu societatea, cu credinţele, cu obiceiurile, într'un cuvânt cu trecutul nostru".

Lui Alecsandri nu i-a fost greu a-şi „aplecà urechia la glasul sfios al muzei populare", a se înspirà din tradiţiile şi obiceiurile pământului, a străbate munţii şi câmpiile pentru a culege roadele muzei populare, mitologie şi adevărata limbă românească, dat fiind că el iubià poporul român aşa cum numai un poet ştie iubì. Iubirea aceasta, aş puteà zice nemărginită, o motivează însuş astfel: „Mie mi-e drag Românul şi ştiu a preţuì bunătăţile cu care l-a dăruit natura. Mi-e drag să-l privesc şi să-l ascult, căci el e simplu şi frumos în înfăţişarea lui; căci e curat, înţelept, vesel şi poetic în graiul său".

„Imi plac obiceiurile sale patriarhale, credinţele sale fantastice, danţurile sale vechi şi voiniceşti, portul său pitoresc care la Roma se vede săpat pe coloana lui Traian, cântecele sale jalnice şi melodioase, şi mai ales poeziile sale atât de armonioase.".

„Eu îl iubesc şi am multă sperare într'acest popor plin de simţire, care respectează bătrâneţele, care-şi iubeşte pământul şi care, fiind mândru de numele său de Român, îl dă ca un semn de cea mai mare laudă oricărui om vrednic, oricărui viteaz, fie măcar de sânge străin".

„Am multă sperare într'acest neam, a cărui adâncă cuminţie e tipărită într'o mulţime de proverburi, unele mai înţelepte decât altele; a

cărui închipuire minunată e zugrăvită în poveştile sale poetice şi strălucite ca însăş acele orientale; al cărui spirit satiric se vădeşte în nenumăratele anecdote asupra tuturor naţiilor cu care s'a aflat în relaţie; a cărui inimă bună şi dornică se arată în obiceiul ospeţiei pe care l'a păstrat cu sfinţenie dela strămoşii săi; al cărui geniu în sfârşit luceşte atât de viu în poeziile sale alcătuite în onorul faptelor măreţe".

Numai un Român din creştet până în talpă, numai un poet stăpânit de o nemărginită iubire de neam a putut să verse lacrimi de bucurie la reîntoarcerea armatei române victorioase de pe câmpiile Bulgariei. Alecsandri nu a plâns, că revede armata patriei sale, ci a vărsat lacrimi pentru redeşteptarea vitejiei, reînvierea virtuţilor strămoşeşti, întocmai ca o mamă, care varsă şiroi de lacrimi auzind de faptele bune săvârşite de copiii ei.

Părintele, care vede asigurat viitorul copiilor săi, moare liniştit, fără părere de rău; astfel şi Alecsandri văzând că viitorul neamului românesc este asigurat prin luptele victorioase, spune, că de acuma poate să moară fericit.

Alecsandri a studiat istoria şi literatura popoarelor mai înaintate decât Românii, a admirat gloria şi bunele calităţi ale străinilor, dar nu şi-a perdut echilibrul sub farmecul culturei franceze, nu şi-a tradat ţara şi neamul. Nu, ci a căutat să-şi pună forţele sale pentru a face istoria română mai glorioasă, a da avânt literaturei româneşti şi a trezì bunele calităţi ale naţiunii, cari nu lipsiau, cari erau înăbuşite de o forţă majoră ce venià dela străin.

Alecsandri a fost contemporanul şi soţul de luptă al acelei pleiade de bărbaţi, care a întemeiat România de astăzi şi care a căutat să asigureze nu numai viitorul acestei ţeri, ci viitorul tuturor Românilor, afle-se ei ori unde. Nu exagerez când susţin, că în această direcţiune Alecsandri a lucrat cu foarte mult succes.

Poeziile lui, cum sunt: Sentinela română, Hora unirii, Peneş Curcanul şi încă multe altele au străbătut în toate colibele româneşti, promovând unitatea culturală a tuturor Românilor în mare măsură. Poeziile lui naţionaliste şi patriotice au răsunat ca o trimbiţă de alarmă scuturând poporul din nepăsare; ele au mărit mândria naţională, au redat poporului român încrederea în forţele proprii, în puterea sa de viaţă, în viitorul său.

Activitatea literară a lui Vasile Alecsandri a durat aproape o jumătate de veac, dela 1842 până la 1890. In acest timp el nu a lăsat să treacă un moment istoric fără a sunà în buciumul său plăcut, fără a încurajà pe contemporanii săi.

Anul 1848, evenimentele unirii principatelor şi războiul pentru independenţa României sunt trei momente istorice, când lira lui Vasilie Alecsandri a răsunat puternic deşteptând poporul din letargie, apelând la unire, cerând jertfe patriotice şi cântând reînvierea vitejiei strămoşeşti.

Cine nu cunoaşte energicele accente din „Deşteptarea României", apărută în epocalul an 1848? Alecsandri simţià viu curentul de renaştere ce străbăteà dela un capăt la celalalt al bătrânei Europe. Dorià ferbinte

ca acest curent să cuprindă în valurile sale şi pe poporul românesc şi să-l redee misiunii sale exprimate atât de plastic în „Sentinela Română“ prin versurile:

„Maica Roma cea bătrână
Mi-a pus arma asta-n mână
Şi mi-a zis cu glasul său:
Fiiul meu, alesul meu!
Tu din toţi ai mei copii
Cel mai tare-'n vitejii.
Mergi în Dacia, grăbeşte,
Pe barbari de-i risipeşte,
Şi-apoi vecinic priveghiază,
Sentinelă mult viteză,
Şi te-aţine la hotare,
Că s'aud în depărtare
Răsunând duşmane pasuri,
Menintând barbare glasuri“.

Şi:

„Să trăeşti ostaş romane,
Stâlp al lumii apusane!
Tu cu peptu-ţi ai oprit
Valul crunt de răsărit,
Şi cu braţul tău armat,
Pasul soartei l'ai schimbat“.

Da, apărător al ordinii, civilizaţiunii şi culturei a fost pus Românul de marele împărat. După o întrerupere de câteva veacuri întunecate el şi-a reluat frumoasa misiune.

Vasile Alecsandri dorià mai înainte de toate să vadă pe tot Românul pătruns de dorul şi dragostea libertăţii, mântuitoarea şi înălţătoarea popoarelor; erà sătul de domnie străină, care numai rele a adus poporului român şi ţărilor române.

Voi ce staţi în adormire, voi ce staţi în nemişcare,

zice el în „Deşteptarea României“

N'auziţi prin somnul vostru acel glas triumfător,
Ce se 'nalţă păn' la ceruri din a lumei deşteptare
Ca o lungă salutare
Către-un falnic viitor?

Nu simţiţi inima voastră, că tresare şi se bate?
Nu simţiţi în peptul vostru un dor sfânt şi românesc.
La cel glas de înviere, la cel glas de libertate
Ce pătrunde şi răsbate
Ori ce suflet omenesc?

Iată lumea se deşteaptă din adânca-i letargie!
Ea păşeşte cu pas mare către'un ţel de mult dorit.
Ah! treziţi-vă ca dânsa, fraţii mei de Românie!
Toţi sculaţi cu bărbăţie,
Ziua vieţii a sosit!

Libertatea 'n faţa lumii a aprins un mândru soare,
Şi'acum neamurile toate către dânsul aţintesc
Ca un cârd de vulturi ageri ce cu-aripi mântuitoare
Se cerc veseli ca să sboare
Către soarele ceresc!

Numai tu, popor române, să zaci vecinic în orbire?
Numai tu să fii nevrednic de-acest timp reformator?
Numai tu să nu iei parte la obştească înfrăţire,
La obştească fericire,
La obştescul viitor?

Până când să creadă lumea, o, copii de Românie!
C'ori ce dor de libertate a perit, s'a stins din voi?
Până când să ne tot plece cruda, oarba tirănie
Și la caru-i de trufie
Să ne 'njuge ca pe boi!

Până când în țara noastră tot străinul să domnească?
Nu sunteți sătui de rele, n'ați avut destui stăpâni?
La arme, viteji, la arme, faceți lumea să privească
Pe câmpia românească
Cete mândre de Români!

Sculați frați de-acelaș nume, iată timpul de frăție!
Peste Molna, peste Milcov, peste Prut, peste Carpați
Aruncați brațele voastre cu o puternică mândrie,
Și de-acum pe vecinicie!
Cu toți mânile vă dați!

Hai copii de-acelaș sânge! hai cu toți într'o unire,
Libertate-acum sau moarte să cătăm să dobândim,
Pas, Români, lumea ne vede... Pentru-a patriei iubire,
Pentru-a mamei desrobire
Viața noastră să jertfim!

Fericit acel ce calcă tirănia sub picioare!
Care vede 'n a lui țară libertatea renviind.
Fericit, măreț acela care sub un falnic soare
Pentru patria sa moare,
Nemurire dobândind.

Regele poeziei române nu se adresează numai către Moldovenii săi, el trece granițele patriei sale restrânse, îndeamnă pe toți Românii de pretutindenea a se încălzi la razele soarelui libertății.

E grandios apelul, ce Alexandri adresează poporului român prin nemuritoarele strofe din „Deșteptarea României". „Vocea sacră a libertății", zice N. Predescu în scrierea sa: „Poeți și artiști", „răsună acî puternic ca valurile mării înfuriate. Isbiri electrice simt la cetirea Marseliezei române, ce egalează în frumseți pe cea franceză, ambele conținând metalul din care se formează răsbunătoare fulgeri. Avântul unui entuziasm continuu imprimă în piesă tării nenarabile".

Prin „Hora Unirei", scrisă cu doi ani înaintea îndoitei alegeri a lui Cuza, Alecsandri a promovat ideia unirii ca nimeni altul. Poezia aceasta s'a răspândit ca fulgerul în Moldova și Muntenia, o cântă și recită mic și mare, tinăr și bătrân; ea a pătruns în toate straturile poporului român și a produs un curent, căruia nu mai puteau rezistă interesele particulare ale câtorva familii boerești.

Multe strofe din „Hora Unirii" sunt și astăzi actuale, se potrivesc de minune și la adresa Românilor de dincoace Este și la noi multă iarbă rea, multă neghină, care ar trebuì să peară; se învrăjbesc și dușmănesc

şi la noi prea mult oamenii, cu toate că tuturor este cunoscut, că unde-i unul nu-i putere la nevoi şi la durere.

Conştii de existenţa acestor rele, ferm hotăriţi a le delătură să zicem toţi într'un glas:

Hai să dăm mână cu mână
Cei cu inima română,
Să 'nvârtim hora frăţiei
Pe pământul României!

Iarba rea din holde piară!
Piară duşmănia 'n ţară!
Intre noi să nu mai fie
Decât flori şi omenie!

Măi Muntene, măi vecine,
Vină să te prinzi cu mine
Şi la viaţă cu unire,
Şi la moarte cu 'nfrăţire!

Unde-i unul, nu-i putere
La nevoi şi la durere.
Unde-s doi puterea creşte,
Şi duşmanul nu sporeşte!

Amândoi suntem de-o mamă,
De-o făptură şi de-o samă,
Ca doi brazi într'o tulpină,
Ca doi ochi într'o lumină.

Amândoi avem un nume,
Amândoi o soartă 'n lume,
Eu ţi-s frate, tu-mi eşti frate,
In noi doi un suflet bate!

Vin' la Milcov cu grăbire
Să-l secăm dintr'o sorbire,
Ca să treacă drumul mare
Peste-a noastre vechi hotare.

Şi să vadă sfântul soare,
Intr'o zi de sărbătoare,
Hora noastră cea frăţească
Pe câmpia Românească!

Răsboiul pentru independenţa României Alecsandri l-a purtat alături cu Dorobanţii, cântaţi de el. Nu pe câmpiile Bulgariei, ci acasă,. nu cu arma, ci cu peana lui măeastră. Cetiţi poeziile „Ostaşii nostri“ şi veţi vedeà că după fiecare învingere mai însemnată pe câmpul de răsboiu Alecsandri adăugeà o nouă perlă la coroana sa de rege al poeziei române. Luptă spirituală pentru fortificarea încrederii poporului în forţele sale a dat Alecsandri în timpul când voinicii căciulari râdeau de bombele păgâne.

Alecsandri nu puteà să lucre altfel. El, care aveà deplină încredere în virtuţile poporului român, care erà convins de vitejia Românului, deşi acesta veacuri de-arândul nu a mai dat probe de virtuţile sale militare, trebuià să cânte cum a cântat în anii 1877—8.

Nu primele învingeri ale armatei române l-au întărit în convingerea sa despre vitejia Românului. Incă la 1859 a zis lui Napoleon III: „Eu considerez, Sire, soldatul român ca pe unul din cei mai buni din Europa, căci este disciplinat prin însăş natura sa cu toate greutăţile vieţii, cu foamea, cu ostăneala, cu căldura, cu gerul, şi are o aplecare la soldăţie“.

Prin poezia „Balcanul şi Carpatul“ Alecsandri arată rostul şi motivul principal, pentru care poporul român s'a văzut necesitat a scoate sabia din teacă. „Nu pot să încapă doi paloşi în teacă, e scris ca din doi unul în pulbere să treacă“. Românul iubitor de progres, de libertate, duşman al sclăviei, dornic de neatârnare, nu puteà să încapă lângă şi stăpânit de acela, care „a fost odinioară gigant prin înălţime, amar prin fanatizmu-i, puternic prin cruzime, care a revărsat pe lume şi groază şi ruşine şi s'a scăldat în sânge“.

E minunat dialogul ce se încinge între Balcan şi Carpat, cu permisiunea Dvoastre îl voiu cetì în întregime:

Balcanul şi Carpatul la Dunărea măreaţă,
Ca doi giganţi năprasnici stau astăzi faţă 'n faţă
Ş'aprinşi de dor de luptă, cu ochii se măsoară,
Cu glasul s'ameninţă, cu gândul se doboară,
Zicând: „Nu pot să 'ncapă doi paloşi într'o teacă!
„E scris din noi doi unul în pulbere să treacă!"

Balcanul cel fanatic, muncit de aspră ură,
Nu ştie să 'ngrădească sălbatica lui gură,
Şi zice cu trufie: „Carpatule vecine,
„De nu pleca-vei fruntea amar va fi de tine,
„Căci repezi-voiu grabnic din plaiurile-mi 'nalte
„Torente 'necătoare deprinse ca să salte
„Din maluri peste maluri, din munte peste munte,
„Să bată-a tale coaste, s'acopere-a ta frunte,
„Să facă într'o clipă, ca să dispari din lume
„Cu-a tale stânci şi codri, cu-ai tăi copii şi mume!"

Carpatul scoate-un freamăt teribil de urgie,
Mişcând coama-i de codri, ca leul în mânie,
Şi-n clocot lung răspunde: „Balcane-a ta trufie
„Arată, că tu astăzi căzut eşti în pruncie,
„Nevoe ai de-o cârjă ruina-ţi s'o supoarte,
„Căci eşti acum, sermane, ajuns la prag de moarte.
„Ai fost odinioară gigant prin înălţime,
„Amar prin fanatizmu-ţi, puternic prin cruzime!
„Ai revărsat pe lume şi groază şi ruşine,
„Şi te-ai scăldat în sânge păn' ce-ai dat pept cu mine.
„De-atunci au trecut secoli!... Strivita omenire
„S'a deşteptat, şi numai tu stai în adormire,
„Ademenit de visuri nebune şi trufaşe,
„Făr'a pătrunde norii care te ţin în faşe!
„Orb urieş! cu cârja tu genele-ţi ridică
„Şi vezi l'a tale poale cât umbra-ţi e de mică!
„Esti şters din cartea lumei, tu care din vechime
„Stai răzimat în somnu-ţi de-o putredă mărime!
„Şi vrei să ţii în lanţuri popoarele creştine?
„Şi vrei, Balcane gârbov, eu să mă 'nchin la tine?
„Dar n'auzi cum te râde şi Dunărea şi Marea?
„Deviza ta-i *sclăvia*, ş'a mea *neatârnarea!*"
Cum zic, doi vulturi ageri, sburând din vârf de munte,
Se 'nalţă până 'n ceruri şi scot ţipete crunte.
De pe Balcani e unul şi din Carpaţi e altul...
Mult repede le'i sborul, mult crâncen le'i asaltul,
Căci se isbesc ca fulgeri la luptă-ucigătoare!...
Intinsele lor aripi se bat lucind la soare
Ş'a lor cumplite ghiare şi pliscuri oţelite
Işi dau loviri de moarte şi răni îşi fac cumplite.

De-odată cade unul din vulturii duşmani:
E vulturul prădalnic din barbarii Balcani,
Şi'n patru părţi a lumei sbor smulsele lui pene!:..
. . . . . .
Şi cântă libertatea pe maluri Dunărene.

Dintre toate poeziile publicate sub titlul colectiv „Ostaşii nostri" cea mai nimerită, cea mai iubită este „Peneş Curcanul". In această poezie ni-se

prezintă un tip clasic de soldat român, îmbrăcat simplu, care a plecat voios de acasă, din câmp, dela plug, ca să scape sărmana scumpă țară de jugul străin. Peneș Curcanul și ai lui vrednici tovarăși râdeau și glumeau, se încingeau și la horă, când bombele le dă răgaz, gândul îi ducea uneori și la cei rămași acasă; dar în ziua de asalt, în fața morții crude un cuget aveau cu toții: izbânda, făceau trei cruci, o porneau la fugă și nu se opreau înainte de a pune steagul românesc pe crâncena redută. Poezia „Peneș Curcanul" este cunoscută tuturor, dat fiindcă după războiul româno-ruso-turc o declamă mic și mare. Au trecut zeci de ani dela prima ei apariție, dar și astăzi tot Românul o cetește cu plăcere, ea ne încălzește, ne elevează sufletește ori de câteori o cetim.

Virtuțile militare ale Românului sunt admirabil descrise și în poeziile: „Sergentul", „Frații Jderi" și „Căpitanul Romano".

După căderea Plevnei, în Novembre 1877, adecă la un timp, când gloria armelor române nu mai puteà suferì vr'o știrbire, Alexandri a scris „Oda ostașilor români". Fiecare strofă, fiecare șir, ba fiecare cuvânt se pare a fi rupt din sufletul poetului, care și-a văzut visul cu ochii, vis cultivat din tinerețe de o generație întreagă, a văzut strămoșeștile virtuți reînviate, a văzut aevea neatârnarea patriei sale, secole dearândul oprită a luà și ea parte la promovarea civilizațiunii neamului omenesc, a contribuì și ea, conform firii poporului român, la ceeace numim cultură.

E frumoasă această închinare, e sincer acest prinos de recunoștință, „Oda ostașilor români" merită a fi recitată cât mai des. Să o cetim deci și în această ocaziune:

Juni ostași ai țerii mele, însemnați cu stea în frunte!
Dragii mei vultani de câmpuri, dragii mei șoimani de munte!
Am cântat în tinerețe strămoșeasca vitejie,
Vitejie fără seamăn pe-acel timp de grea urgie
Ce la vechiul nostru nume au adaos un renume
Dus pe Dunărea în Marea și din Marea dus în lume!

Vin acum, la rândul vostru, să v'aduc o închinare,
Vin cu inima cresctută și cu sufletul mai tare,
Ca eroi de mari legende, vin să vă privesc în față,
Voi, nepăsători de moarte, disprețuitori de viață
Ce-ați probat cu-avântul vostru lumei pusă în mirare,
Că din vultur vultur naște, din stejar stejar răsare!

Dela domn păn' la opincă, duși de-o soartă norocoasă,
V'ați legat în logodire cu isbânda glorioasă
Ș'ați făcut ca să pricepem a trecutului mărime,
Măsurându-vă de-o samă cu-a strămoșilor 'nălțime,
Ș'arătând, precum prin nouri mândrul soare se arată,
Cine-am fost odinioară, cine iar vom fi odată!!

Să trăiți feciori de oaste! Domnul sfânt să vă ajute
A străbate triumfalnic în cetăți și în redute,
Ca la Rahova cu tunul, ca la Grivița cu sborul,
Ca la Plevna unde astăzi cei întâi ați pus piciorul,
Infruntând pe Ozman-Gaziul, și prin fapt de bărbăție
Ridicând o țară mică peste-o mare 'mpărăție!

O, viteji de viță veche! Auziți în depărtare
Acel vuet fără nume ce răsună ca o mare?...
Sunt bătăile de inimi ale 'ntregu-i neam al nostru
Ce adună zi și noapte dorul lui cu dorul vostru,
Sunt vărsările de lacrimi pentru-acel care se stinge,
Sunt urările voioase pentru-acel care învinge!

O! Români, în fața voastră, colo 'n tainica cea zare
Vedeți voi o rază vie care 'ncet, încet răsare
Străbătând prin umbra deasă de lungi secoli adunată?
E voiosul fapt de ziua mult dorită, mult visată,
E lumina re'nvierei, e luceafărul sperării,
E triumful luptei voastre, soarele neatârnării!

Dragii mei! din focul luptei oțeliți când veți întoarce
La cămin unde Românca așteptând, suspină, toarce,
Tot poporul: rudă, frate, soră, mamă și părinte
Ca la Domni, cu pâni și sare, vor eși vouă 'nainte.
Căci din voi fiește care poartă 'n frunte o cunună
Și de gloria de astăzi și de gloria străbună!

Pas dar! pas tot înainte! timpul vechiu din nou zorește!
Viitoriul României dat-a mugur ce 'ncolțește!
O, copii! de voi sunt mândru, simt acea mândrie mare
Care crește cu mărirea unui neam în deșteptare,
Mi-am văzut visul cu ochii, de-acum pot să mor ferice!
Astăzi lumea ne cunoaște: *Român* zice, *Viteaz*, zice.

Plină de patriotism curat este poezia „Păstorii și plugarii"; nu mai puțin și „Eroii dela Plevna".

Am zis la alt loc, că Alecsandri nu a lăsat să treacă nici un moment istoric fără a sună în buciumul său poetic.

S'au împlinit 100 de ani dela încorporarea Bucovinei la Austria, dela ruperea ei din corpul Moldovei. Alecsandri nu puteà să tacă, pentru perderea veselei grădini, cu pomi roditori și mândri ficiori, el a trebuit să-și aline durerea zbiciuind și pe răpitorul și pe acela, care a vândut un lucru străin ce erà dator să păstreze intact.

Când în 1881 România a fost declarată regat și domnitoriul ei proclamat rege, Alecsandri a scris: „10 Maiu 1881" (data încoronării regelui), „Imnul Coroanei" și „Ploconul lui Peneș".

Onorat public!

Nu am intenționat să Vă dau întreagă biografia lui Vasile Alecsandri, poetul nostru cel mai iubit; nu am avut de gând să Vă arăt întreagă activitatea literară a bardului dela Mircești; o conferență nu ajunge pentru așa o lucrare. Activitatea regelui poeziei române este atât de varie și așa de întinsă, că sări de-arândul ne-am puteà ocupà cu scrierile sale. După mine vor urmà și alții, cari asemenea se vor ocupà cu activitatea literară a lui Vasile Alecsandri.

Intențiunea mea a fost să Vă arăt, că o bună parte a activității literare a bardului nostru a fost inspirată și condusă de iubirea libertății,

de nemărginita dragoste de neam şi ţară. Poeziile patriotice ale lui Vasile Alecsandri au contribuit foarte mult la deşteptarea poporului român, atât dincolo cât şi dincoace de Carpaţi. Dat fiind însă, că Românii de pretutindenea mai au încă un drum lung înaintea lor până a ajunge pe celelalte popoare şi că acest drum se face mai uşor mânat de entuziazm patriotic şi naţional, să cetim mereu poeziile patriotice ale lui Vasile Alecsandri şi să le cultivăm ca pe nişte flori alese, cari îngrijite bine vor dà şi roade alese.

Până mai deunăzi scrierile bardului dela Mirceşti nu erau accesibile pentru tot Românul, dat fiind că ele se găsiau numai în o ediţie mult prea scumpă. Societatea „Minerva“ din Bucureşti le-a publicat însă în o ediţie populară, eftină, oricine poate aveà poeziile lui Vasile Alecsandri pentru K 1·50. Ar fi de dorit, ca ele să nu mai lipsească din casa nici unui Român care se respectă. Ar fi de dorit, ca ele sĕ formeze hrana noastră sufletească de toate zilele.

Inspirându ne, on. public, din poeziile îndeosebi cele patriotice ale lui Vasile Alecsandri, activitatea noastră totdeuna va fi condusă de iubirea libertăţii, iubirea de neam şi dragostea de ţară. La neamul nostru şi „la ţara noastră gândul deapururea avându-l, sus inima, Români“.

Dr. I. Beu.

II.

Epica Alecsandri.

Incep cu o constatare din viaţa noastră culturală.

La catedră când munceşte prelegătorul, întru atâta numai realizează vre-un succes, întru cât isbuteşte a provocà un *schimb de idei* între sine şi auditori. Pentrucă nu atât desfăşurările prelegerii, cât *ideile proprii* ce auditorii pot să adaugă celor predate, hotăresc interesul şi mulţămirea sufletească. Aşa ne spune psihologia ştiinţifică, întemeiată pe dovezi pozitive.

Prin urmare dacă între prelegător şi auditori nu e dat a se săvârşì un *schimb de idei*, în acel caz rezultatul prelegerii *e zero*. Cu cât însă auditorii vor adauge mai mult din propriile lor gândiri cuprinsului prelegerii, cu atât rezultatul va fi mai strălucit şi mai pătrunzător.

In acest adevăr psihologic se cuprinde importanţa unei chestiuni vitale pentru noi, importanţa *şcoalei naţionale* faţă de cea străină. Deoarece auditorii şcoalei naţionale, în urma predispoziţiilor şi tradiţiilor moştenite dela părinţi, în urma cercului de cunoştinţe din mediul familiei şi poporului propriu, pot să adaugă dela sine foarte mult celor predate dela catedră, găsind un razăm firesc în desfăşurările catedrei, ceea-ce înalţă şi entuziasmează spiritele, înarmându-le cu puterea energiei şi siguranţei.

Pe când rostul catedrei străine, nu împărtăşeşte aproape nimic similar, nimic înrudit tradiţiilor şi sentimentelor familiei şi poporului propriu,

de unde provine indiferentismul şi răceala inimii, ale cărei fructe sunt: spirite şubrede, timide şi fără iniţiativă. Rezultat, ce cu durere trebue să mărturisim, e deja o treaptă pentru triumful adversarului.

Iată cum se poate explică psihologic, neîntrecuta superioritate a şcoalei naţionale faţă de cea străină. Bine înţeles în trăsături generale, deoarece excepţii, mai mult sau mai puţin pronunţate, întotdeuna se găsesc.

Constatat acest adevăr psihologic, e oarecum de sine înţeles, că rolul amintit al prelegătorului dela catedră, revine întocmai şi nouă prelegătorilor publici. Dacă va succede să provocăm un *schimb de idei* între noi şi auditori, rezultatul dorit va urmà de sine. Nu vom izbutì a deşteptà schimb de idei, lucrarea noastră va însemnà: a cărà apă cu ciurul.

Dar cum s'ar puteà presupune să găseşti vre-o inimă închisă, când e vorba despre Vasile Alecsandri, care a cules şi întrupat în cadrele frumosului toate tresăririle inimii poporului român, din epoca redeşteptării sale naţionale şi literare. Alecsandri, în a cărui inimă n'au încolţit şi nu s'au nutrit decât *sentimente nobile*, pe o gamă atât de întinsă cum rar se găseşte, începând dela primele licăriri ale fragedei sale tinereţe, până la puternicele palpitări ale bărbatului matur, pururea sănin şi integru.

Vom culege deci unele flori, ce au răsărit din aceste *sentimente nobile*, pe vastele câmpii străbătute de geniul poetului Alecsandri, dintre cari eu voiu alege cu preferinţă pe acelea, pentru cari cred mai accesibil schimbul nostru de idei.

Observ însă, că nu voiu alege flori de siminoc, deşì ne plimbăm prin regiunile-i fermecătoare, pe înălţimile muntelui albastru, ci voiu culege cetina verde a bradului falnic, ce ca veghe priveghiază de pe umărul stâncei mănoasele câmpii dela poalele sale.

Fac aceasta pentrucă nu mi-a venit rolul să mă ocup cu poezia proprie sentimentului: *poezia lirică*, ci cu poezia proprie evenimentelor şi întâmplărilor omeneşti: *poezia epică*.

Şi dupăce se ştie, că din *contraste* se lămuresc ideile mai bine, întocmai ca fenomenele naturii, voiu nizuì să desfăşur întâi de toate condiţiile *poeziei lirice* şi felul păşirii *poetului liric*, pentrucă în *contrastul* acestora vom găsì *poezia epică* cu punctele de mânecare ale *poetului epic*.

Şi de câte-ori se tractează despre artele frumoase, e imposibil să nu aruncăm o privire la clasica cultură elenă. Voiu amintì deci, că la Grecii antici se numiau *lirice* poeziile, ce se recitau pe lângă acompaniarea *lirei*, un instrument muzical naţional al poporului elen. Prin urmare în anticitate nu *conţinutul* hotărà timbrul sau genul poeziei, ci *faptul* dacă se predà pe lângă acompaniarea lirei.

In timpul mai nou s'a schimbat raportul. Adecă cuprinsul poeziei e aproape singurul moment hotăritor în privinţa timbrului şi genului poetic. Mânecând dela aceasta, numim astăzi *poezii lirice* acele *producte poetice*, cari întrupează *frumosul* prin exprimarea sentimentelor poetului, cu alte cuvinte: cari fac *senzibil frumosul* prin exprimarea dispoziţiei sufleteşti a poe-

tului. Dispoziție senină, veselă, entuziastă ori mâhnită și încinsă de durere, după cum o determină variatele împrejurări ale vieții și ale înclinării individuale subiective.

Dar deși se intonează *subiectivismul* poeziei lirice, să nu credem totuș că poetul liric în strunele *lirei* sale oglindează pururea numai sentimente proprii. Niciodată. Pentrucă e absolut imposibil ca o inimă simțitoare să nu se impresioneze de mediul în care trăește. Absolut imposibil să ne închipuim, că un poet se poate izolà cu desăvârșire de lume. Pentrucă om este și poetul, în lume trăește și el și nu se poate exclude pe sine în fața nenumăratelor impresiuni ce mediul încunjurător îi transmite.*)

E dificil deci a constatà în ce măsură sentimentele *poetului liric* încolțesc și izvoresc din propria sa viață sufletească. Dacă ele sunt toate bucăți rupte din propria sa ființă? Deoarece nu există un singur sentiment în inima poetului, a cărui origine să nu o fi provocat și urzit vre-o *cauză externă?* In urmare trebue să concludem, că și poeziile lirice îndeobște sunt efectul *cauzelor externe*, la cari se refer și cu cari stau în oarecare legătură.*)

Drept aceea n'avem să ne mărginim la propriile sentimente ale poetului. Pentrucă și poetul liric nu odată se transpune în situația și relațiile altora, exprimând vederile, sentimentele și aspirațiile lor sufletești. Se transpune în spiritul unei clase de oameni, conform șoaptelor și pornirilor ei. Se transpune în spiritul unei societăți, unei națiuni, ba chiar în spiritul întregii omenimi.

Acestea sunt izvoarele, sunt stimulii poetului liric, fără de cari el nici că ar puteà să creeze. Pe lângă ce drept mijloace îi stau la dispoziție fenomenele naturii cu nesfârșitele frumseți pitorești și farmece ademenitoare, de cari poetul și artistul preste tot, are neapărată trebuință pentru o continuă alimentare a fantaziei în favorul creațiunii sale.

Un lucru însă se întonează, că orice ar atrage atenția poetului liric și orice ar fixà el pentru întruparea frumosului, are să treacă prin prisma vederilor și sentimentelor sale proprii, absorbind cât mai mult din parfumul acelora, ceeace hotărește marca subiectivă a individualității poetului.

Cu cât va vărsà mai mult apoi din acest *subiectivism* în productul său poetic, cu atât se va apropià mai mult de *poezia lirică*. Și viceversa cu cât elementul *obiectiv* va fi mai preponderant față de cel *subiectiv*, cu atât productul poetic se va apropià mai mult de *poezia epică*.

Prin ce am atins punctul principal de despărțire între poezia *lirică* și *epică*. A demarcà însă în mod absolut linia de despărțire între elementul *subiectiv* și *obiectiv*, nu e posibil, fiindcă elementul subiectiv cu cel obiectiv se amplifică împrumutat în creațiunile poetului. Dar după cum unul sau altul dintre aceste elemente va fi preponderant, astfel productul poetic va aparține *genului liric sau epic.*

*) Kleinpaul, Poetik, p. 414, 440.

Pe terenul liric Alecsandri a produs foarte mult. E îndeobște cunoscut. Și dulceața limbii lui poporale cu sentimentele nobile ce tâlcuește în cadrele lirei, va remâneà încă multă vreme neîntrecută în literatura noastră. Toți esteticii constată, că *lirica* este adevărata sa forță.

Cu toate acestea Alexandri nu s'a mărginit la acest teren, pentru care zeii l-au menit poporului român, ci a cultivat și terenul *epicei* cu acelaș zel și succes strălucit, dacă nu în toți ramii, în cei mai însemnați însă la toată întâmplarea.

Inainte de a ilustrà aceasta cu spicuiri din productele sale *epice*, țin că e în favorul cauzei să ne lămurim puțin și asupra noțiunii și condițiilor poeziei epice, paralel cu cea lirică.

Cuvântul *epic* se derivă din grecescul *epos*, ce însemnà: *povestire* sau *narațiune*. De acì numirea *poeziilor epice*, cari povestesc întâmplări sau evenimente săvârșite odată în realitate, ori apoi închipuite numai ca săvârșite și în urmare aparținătoare domeniului fantaziei.

Am văzut cum lirica exprimă viața internă a poetului, bucăți smulse din însaș ființă a poetului, ce determină caracterul ei subiectiv-individual.

Poezia epică însă nu privește direct viața internă a poetului, ea desfășură întâmplări externe, petrecute în vremuri depărtate de poet și între oameni cu desăvârșire independenți de viața sufletească a poetului. Din acest motiv *subiectul epicei* aparține istoriei, trecutului, ori apoi e directă plăzmuire a fantaziei. In această privință poetul epic are deplină libertate să recurgă la izvorul propriei sale fantazii, ori la istorie, mitologie și tradiția poporală, ba chiar și la creațiunile altor autori, ținând însă pururea seamă de condițiile *esteticei* și *genului epic* ce și-a ales.

Ca o notă particulară a poeziei epice este a se relevà încă împrejurarea, că în desfășurările narațiunii epice e dat a se întrețese și influința *supranaturalului*, influința puterilor extraordinare ale *misticismului* și *miraculosului*.

Acest element însă numai întru-atâta ridică *succesul estetic* al poeziei epice, întrucât se întemeiază pe vre-o credință deșartă sau prejudiț existent în sinul poporului, ori a existat când subiectul s'a plăzmuit în fantazia autorului, sau apoi dacă în supranatural se oglindează cel puțin *probabilitatea* adevărului.

Pentrucă a depăși marginile probabilității, ori cel puțin ale aparenței probabilității, nu e dat poetului epic, nici chiar când supranaturalul sau miracolosul influințează desfășurarea narațiunii. Deoarece frumosul estetic devine caricatură și ridicol, dacă nu se întemeiază pe *adevăr*, ori cel puțin pe *aparența adevărului*.

Acestea cu privire la concepțiunea epicei. Avem însă de observat și cu privire la *forma* epicei, mai ales în ce se deosebește de lirică.

In poezia lirică, fiind vorbă de spontana expresiune a sentimentului, forma e ușoară și scurtă, acomodată pentru cântare. In poezia epică însă evenimentele întrețesute, complicate, cu peripeții și surprinderi adeseori incalculate, aduc cu sine gravitatea formei și extenziunea conținutului.

E ştiut apoi, că orice eveniment s'a desfăşurat vreodată în timp şi spaţiu, totdeuna a tras în vârtejul său alte întâmplări mai secundare. Adecă acţiunea principală întotdeuna provoacă acţiuni secundare, ce împedecă sau promovează desnodământul.

A ţineà echilibru între aceste părţi constitutive ale naraţiunii epice, ridicând la nivou momentul principal, ori apoi coordonând şi subordonând cele secundare, e prima condiţie cu raport la formă, pentru satisfacerea frumosului estetic. Drept aceea acţiunile secundare, aşa numitele *epizode*, n'au să conturbe *unitatea* acţiunii, n'au să întunece interesul faţă de momentul principal, din contră să-l ridice şi vivifice, ca să nu sufere armonia formei.

Succesiunea firească a părţilor constitutive, se consideră de altă parte, drept o condiţie logică indispenzabilă. Din acest motiv orice naraţiune epică începe cu o viuă şi emoţionantă *introducere*, ce cuprinde în sine primele fire ale complicaţiei, menite a deştepta interesul. Apoi urmează *variatele peripeţii* ale complicaţiei cu persoanele acţiunii până la isbucnirea *catastrofei*, ce constitue de comun *punctul culminant* al naraţiunii, căruia îi succede treptat deslegarea.

Toate acestea în o grupare naturală, întregindu-se împrumutat unele pe altele, pentru a rotunzì *unitatea* întregului şi *armonia* formei. Ideea fundamentală dominează însă neîntrerupt atenţiunea, în vederea căreia firele acţiunii, se şi concentrează îndeobşte asupra unei singure persoane, ce se numeşte *eroul* piesei.

Pe lângă forma schiţată acì, îndeosebi cu raport la rânduirea logică a materiei, drept mijloace pentru întruparea operei sale, îi stau încă la dispoziţie poetului epic: *idealizarea directă* şi *indirectă**).

Idealizarea e *directă*, dacă se referă la părţi singuratice din construcţia naraţiunii, reprezentând fiecare de sine frumosul, cât şi în cadrele întregului.

Idealizarea indirectă însă priveşte totdeuna *întregul* şi numai întru atâta desvoaltă părţile singuratice, întru cât admite condiţia întregităţii şi unităţii. In literatura universală Omer este amintit ca prim reprezentant al idealizării *directe*, iar Shakespeare al celei *indirecte*.

Din cele premerse rezumăm, că în poezia epică *elementul obiectiv* e preponderant, iar cel *subiectiv* e oprimat aproape cu desăvârşire. Deoarece poetul epic n'are să prezente crâmpeie din propia sa viaţă sufletească, ci are să zugrăvească *obiectiv*, fără nici o preocupaţie, oglinda reală a lumii şi vieţii omeneşti, după cum ea s'a arătat şi săvârşit în timp şi spaţiu. Ori apoi prezentă productul propriei sale fantazii, adese-ori sub influinţa elementului supranatural, isvorît totdeuna din credinţa deşartă sau din pre-

*) Kleinpaul, Op. c. p. 425.

judițiile poporului și conținând în sine cel puțin probabilitatea adevărului. Cunoscând ființa poeziei epice și condițiile ei de formă, rămâne să tractăm pe rând cele mai însemnate *genuri epice*, în legătură cu creațiunile poetului Alecsandri, la fiecare gen, și cu potrivita lor analiză literară, estetică.

*

Intre poeziile *epice* cel dintâi și cel mai cunoscut gen poetic e *povestea*, ce se rapoartă la domeniul liberei creațiuni a fantaziei.

Alecsandri ne-a dat în acest *gen* frumoasa bucată:

Înșiră-te mărgărite
Pe lungi fire aurite
Ca o horă luminoasă
Ca povestea mea duioasă
. . . . . .

In această bucată găsim în fericită combinație elementul poporal cu indiscreția psihologului pătrunzător în tainele inimii omenești.

Nu știm ce să admirăm mai mult, mlădierea versului ori gingașele peisage, ce sdrobita inimă a Mamei zugrăvește sub condeiul poetului.

Frumsețile ritmice și tonice ale versurilor curg, ca murmurul dulce al izvorului de munte, când picurii săi în repede cădere se străcură pe îngusta alvie ce lacoma stâncă abia le-o despică.

Iar tablourile ce se succed, descoper la fiecare pas un nou colț de viață, ori o nouă fază a durerii. Incepând dela urzirea fericirii casnice, până la punctul ei de culminație în desmerdarea primilor doi bobocei, apoi răpirea fericirii prin acul morții amare și doborârea inimii în vârtejul celei mai adânci dureri, ce se pierde în însăș întunecarea minții, sunt tot atâtea tablouri ce ne îndeamnă să însoțim cu lacrimi de simpatie chipul cernit al mamei obidate, cu atât mai intim, cu cât în ea vedem chipul mamei adevărate, cuprinsă până la delir de vocațiunea ființei sale pe acest pământ.

Adevărat, că nimic mai covârșitor decât iubirea mamei pentru fătul său. Acesta e subiectul piesei: Înșiră-te mărgărite, zugrăvit cu talentul ce Muzele lui Alecsandri numai i-au hărăzit.

Citez câteva din grăitoarele-i versuri, în care se descrie fericirea mamei:

„Alei! mândre sorioare!
Puteți voi a-mi spune oare
Cei mai bun în astă viață
Ca iubirea cu dulceață?
Cei mai sfânt și mai alin
Ca mama cu prunc la sin?
Cei mai drag și mai plăcut
Ca pruncuțul nou născut?
Mama, doamnă fericită,
Cu doi prunci împodobită,
Ii ținea duios la sin
Ca doi fluturi pe un crin,
Și din pletele-i cu soare
Le făceà învălitoare,
Și pe brațe-i, ca să-i culce
Le făceà un leagăn dulce.
Ea-i privià și zi și noapte,
Le grăià cu blânde șoapte,
Și, privindu-i, se uimià!
Ea-i trezià și adormià,
I-adormià tot în cântări
Și-i trezià în sărutări!!“

Apoi versurile ce sunt refrenul necontenitei dureri:

„Înșiră-te mărgărite
Pe lungi fire aurite,
Precum lacrimile mele
Pe lungi raze dela stele!

Înșiră-te mărgărite
Pe lungi fire aurite,
Ca și anii mei de jale
Pe-a durerii tristă cale!

Înșiră-te mărgărite
Pe lungi fire aurite,
Păn' ce dorul bietei mume
Va 'ncetă de-a plânge 'n lume!"

Accentele duioase au și o explicare psichologică. Femeea e înclinată dela natură să iubească, ori să urască cu tot focul patimei sale. Nuanțe de gradațiune între aceste două extreme, rar se dovedesc.

Acest motiv psichic explică, de ce și în zilele noastre vedem atâtea cazuri duse la extrem de femee, până și la despreţuirea tronurilor regești. De sine înțeles, că în ultimele consecințe, aceste porniri sunt aproape totdeauna tragice și duioase. Note bolnăvicioase, ce-i drept, dar faptice.

Pe această pornire sentimentală a femeii se întemeiază și o generală credință, că triumful unei cauze, susținută cu foc de femee, poate să întârzie, dar să se zădărnicească nici odată. Pentru aceea e de dorit ca femeea română să nu fie sclava îndeletnicirilor străine, ci să fie în rândurile, numai în rândurile române.

Carmen-Sylva, regina României, inspiratoarea poetului Alecsandri, i-a tradus această poveste în idiomul german, cu multă simțire delicată, însușirea distinctă a înaltei autoare. In cazul de față însă, cată să adaugem, și cu o prea duioasă competență, deoarece chipul mamei obidate din creațiunea poetului, l-a oglindat însăș *inima regină*, când pe fruntea-i strălucită pe lângă coroana de oțel, a trebuit să brăzdeze și o duioasă linie de mâhnire eternă pentru perderea unicei sale copile.

*

Altă bucată frumoasă, ce ne dă Alexandri în acest gen epic este: *„Răzbunarea lui Statu-palmă-Barbă-cot"*, de cuprinsul următor:

Doi uriași stau față 'n față: *Strâmbă-lemne* și *Sfarmă-peatră* și vorbesc împreună despre *Ileana Cosânzeana*, ce-i frumoasă ca o floare, chiar ruptă din soare. Ambii uriași doresc inima fetei și numără pe întrecute darurile ce i-ar dà fiecare în schimbul inimii.

„Unul i-ar dà petrile scumpe găsite prin stânci, mărgăritari ascunși în fundul mării, aurul și argintul de prin munți; celalalt ar pune-o în stăpânirea pădurilor, ar aruncà la picioarele-i lunci sclipinde, i-ar dà tot ce natura vizibilă are mai strulucit, mai tainic".*)

Din vorbă în vorbă gelozia se deșteaptă în sufletul uriașilor și *Sfarmă-peatră* ridică un gigantic bolovan să sfarme peptul rivalului dușman; *Strâmbă-lemne* smulge un stejar și-l învârte pe deasupra-i ca un groaznic buzdugan.

Deodată un țipet s'aude. *Statu-palmă* vestește uriașilor că *Făt-frumos* i-a răpit copila și cere ca ei să-l răzbune.

*) Predescu: „Poeți și Artiști" pag. 136.

Uriaşii s'aprind de mănie şi pleacă să prindă fugarii. *Sfarmă-peatră* calcă din munte 'n munte, macină cu palma stânca înaltă şi bolovanii sub picioare îi dă de-a dura. Iar *Strâmbă-lemne* e uragan de vijelie. Pământul se cutremură sub paşii lor. Apele ies din alvie, copacii se rostogolesc din rădăcini, sunând întreg văzduhul de trosnetele lor. Lumea e îngrozită.

Deodată un nor acopere soarele. Uriaşii cată 'n sus şi zăresc cum tinerii fugari călătoresc pe cer în focul desmerdărilor îmbătătoare.

Aceasta le aprinde mai aprig mănia şi se fac vârtej de nebunie, se fac Dunăre turbată, şi încep să arunce cu bolovani şi cu cei mai groşi stejari spre călătorii înaripaţi. Dar indeşert, căci stâncile departe de a ajunge soarele, cad din cer pe capul lor ca să-i sdrobească.

Aşa se simbolizează puterile oarbe ale naturei, în faţa cărora nu este scăpare. Lasă însă naraţiunea a se întrevedeà în cuprinsul ei şi o mică fracţiune din vechea Mitologie grecă şi romană, unde zeul soarelui *Febus-Apollo*, întocmai încalecă cu pletele-i aurii, ridicând din spuma mării pe gingaşa *Afrodita*.

Are naraţiunea şi o morală, zice Predescu în „Poeţi şi Artişti", anume: *„că cei mari nu trebue să se îngâmfe, că de multeori îngâmfarea le e dăunătoare"*, pentru aceea încheie poetul cu proverbul: *„Buturuga mică carul mare mi-l prăvale"!*

In ce priveşte tehnica piesei, Alecsandri nu mai păstrează versul poporal. In schimb alege versul de 16 silabe variat cu 15 silabe, cel mai nimerit compoziţiilor epice. Şi dă dovezi eclatante, că *„e poetul mişcării, învălmăşelii, luptelor nesfârşite"*.*)

Alte bucăţi alese din acest *gen*, mai amintim cu numele: *„Poiana fermecătoare"*, *„Toamna ţesătoare"*, *„Prier şi fata Iernii"*, *„Noaptea albă"*, *„Baba Cloanţă"* etc.

*

Trec apoi la al doilea *gen epic*, la *legendă*, în care Alecsandri a concentrat tot ce se poate numì mai înalt, măreţ şi energic. Şirag de frumseţi neperitoare! Ne vine a crede, că acest gen poetic s'a creat anume pentru Alecsandri, cu atâta perfecţie îi satisface condiţiile, pe lângă faptul, că în acest gen ne dă cele mai variate şi mai bogate subiecte. E mai pe sus de orice discuţie, că relativ la epică, în acest gen şi-a atins Alecsandri punctul de culminaţiune.

Inşirăm acì unele dintre cele mai frumoase legende ale lui Alecsandri, în ordinea ideii lor fundamentale:

a) Legende de motiv eroic:

1. Dan, Căpitan de plaiu.
2. Ana Doamna.
3. Vlad Ţepeş şi Stejarul.
4. Ghioaga lui Briar.
5. Visul lui Petru Rareş.

*) Predescu Op. c. p. 137.

b) Legende de motiv religios:

1. Grui Sânger.
2. Legenda bisericii dela Argeş.
3. Biserica risipită.
4. Noaptea sfântului Andreiu.

c) Legende de motiv social:

1. Mărioara Florioara.
2. Legenda Rândunicei.
3. Legenda Ciocârliei.
4. Legenda Lăcrămioarei.
5. Legenda dela Dorna, ş. a.

In legende, preste tot, se desfăşură *întâmplări miraculoase*, prilegite din osebite îndemnuri de vitejie, de credinţă religioasă, viaţă socială etc... Uneori se desfăşură întâmplări, din cari se explică cum a venit poporul, răpit pe aripile fantaziei, să dea *cutare nume* unor obiecte din natură, d. e. unei peşteri, unui munte, unei stânci, plante etc. Indeobşte însă sub influinţa elementului supranatural, sub influinţa misticismului.

Despre Goethe se zice, că în cele mai multe din productele sale a vărsat o bucăţică din *sine însuş*. Şi chiar când aveà să aleagă vre-un subiect extern, străin de propria sa viaţă, a înclinat totdeuna mai vârtos spre *tradiţie* decât spre *istorie*. Adecă a preferit *tradiţia* faţă de *istorie*, şi cu mult noroc.

Această procedură a practicat-o şi Alecsandri în legendă, deoarece *subiectul* celor mai alese din legendele sale, e scos din bogata *tradiţie* a poporului român, ceea-ce le ridică nespus farmecul şi importanţa. Iată câteva dovezi:

„*Dan Căpitan de Plaiu*“ e scos din următorul „*Fragment de cântec poporal*“:

„Frunză verde de mălaiu
Cine merge sus la raiu?
Merge Dan, Şoiman de plaiu;
C'a ucis el mulţi duşmani,
Un Vizir şi patru Hani“.

„Frunză verde lemn de brad,
Cine merge jos în iad?
Merg Tătarii lui Murad;
C'au ucis în zi de Maiu
Mândrul Căpitan de plaiu!“

Din acest cântec poporal a vrăjit Alecsandri strălucita figură a eroului său *Dan* cu tovarăşu-i *Ursan*, întocmai cum odinioară legendarul *Moise* cu magicu-i toiag a scos apă din tăria stâncii pentru hrana cercatului său popor. Şi răzimat pe tradiţia poporală, cum şi pe icoana glorioaselor vitejii din timpul lui Ştefan cel Mare, zugrăveşte Alexandri eroii săi în cele mai plastice linii.

Pe Dan Căpitan, viteaz de frunte îmbătrânit în lupte, ni-l prezentă pe coastele unui munte păduratic, în viaţă solitară ca un pustnic, mângâind zilele sale cu: Fantasma drăgălaşă a verdei tinereţi.

Dar o veste cruntă îi tulbură liniştea, c'au intrat Tătarii în ţară, că ard sate şi câmpii şi duc în robie fete şi copii.

Dan cu ochii plini de scântei, desprinde paloşu-i vechiu din cuiu, pe sânu-i apasă mâna şi simte cu mândrie, *că în peptu-i tot mai bate inima română,* apoi pleacă năvală la pretinul său Ursan.

Ursan e om groaznic, în vreamea sa sub ochii lui Ştefan cel Mare a ucis pe Mirza, Hanul Tătarilor, pentru ce prinţul îi dase resplată moşii bogate.

Dan îi vesteşte, că ţara e în primejdie, că păgânii o calcă şi trebue s'o apere. Ursan într'o clipă e gata de războiu. Fiica sa, Fulga, 'i aduce pe murgul cel ţântat şi pleacă vitejii la luptă.

In cetele duşmane fac minuni de vitejie, dar Ursan cade străpuns de o săgeată, iar Dan rănit devine prinsoner. Intr'aceea sosesc Arcaşii din Orhei şi curăţă ţara de Tătari.

Hanul Ghirai trece Nistrul, cum inima lui n'a voit, şi duce cu sine pe Dan ca prisoner. Trei zile trec până se reculege Hanul, apoi dispune să-i aducă pe Dan prisonerul, căruia îi declară, că va fi ucis dacă nu se lapădă de legea sa creştinească. Dan respinge cu mândrie propunerea şi zice maiestos:

— Ceahlăul sub furtună nu scade muşunoiu.
Eu, Dan, sub vântul soartei să scad păgân, nu voiu.
Deci nu-mi convine viaţa mişelnic câştigată,
Nici pata făr' de legii pe fruntea mea săpată.
. . . . . .
Alb am trăit un secol pe plaiul strămoşesc
Şi vreau cu faţă albă sănin să mă sfârşesc.
. . . . . .
Aşa m'a deprins Ştefan, uşoară ţerna-i fie!
La traiu fără mustrare şi fără prihănie.

Cere însă înainte de a pieri, să-l lase să mai sărute odată pământul ţării sale. Ghirai se învoeşte şi eroul român împlinindu-şi dorinţa se întoarce şi dinaintea Hanului moare, storcând admiraţia acestuia, ce-o exprimă prin cuvintele:

O! Dan viteaz, ferice ca tine care piere,
Având o viaţă verde în timpul tinereţei,
Şi albă ca zăpadă în iarna bătrâneţei!

Naraţiunea întreagă vibrează de suflări războinice, din cari unele mişcă adânc. Cum este momentul când Dan, înainte de a încinge sabia, cu neîncredere din cauza vârstei, pune mâna pe inimă şi simte cu bucurie, *că în pieptu-i tot mai bate o inimă română.* Când preferă moartea mai bine decât a se lăpădà de legea sa, înaltă frumseţă morală înprejmueşte figura eroului. Asemenea când exprimă ultima-i dorinţă patriotică, să mai sărute odată pământul ţării sale, ş. a.

Tot atât de puternic e schiţat Ursan, neîntrecutul căpitan; fiica sa Fulga, trup de voinicel; cum şi Hanul Ghirai, în respectul şi admiraţia sa pentru virtuţile veritabile.

*

Pentru legenda: „*Grui-Sânger*“, de motiv religios, scoate subiectul din o poveste veche, al cărei început se indică în fruntea legendei drept motto: „Ci că a fost odată un hoț năpraznic ce se numià Grui-Sânger. El locuià într'un codru întunecos și omorîtor, ce-i ziceau: Codrul fără viață!!.. etc.

Din această poveste își dapănă Alecsandri firul narațiunii, în care ne prezentă un tip de monstru, ce vârfuește culmea fărădelegilor sale cu însăș uciderea tatălui său, săvârșită în întunerecul nopții, fără a ști, că tatăl său e prada loviturii sale criminale.

Când în lumina unui fulger află c'a ucis pe tatăl său, mustrarea-i cuprinde sufletul. In acea clipă s'aprinde pădurea întreagă de tunetele cerului, și un glas din altă lume rostește blăstămul ceresc asupra paricidului, în care energia de stil atinge cea mai completă măsură.

Il reproducem:

„Tu, proclet ucigașe! infame paricide!
Tu, pentru care astăzi tot Iadul se deschide,
Tu răpitor de zile cui ți-au dat viață, nume!
Atunci a ta osândă sfârșit să aibă 'n lume,
Când astă buturugă de arbor ars, sub care
Părintele tău zace ucis, fără suflare,
Va dà și flori și frunze, etern fiind udată
Cu apa cea din vale în gura ta cărată.
Iar păn' atunci iazmă ce a născut Păcatul,
Legat în înfrățire cu Răul ne'mpăcatul,
In viață și'n mormântu-ți în veci să nu guști pace,
Și cugetul din tine s'auzi că nu mai tace.
Să nu privești tu cerul și omenirea'n față!
De foc să-ți fie apa și soarele de ghiață!
Să bată 'n tine biciul urgiilor turbate
Păn' n'a mai fi pe tine loc unde a mai bate!
Toți șerpii de pe lume să iasă 'n a ta cale!
Să 'ntâmpini numai ură, să nu simți decât jale!
Să chemi cumplita moarte și ea l'a ta chemare
Să rîdă, să te lase luptând cu-a ta mustrare
Incât s'ajungi tu însuți a-te feri de tine
Prin ultima ta crimă, uciderea de sine!
Blăstăm! blăstăm pe capu-ți în lunga vecinicie!
A ta cenușe piară în vânt, și neagră fie!“

O jumătate de veac ispășește paricidul osânda sa. Și rupți îi sunt genunchii, și rupte a sale coate, și sângele i-se scurge, cărând apă neîncetat la rădăcina copacului de pe vârful culmei. Dar buturuga nu mai reînverzește!

Odată la mijloc de drum află o păsărică pe jumătate moartă. Bătrânul, neiertatul, o prinde în mână și c'o picătură de apă prielnic o adapă.

Păsărica reînvie. Plină dovadă, că cumplitul ucigaș de odinioară s'a pocăit, ceeace-i dobândește iertarea cerului, căci mult rău o faptă bună în ceruri cumpănește. Sub îndurarea cerului își dă sufletul.

„Se spune că pe locul, unde-a murit sermanul,
Un arbor mic selbatic, resare pe tot anul,
Având o păsărică 'n vârf, cu glas de înger . . .
El poartă poame roşii şi numele de *Sânger*".

Această credinţă o găsim şi astăzi în sinul poporului român. Că un blăstăm ar fi legat de arborelul *sânger*, din care motiv poporul ţine, că nu e bine să atingi pe nime cu creangă de *sânger*.

* * *

Intre legendele de motiv social, la locul întâi amintim pe „*Mărioara Florioara*", cântarea cântărilor Muzei române, cum i-se zice atât de nimerit, în care Alecsandri „a grămădit tot ce penelu-i aveà mai fraged mai divin răcoros. Avânturi de entuziasm pătrund pe Mărioara, aripa lirismului o poartă. Mărioara, regina munţilor, sora florilor, e inundată de imnuri radioase, apele îşi dispută albu-i corp, florile desvoltându-se o salută ca pe o scumpă stăpână, copacii înverzesc ca prin minune în prezenţă-i, umbrindu-o. Dar deşi natura scutură asupra-i farmece irezistibile, deşi fiecare zi e o strălucită sărbătoare pentru simţurile-i uimite, cu toate acestea sufletul tinerei fete nu e împăcat, căci timpul iubirei sosise. Dar iată că un mândru străin apare pe un falnic cal;... privirile junilor se întâlnesc, pudice roşeţi acoper obrajii Mărioarei .... extaze de fericire sboară pe arzândele lor buze ..... Dar în lume bucuria e trecătoare. Trei zile ţinù bucuria Mărioarei, trei zile drăgostiţii se îmbătase la cupa desmerdărilor, trei zile luna şi stelele erau geloase de dulcile lor desfătări. In timpul astei neţărmurite fericiri, dorinţa copilei se împlinià ca prin minune: un semn, şi îndată o masă micuţă plină de fructe se aşezà lângă ea; alt semn şi o trăsură aurită cu un armăsar iute ca gândul o plimbă dimpreună cu scumpu-i prin munţi, păduri, câmpli sclipinde; de zărià un izvor, Mărioara se aruncà în curatele-i ape, jucându-se ca o Nereidă în lichidul cristalin, dar iată că în repeziunea întoarcerii, arborii îşi scutură frunzele, florile în doliu îşi pleacă capul vestejite ca sub suflări furtunoase, aprinse de gelozie. Zina munţilor însă nu observă întristarea ce trecerea-i pricinueşte, ea ne-având priviri decât pentru iubitu-i".

„A treia zi o nesfârşită melancolie cuprinde pe Mărioara, neînlăturalnica melancolie ce premerge marilor nenorociri. Dânsa invită pe dragu-i s'o desmerde cu cântecu-i dulce, dar glasu-i se amestecă cu jelirea unei mume şi cu tânguirea clopotelor. Juna fată privind atunci spre vârful munţilor, zări un nor negru, posomorît, ameninţător, având forme de smeu şi aripa morţii. Mărioara trămură, lacrimi îi inundară obrajii, dar smeul o cuprinse în braţe şi se făcù nevăzut cu alba-i victimă".*)

Versurile în cari zugrăveşte poetul farmecul Mărioarei sunt următoarele:

La Moldova cea frumoasă
Viaţa-i dulce şi voioasă!
L'al Moldovei dulce soare
Creşte floare lângă floare!
Multe păsărele 'n zbor
Fură minţi cu glasul lor!
Multe fete şi neveste
Fură inimi făr' de veste!
Dar umblarea-i, frăţioare,
Noue ani întregi cu soare

*) **Predescu**, Op. c. p. 21.

Sus în munte, la munteni,
Jos în vale, la văleni
Si de-ai călcà noue ţări
Si de-ai trece noue mări,
Floricică n'ai găsi,
Păsărică n'ai zări,
Nici nevastă mândruliţă,
Nici copilă drăguliţă,
Ca Mărioara
Florioara,
Zinişoara munţilor,
Sorioara florilor
. . . . . .

Astfel se desfăşură mai departe „bogăţii de fantazii grămădite, graţii pătrunzătoare.*)

*

Am ajuns apoi la al treilea gen poetic al epicei, la *epos* sau *epopee*, în care poetul tractează îndeobşte evenimente istorice epocale, ce hotăresc soartea popoarelor sau naţiunilor. Desfăşură în deosebi luptele vitejilor, luptele şi încercările unui popor din prilejul întemeerii sorţii sau patriei sale.

Epos se chiamă dacă subiectul desfăşurării e de interes mai restrâns şi în consecinţă de întindere mai scurtă; iar *epopee*, dacă subiectul desfăşurării e un eveniment de interes cât mai general, aparţinător chiar istoriei universale, în consecinţă şi de întindere mai bogată.

In epopee însă nu mai găsim icoana omului individual, ci găsim icoana timpului, a epocei şi societăţii în care au trăit eroii piesei, cu aspiraţiunile şi tendinţele acelui timp.

In acest gen ne-a dat Alecsandri două bucăţi mai de seamă: „*Sentinela română*“ şi „*Dumbrava roşie*“.

„*Sentinela română*“ e un bucium de protestare la adresa adversarilor preocupaţi ai latinităţii neamului român. E alegoria originei romane a poporului român, compusă de autor, precum spune însuş, în Munţii Carpaţilor.

Sus în desimea brazilor, în şopotul viu al izvoarelor de munte, a fixat Alecsandri eternul adevăr: „*Apa trece, petrile rămân*“, ce a găsit cel mai adânc răsunet în peptul Românului.

Vărsate în acest spirit versurile, saltă de puterea bărbăţiei.

In „*Dumbrava roşie*“ ca prin o măiastră ţăsătură zărim firea Românului, blândă şi pacinică, ce nu neîndreptăţeşte, nu atacă. El însă dacă-i neîndreptăţit, în legitimă apărare devine leu înspăimântător ce nu mai cunoaşte margini. Atât de drept îl apreţiază Alecsandri.

Erà în pace Moldova la 1497, după o domnie de 40 de ani a lui Stefan cel Mare. N'aveà nici un cuvânt a se teme de vre-o surprindere din partea vecinilor Poloni creştini. Dar alte gânduri răsbăteau sufletul trufaşului rege polon Albert. Invidia îl sbuciumà pentru sclipindele petri din coroana lui Stefan şi c'o puternică armată calcă hotarele Moldovei.

Stefan adună oastea sub căpeteniile-i probate: *Mihul*, *Păun de Codru*, *Ursul şi Pală dalbă*, *Grozan* şi *Sparge lume!* Şi dupăce Albert calcă tractatele, îl ocoleşte în Codrul-Cozminului, îl taie şi doboară, îl frânge şi sdrobeşte cu desăvârşire. Abia scapă cu viaţa avarul rigă, lăsând în urmă-i 8000 de prisoneri în mânile Moldovenilor.

*) Predescu, Op. c. p. 27.

Aceasta-i partea istorică a poemului. Are însă şi o parte legendară, creaţiunea fantaziei poporului. Că Stefan prinde pe cei 8000 prisoneri la 500 pluguri şi ară cu ei o largă câmpie, ce o samănă cu ghindă. Codrul de stejari ce a răsărit din aceasta s'a numit „*Dumbrava roşie*“, dela sângele ce i-a stropit răsadul.

In zborul fantaziei sale poporul nu atribue eroului act de cavalerism deosebit. Dar de câte-ori nu depăşeşte el marginile, în emoţiile de fantazie!

Sunt încă obiecţiuni cu privire la construcţia acestui poem. Fie zis pentru acestea, că nu ne putem oprì la mici chestiuni de formă, când miezul se impune, cucerind inima cât şi sufletul.

Versurile poemului oglindesc adevărul istoric, că Stefan a fost atlet al creştinătăţii, zid al Moldovei, timp de jumătate secol, sburând din biruinţă în biruinţă.

Iată cum îl descrie Alecsandri:

„In mijlocul pădurii este-o poiană lungă
Şi largă, ce foeşte de oameni ca un roiu,
La capătu-i din dreapta se prelungeşte-o strungă,
Prin care ostăşimea curge ca un şivoiu.
Ea intră în poiană şi se aşează 'n rânduri,
Privind la o colibă de ramuri de stejar,
In care-o umbră mare de om plecat sub gânduri
Stă pe genunchi, se 'nchină în faţă c'un altar.

De-odată o lumină fantastic izbucneşte
Din zece nalţi mesteacăni cu fruntea 'nflăcărată.
Coliba se deschide, umbra se scoală, creşte
Şi splendid, maiestoasă la oaste se arată!
Un lung fior pătrunde mulţimea 'n admirare.
Toţi zic: „E Stefan! Stefan!“
Dar! Ştefan e cel Mare!
Iată-l cărunt, dar încă bărbat între bărbaţi
Ca muntele Ceahlăul prin munţii din Carpaţi!
El întruneşte'n sine o triplă maiestate:
Acea care-o dau anii la conştiinţi curate,
Acea care resfrânge a tronului splendoare,
Ş'acea întipărită de faima 'nvingătoare.
Timpul i-a pus coroană de-argint, ţeara de aur,
Şi gloria măreaţă i-a pus cununi de laur.
Pe falnicii săi umeri, cu anii, sunt clădite
Neperitoare sarcini de fapte strălucite,
Dar, ani şi fapte, Ştefan nu simte-a lor povară,
Căci dragostea moşiei, ca dalba primăvară,
In sinu-i înfloreşte şi îl întineresţe
Pentru salvarea ţării, când ţara pătimeşte.
Erou plin de lumină, el e menit în lume
Pe secolul ce-l vede să sape al său nume
Şi să respândă raze pe secoli viitori,
Precum un soare splendid ce sparge deşii nori.
Fiinţă de-o natură gigantică, divină,

El e de-aceia la cari istoria se 'nchină,
De-aceia cari prin lume, sub paşii lor, cât merg,
Las' urme uriaşe ce 'n veci nu se mai şterg,
A cărora legendă departe mult se 'ntinde
Şi 'nchipuirea lumii fantastic o aprinde.
Măreţ, în a sa umbră un timp întreg dispare,
Căci Dumnezeu pe frunte-i au scris: *Tu vei fi mare!*

In mijlocul poienei el se înaintează,
Se urcă pe-o movilă şi astfel cuvintează:
„Români din toată ţara! Boieri, vechi Căpitani,
Şi voi, feciori de oaste!... Sunt patruzeci de ani,
Moldova, la *Dreptate,* pe soartea ei stăpână,
Mi-au pus pe cap coroana şi buzduganu'n mână.
Prin cel Atotputernic ce apele închiagă
Păstrat-am până astăzi coroana mea întreagă
Şi buzduganul teafăr, deşi pe mulţi duşmani
I-au doborît, lovindu-i, în patruzeci de ani!
Duşmani din fundul lumii, păgâni, duşmani vecini,
Şi, cine-ar puteà crede!... chiar duşmani fraţi, creştini!
Trufaşi cu toţi, sălbateci, lacomi, vicleni şi orbi,
Care 'mprejurul ţării, precum un cârd de corbi,
Stă gata s'o sfâşie... dar' n'au vrut Dumnezeu,
N'au vrut Moldova, ţeară viteză, n'am vrut eu!...
. . . . . .
. . . . . .
Români din toată ţara, Boeri, vechi Căpitani,
Voi toţi ai mei tovarăşi de patruzeci de ani!
Când Albert ne meneşte robie, rele soarte,
Răspundeţi, ce se cade lui Albert?..."
— Moarte, moarte!"

Strigă poiana; „*Moarte!*" pădurea clocoteşte,
Şun soare roş în ceruri de-odată se iveşte.
„Fie! le zice Stefan, fie cum cereţi voi...
„La arme! şi pe moarte! tot cerul e cu noi!

Satisfacem sentimentului pietăţii noastre, intonând acestea şi acum, când abia ne-am despărţit de anul serbărilor comemorative, la împlinirea centenarului al IV-lea dela apunerea acestui erou român.

*

Intre genurile poeziei epice, drept încheere, avem să înregistrăm: *pastelul* sau *idila*, în care se cântă simplitatea vieţii dela ţară cu farmecul ei.

S'a zis, că pe Alexandri nimic nu l-a putut ademeni să părăsască viaţa dela ţară. Nici poziţii înalte, nici ranguri, nici chiar tronul principatelor române, la care şi el fusese candidat. Atât îndrăgise viaţa dela ţară. „*Pastelurile*"-i dovedesc cât farmec a găsit el în sinul naturii, în şoaptele tainice ale florilor, în ciripitul paserilor, în sfatul gândăceilor ş. a. de cari nu s'ar fi putut despărţi pentru bunu a tot pământul.

Nu voiu întreţineà, Onoratul Auditoriu, cu analiză şi din aceste producte, în cari se rezumă însuş veselul Alecsandri, vecinic tinăr şi ferice,

în intimă înţelegere cu frumseţile naturii, pe cari el le ştia surprinde la tot pasul. Nu se simte trebuinţa acesteia, deoarece subiecte ca „*Rodica*“, acea copilă harnică şi frumoasă, care trece zimbind printre sămănătorii ce-i prăsară părul de grăunţe cu drăgălaşele urări:

S'ajungi mireasă, s'ajungi crăiasă!
Calea să-ţi fie numai cu flori;
Şi casa casă, şi masa masă!
. . . . . .

apoi „*Concertul din luncă*“, cu ideala personificare a florilor; „*Secerişul*“ vesel; „*Cositul*“, şi altele, sunt momente desăvârşit contopite cu viaţa Românului, ce-i de dorit să le cunoască şi aprofundeze fiecare inimă simţitoare. ***Dr. V. Bologa.***

III.

Teatrul lui Alexandri.

Doamnelor şi Domnilor,

Teatrul este, de sigur, acea parte din opera lui Alecsandri care a străbătut mai repede şi în păturі mai largi, fiind-că nici un gen de literatură nu se adresează aşa imediat publicului mare, poate să ţie în aşa măsură seamă de gustul lui şi să-i procure aşa felurite distracţii şi sensaţii, în schimbul celei mai mici osteneli intelectuale posibile din parte-i, ca teatrul.

Dar timpul îşi răsbună întotdeauna asupra popularităţii mari şi repede dobândite. Opera trainică, care trebue să fie clădită pe temeiul statornic al principiilor vecinice de artă şi nu pe gustul schimbător al unui public adeseori incapabil a se ridică până la acele principii, — opera trainică răzbate încet şi greu.

Ceeace este făcut mai mult pentru moment, piere deodată cu momentul. Opera care face prea multe concesii generaţiei în care s'a născut, trece deodată cu acea generaţie.

Dar dacă a fost lucrarea unui mare talent, totuş nu va perì fără urmă. Insemnătatea ei vor păstra-o lacrimele pe care le-a stors din ochii strămoşilor, chiar şi dupăce s'au uscat de mult, sau râsul unei generaţii întregi, stârnit de dânsa, chiar dacă astăzi nu s'ar mai râde cu acelaş hohot.

Partea cea mai mare din opera dramatică a lui Alecsandri nu întruneşte acele condiţii de adevăr şi frumuseţe vecinică care fac dintr'o lucrare o operă clasică. Ea nu poate deci să devie, în măsură puternică, proprietatea intelectuală şi sufletească a poporului nostru din orice timp, ci aparţine mai mult numai câtorva generaţii, astăzi deja aproape cu totul dispărute, cu care împreună se va îndepărtà tot mai mult de privirile şi înţelegerea noastră.

Trei piese însă se deosebesc, şi ca fond şi ca formă, de mulţimea celoralalte. Ele sunt scrise în faza din urmă a activităţii poetului şi nu cu

scopul de a distrà publicul obicinuit al teatrului, ci cu gândul de a înzestrà literatura noastră cu opere clasice.

Astfel materialul nostru de studiu se grupează dela sine în două părți, care trebuesc judecate fiecare din alt punct de vedere. Vom studià pe fiecare deosebit, căutând ce este tipic și caracteristic pentru lucrarea și personalitatea lui Alecsandri și ce este mai aproape de interesul și înțelegerea noastră, firește fără pretenția de a face un studiu complet. Așà, trebuind să vizitezi o galerie de tablouri în câteva ceasuri n'ai folosì nimic oprindu-te dinaintea fiecărui tablou două-trei minute, dar vei puteà să ai și mulțămire și folos, căutând pe cele mai de valoare și pe acele care convin gustului tău și privindu-le pe îndelete.

Comediile lui Alecsandri — titlu sub care cuprindem acum toate piesele grupului prim — zugrăvesc — cine nu știe aceasta? — tipuri și moravuri, care astăzi nu mai există ori s'au prefăcut aproape cu desăvârșire. E societatea moldovenească a anilor 1840—60, care este prezentată în aceste piese, una din acele societăți de o varietate extraordinară, pe care le produce numai fenomenul ciocnirei și amestecului a două culturi cu totul diferite cum erau atunci în țerile românești vechea cultură orientală și cea apuseană în deosebi franceză, care năvălià cu putere, bătându-și joc de orice stavilă. Câte fenomene izbitoare, prin neobicinuitul lor, ce contraste ciudate, ce zgomot de prisos și câtă zăpăceală, stări pe cât de curioase, pe atât de repede schimbate.

Astăzi de abia se mai cunoaște urma acestor lucruri acolo unde au fost. Cât de străine sunt ele pentru un Ardelean. Să ne gândim numai la figurile de Greci, de Evrei, de bătrâni cari nu se împacă cu timpurile nouă, de tineri întorși dela Paris, pe cari nu-i mai încape casa și țara părintească.

Cine dintre noi n'a văzut ceva din acestea? Și nu vorbesc de bătrânii cari se înduioșază și-acum, amintindu-și vre-o reprezentație a unei trupe teatrale, venită, în timpuri mai bune, de peste munți, sau de acei cari au văzut poate chiar pe *Millo*, strălucitul interpret al creațiilor lui Alecsandri. Cine n'a asistat, sau cel puțin n'ar fi avut ocazie să asiste la reprezentația vreunei comedii de Alecsandri?

Cu tot aierul lor de timpuri trecute, cu personagiile lor dintr'o lume străină nouă, cu glumele și aluziile lor, care pentru noi adese-ori n'au nici un haz, comediile lui Al. continuă încă a formà repertoriul de predilecție al teatrelor noastre de diletanți și-și păstrează locul lor de frunte față cu toate traducerile și localizările fără de gust. Pentru-ce? Pentrucă se simte totuș, în fiecare piesă, ceace nu se poate învechì: talentul, verva, gustul autorului; pe urmă, fiind scrise pentru niște stări scenice de o primitivitate asemănătoare cu a celor dela noi, ceeace în fața criticei riguroase de artă constitue un defect, aici devine o calitate care convine gustului publicului.

Spre a nu judecà deci greșit această parte din lucrarea lui Alecsandri este neapărat de nevoie să știm în ce împrejurări și cu ce scop a fost făcută.

Iată cum descrie Alecsandri starea teatrului românesc de pe timpul când își începù activitatea de director de teatru și autor dramatic:

„Dificultățile ce se ridică în ochii mei cu forme urieșe de fantasme, au sorgintea lor chiar în sinul institutului teatral; căci trei lucruri sunt de creat, pentru a se dobândì un rezultat satisfăcător: 1, limba, 2, jocul actorilor și 3, educația publicului.

Limba întrebuințată păn'acum de traducătorii dramelor franceze și germane este o macaronadă ridicolă și indigestă care displace auzului și nimicește interesul pieselor, fie cât de bine jucate . . .

Jocul actorilor este în gradul cel mai înapoiat, încât orice piesă bună sau rea, spirituală sau proastă, are aceeaș soartă: ea-i măcelărită fără milă! . . Comediile cele mai fine sunt schimbate în bufonerii lugubre; într'un cuvânt teatrul nostru nu e decât o păpușărie pretențioasă. Și în adevăr nici că poate să fie altfel, când amatorii ce se urcă pe scenă lipsesc de orice cunoștință despre arta dramatică, de ori ce educație pregătitoare pentru cariera de artist . . . Lipsa de modeluri îi obligă a crea rolurile după o închipuire totdeauna greșită, și cât pentru declamarea acelor roluri, ei se mulțămesc a le recită cu o răpejune monotonă, fără pauze, fără intonări variate, fără natural mai cu samă. Unii însă care se cred artiști cad în esces contrar, sbuciumându-se ca nebunii, ... și răcnind cu așa furie, că publicul se întreabă: Ce i-a apucat? . . .

Costumele ca și decorurile prezintă ades anacronismuri neiertate. Scene de codru se petrec în piețe de orașe; scene de salon în grădini. . . .

Publicul asistă cu nepăsare la toate aceste netoții, căci nu are ideie de condițiile unui bun teatru, și, ce e trist! el pare mai mult dispus a gustà farse grosolane și drame apelpisite (grozave, extraordinare) decât piese de înaltă comedie. Pentru el un individ ce se strâmbă ca o momiță, sau strănută lung, des și tare, e un actor de talent, deși nu-l numește *actor* ci *karaghioz*; aseminea el dă diplomă de artist, însă *artist cu ducă-se pe pustii*, acelui ce subt pretext de a fi dramatic, își sburlește părul vâlvoiu, scrâșnește din dinți, geme, țipă, rage, se bate de pareți, se trântește la pământ și se sbuciumă ca un epileptic.“ *)

În astfel de împrejurări fù chemat Alecsandri, împreună cu C. Negruzzi și M. Cogălniceanu la direcția teatrului național din Iași.

Al. își dedeà bine seamă de greutățile cu care aveà de luptat, el vedeà de ce este nevoie și ce se poate face.

El își formulă deci astfel programul său de activitate: „Un teatru perfect nu se improvizează de azi până mâni; trebuie timp și sacrificiuri, și în lipsa acestor două condiții un autor va fi ținut a compune piese ușoare și potrivite cu puterile diletanților, și a merge înainte treptat, punând un frâu imaginației sale, făcând act de abnegare, condamnându-se la o lucrare restrânsă și ridicându-și inspirările la talia interpretatorilor. O aseminea

*) V. Alecsandri, Opere complete, București 1875. Teatru, I, p. XI. s.

întreprindere cere multă bunăvoinţă, mult tact, multă răbdare din partea acelui ce s'ar încercà să creeze un repertoriu naţional. Ferindu-se de mania traducătorilor de drame cu mare spectacol şi cu situaţii exagerate, el va alege din repertoarele străine piese plăcute lesne de jucat, şi le va localizà cu măiestrie în privirea gustului public, sau mai bine, va compune bucăţi originale în care va introduce moravurile şi tipurile locale. [1])

Urmând cu stăruinţă acest program de muncă, Al. a creat, în sensul adevărat al cuvântului, teatrul românesc. La 1844 el debută cu comedia *„Iorgu dela Sadagura sau nepotu-i salba dracului“*, care avù un succes foarte mare şi alarmă întreaga societate ieşană. Deja această întâie piesă se poate privì ca tipică pentru toată creaţia ce a urmat până la anul 1871. Ea posedă toate defectele şi toate calităţile comediilor lui Al.: lipsa de studiu şi de adâncime, primitivitatea mijloacelor menite a produce efectul comic, lipsa de caractere sau de tipuri mai consecvente şi zugrăvite cu îngrijire; dar tocmai aceste defecte erau, pe de altă parte, calităţi pentru publicul fără gust şi educaţie literară, la a cărui pricepere erà avizat autorul. Mai erà însă şi o calitate reală de cea mai mare însemnătate şi de cel mai bun folos: *satira*, prin care se intenţionà combaterea ridicolelor societăţii — şi care de asemenea se găseşte în fie care piesă a lui Al. În comedia aceasta se satirizează mania celor plimbaţi pe la Paris de „a dispreţuì prosteşte pământul lor strămoşesc cu tot ce are bun sau rău“. [2])

Ar fi, cum am mai spus, imposibil să analizez, într'un timp aşa de scurt ca cel care-mi stă la dispoziţie, nu toate, dar măcar cele mai însemnate din comediile lui Alecsandri şi nici n'ar fi de vre-un folos mare. O comedie devine clasică, dacă autorul ei a izbutit să creeze într'însa un caracter sau un tip comic de un adevăr adânc şi vecinic. Numai o astfel de figură poate să trăiască pe scenà din generaţie în generaţie; să ne gândim la un Falstaff al lui Shakespeare, la un Tartuffe al lui Molière. Alecsandri n'a creat în comediile sale nici un singur personagiu de o consecvenţă şi realitate desăvârşită; aceasta este, din contra, partea cea mai slabă a operei sale. Figurile lui n'au nici plasticitatea personagiilor din comediile lui Caragiale. Un singur tip al lui Alecsandri a devenit popular şi a rămas până în ziua de astăzi: *„Cucoana Chiriţa“*. De acest tip voim să ne ocupăm puţin spre a cunoaşte felul creaţiei lui Alecsandri, iar, pe urmă, vom căutà, în satira cu atâta belşug revărsată în comediile sale, partea care ne interesează mai deaproape, fiindcă ne priveşte pe noi, pe Ardeleni.

„Cucoana Chiriţa“ este o figură de predilecţie a lui Alexandri. Două comedìi în câte trei şi două acte îi sunt consacrate cu totul: una ne prezintă pe *Chiriţa în Iaşi sau 2 fete ş'o neneacă“*, iar cealaltă pe aceiaşi *„Chiriţă în provincie“*. Apoi ne mai întâlnim odată cu *„Chiriţa în voiagiu“*, într'un „cânticel comic“.

[1]) Ibid. p. XIII.
[2]) Op. cit. p. XV.

Sub alt nume, ea apare deja în cea dintâi comedie a lui Alecsandri, în „Iorgu dela Sadagura“ ca „Gahiţa Rosmarinovici“ şi în multe alte piese.

In piesa cea dintâi „Cucoana Chiriţa a banului Grigori Bârzoiu dela Bârzoieni vine la Iaşi cu Aristiţa, Calipsiţa şi Guliţă, copiii lor“. Şi-a adus fetele la Iaşi „ca să petreacă câşlegile“ şi cu gândul să-şi găsească aici „în capitalie“ — cum zice ea — gineri mai pe plac.

In adevăr se şi găsesc doi şarlatani, vânători de zestre, şi cucoana Chiriţa e gata să le dea binecuvântarea, bucuroasă că „s'a cotorosit“. Insă la urmă şarlatania lor este dată de gol şi Bârzoiu soseşte tocmai la timp ca să-şi ià soţia şi fetele din toiul unui bal şi să le ducă acasă, unde îşi va îndeplini, fără doar şi poate, făgăduiala dată de a le mărità după cinstiţii „boierinaşi de ţară Brustur şi Cociurlă“.

Acţiunea şi intriga sunt slabe, dar tipul Chiriţei reese viu şi plastic mai ales din unele scene de un comic desăvârşit: este tipul ridicol al femeei fără cultură adevărată, dar cu multe mofturi şi pretenţii, şi Alecsandri a prins sub forma ce o aveà pe timpul său, acest tip atât de răspândit în societatea de pe atunci şi în care este totuş şi-o picătură de vecinic adevăr ce-l face să trăiască şi când forma s'a schimbat cu totul şi acolo unde este alta.

Ne putem închipuì ce haz sgomotos, ce râs homeric trebuià să stârnească, de pildă, actul al II-lea, în care Chiriţa şi fetele ei se pregătesc de dimineaţă pentru balul de seară şi dânsa le dă sfaturi ca aceste: „Ei! cătaţi de vă 'mpodobiţi frumos şi puneţi-vă nasul în talgere cu apă rece să se disroşească“; sau: „cătaţi să mai zâmbiţi... să mai faceţi cochetărismosuri ca la Eşi, că aşa se mărită fetele“.

A doua piesă, „*Chiriţa în provincie*“, e mult mai slabă, acţiunea lipseşte aproape cu desăvârşire, intriga e banală, avem mai mult o înşirare de scene de un comic adeseori foarte exagerat. Singură figura Chiriţei păstrează unitatea piesei, dar şi ea este aici mult mai exagerată.

Chiriţa este acum acasă „în provincie“; ea vorbeşte cu predilecţie franţuzeşte, o franţuzească oribilă, în care traduce cuvânt cu cuvânt expresii româneşti, şi e încântată de franţuzeasca şi mai oribilă a lui Guliţă, copilul ei, un ştrengar răsfăţat de felul acelor ce întâlnim în „Momentele“ lui Caragiale. Ea face toate nebuniile modei, având pentru toate cuvântul de îndreptăţire „dacă-i moda“, „c'aşa-i moda“, încât stă să aducă la desperare pe bietul bătrân de moda veche care este Bârzoiu, soţul ei. Dorul ei cel mai fierbinte — ca al tuturor Chiriţelor din acele timpuri — este un voiaj la Paris, pentru că „s'a uscat aici în provincie“, „nu mai poate trăì în ţara asta“. Acest dor i se şi împlineşte în fine şi autorul ni-o mai prezintă odată, sosită dela Paris, într'un cânticel comic.

Voim să stăruim puţin şi asupra părţii de satiră din comediile lui Alecsandri, care este îndreptată în contra Ardelenilor şi ne interesează prin

urmare mai de aproape. Firește, satira aceasta nu privește pe Ardeleni în genere, ci numai pe Ardelenii literați și aberațiile („aberăciunile“ ar fi zis Alecsandri) lor linguistice. E vorba de cunoscuta tendență a unor scriitori cu sentimente foarte curate, dar lipsiți de gustul limbei, de a apropia limba noastră din nou și cât mai mult de formele limbei latine, sau cu alte cuvinte de a o sili să nu-și mai urmeze puternica desvoltare organică, care este rezultatul tuturor pulsațiilor sufletului mare românesc, ci regulele pedante ale unor gramatici.

Alecsandri avea așa dar în fond dreptate, căci el reprezentă gustul ales, simțul fin de limbă. Avea dreptate a se opune din toate puterile și cu toate mijloacele unui curent în care nu vedeà numai un lucru vrednic de a fi luat în râs, ci o adevărată primejdie națională. Dovadă e următorul pasagiu dintr'o scrisoare a lui către prietenul său I. Negruzzi: „Ardelenii, sub masca romanismului, lucrează la desfrățirea Românilor, cătând a rupe acel lanț puternic ce leagă strâns pe Românii din diferitele provincii, limba strămoșască. Când locuitorii de peste Carpați or învăță a grăi ca Cipariu, Laurian, Macsim et *tutti quanti*, ei nu se vor mai înțelege cu Românii din Principate și cu cei din Basarabia, și în acea zi glorioasă pentru pedanți, Nemții și Rușii vor bate în palme. Însă sper că ne-a ferì Dumnezeu de o asemine calamitate“.*) In adevăr, primejdia puteà să i se pară poetului destul de mare când ne gândim că, tocmai pe când scrià aceste rânduri (la anul 1869) se tipărià la București, din însărcinarea și sub auspiciile societății academice române, faimosul dicționar al lui Laurian și Massim, în fața căruia, astăzi, te cuprinde mai mult un sentiment de milă și duioșie pentru atâta muncă și putere intelectuală cheltuită înzadar.

Curentul fals trebuià să cadă, ca tot ce este fals, dar Alecsandri, ca și Odobescu și alții — în prima linie însă Alecsandri —, are meritul necontestat de a-i fi grăbit căderea. El a purtat o luptă înverșunată împotriva lui, oriunde i se da ocazie, și arma cea mai puternică în această luptă erà, de sigur, satira, luarea în bătaie de joc. Sunt cunoscute exemplele din „Dicționarul grotesc“. In scrisorile către I. Negruzzi este foarte adeseori vorba de „Beoțienii-Ardeleni“, cari „nu produc nimic frumos și poetic pentrucă spiritul lor s'a înciunit și nu poate luà zborul mai pe sus decât aberăciunile gramaticale“.

Intr'o scrisoare adresată lui I. Negruzzi, pe atunci redactorul „Convorbirilor Literare“, Alecsandri îndeamnă la luptă: „Dl Maiorescu va face un mare serviciu limbei și literaturei noastre, combătând tendința transilvană de a le pocì sub cuvânt de a le latinizà orbește, sau mai bine zicând, de a le brașovenì. Dlui care este înzestrat cu un spirit analitic și ajutat de cunoștințe variate, ar nimerì foarte mult, dacă ar cercetà asemenea lucrările literare din București, care mi-se par cam *hop de-o parte*, dupăcum zice Românul“. (Scrisori, p. 33). Nici limba literară a scriitorilor

*) V. Alecsandri, Scrisori, publ. de Il. Chendi și E. Carcalechi, București, 1904, p. 50.

munteni aşa dar nu-i place, şi de ea îşi va bate joc adese-ori în comediile sale. „Tot Moldova, sărmana", exclamă în altă scrisoare, „păstrează simţul bun şi gustul esteticîn privirea literaturii". (Scrisori, p. 34).

Erà deci de aşteptat ca şi în comediile sale, şi încă aici în deosebi, să combată cu arma celei mai crude satire şi să ridiculizeze după putinţă aberaţiile gramaticilor ardeleni. Aşa în piesa „*Concina*", doctorul Leonard, un bătrân din generaţia veche, care vede numai părţile rele în multele schimbări aduse de un progres pripit, regretă, între altele, şi cu drept cuvânt, stricarea limbei: „Ori care grămătic se crede gramatic şi vreà să fie reformatorul limbei româneşti, şi prin urmare îl vezi făcând proaşcă în această comoară naţională, păstrată cu sfinţenie de strămoşii noştri. Unul îi adauge o codiţă, un *ciune*, altul un *ţiune*, altul un *ţione*, etc.; încât nu mai ştie bietul neam românesc ce este: naţie, năciune, naţiune ori naţione". Piesa, un proverb, cea dintâi şi singura comedie de salon a lui Alecsandri, s'a reprezentat mai întâi în Cernăuţi de către trupa dnei Tardini, şi avù un mare succes. După reprezentaţie A. Hurmuzachi îi scrise lui Alecsandri între altele: „Un lucru îţi spun în sinceritate, că am lăsat afară două linii, acolo unde iar pocneşti în filologii ardeleni, că se linguşesc şi se târăe pe brânci. Aici nici n'aş fi putut spune asta. Ş'apoi aluziunea e prea specială: de vei voì s'o laşi afară, sau s'o faci mai generală, piesa nu va pierde nimic din frumuseţa şi valoarea ei şi nu va vătămà fără nevoie o jumătate din Români, toţi cei de dincoace, cari aminterea s'ar puteà bucurà, ca şi noi, de ea".*)

In vodevilul într'un act „*Rusaliile sau satul lui Cremine*" în fine, Alecsandri ne înfăţişază pe dascălul ardelean în activitate. El se chiamă Ionus Galuscus — un nume de un haz cam gros, ca de obiceiu la Alecsandri, — şi e „profesorul şcoalei din satul" în care se petrece acţiunea piesei. Toader, vornicul satului, îi zice, ca toţi ceilalţi ţerani: „Găluşcă". Dar dânsul îi spune: „Faci eroare, amice. Eu mă numesc din străbuni Galuscus, nu Găluşcă. Sunt Roman din Dacia transcarpatină şi mă cobor dintr'un general Roman ce a ţinut resbel cu Gaulia pe timpul lui Cezar, din care motiv el a fost supranumit Galuscus de Senatul Romei". Acest tip de dascăl ardelean se poate judecà deja după citaţia ce am făcut: aceeaş exagerare ca pretutindeni în comediile lui Alecsandri, aceeaş îngrămădire de note comice brute, care nu dau un tip real; dar scuza autorului este şi-aici publicul care voià să râdă cu orice preţ şi căruia numai prin astfel de mijloace i se puteà procurà dispoziţia necesară.

Ţeranilor, „fraţilor Romani", cum le zice el, Galuscus le vorbeşte astfel: „V'am luminat de demult asupra sorgintei voastre, sunteţi Romani, strănepoţi ai împăratului Traian, anticii dominatori ai lumei!"

Incolo acest fervent predicator al latinităţii noastre, este un om cu moravuri destul de uşoare, bucuros să zăpăcească şi să tragă pe sfoară

*) Cf. Il. Chendi, Alecsandri şi Românii din Bucovina (foiletonul „Voinţei naţionale").

pe cei simpli şi fără carte, cari însă, în cazul acesta, sunt mai isteţi decât el şi la urmă îl păcălesc şi-l dau de ruşine şi pe el şi pe rivalul său, subprefectul cu numele ce-i indică tipul — Răsvrătescu.

Timpul scurt al unei conferenţe nu îngădue să ne ocupăm mai mult de comediile lui Alecsandri.

Iată observaţiile ce se pot face în genere asupra lor: acţiunea şi intriga, de obiceiu, sunt slabe, mijloacele lor foarte simple: păcăleli, deghizări, „ascunderi în dulapuri“. de unde se poate auzì în linişte ce se petrece pe scenă. Caracterele lipsesc, chiar tipurile nu sunt destul de reale; ele se reduc, în comparaţie cu mulţimea pieselor, la un număr relativ restrâns de tipuri care se repetă cu variaţii uşoare.

Am văzut cum Chiriţa apare în mai multe piese şi în altele sub nume schimbat; şi tot aseminea bătrânul de moda veche, tinărul bonjourist, fata mare, care-i vecinic „piatra din casă“; copilul răsfăţat, servitorii, şarlatanii de orice soiu, apoi străinii: Grecul, Evreul, Neamţul, Francezul, cari schimonosesc limba românească fiecare într'un chip deosebit, un mijloc de care autorul face întinsă întrebuinţare spre a stârnì râsul publicului său. Cu multă iubire şi poezie sunt zugrăviţi, ca pretutindeni la Alecsandri, ţeranii.

Dar însemnătatea acestor comedii trebue căutată aiurea: în istoria lor, în rolul care l-au jucat în desvoltarea culturii poporului nostru. Iată ce judecată dreaptă şi limpede a spus asupra lor dl Iorga:*)

...Teatrul e strâns legat de desvoltarea intelectuală a publicului: fiecare public are teatrul pe care îl merită şi nu poţi dojenì pe un om de talent, pentrucă, scriind pentru un public fără gust şi grosolan, nu s'a ridicat mai sus decât farsa... Teatrul lui Alecsandri e patriotic, fiindcă întâi a fost *o şcoală*, pe urmă *o armă*. Aşa trebue să-l privim noi astăzi şi nu ca pe o operă de artă liniştită şi senină, în scrierea căreia autorul a avut înaintea ochilor o ţintă estetică numai.

Atuncia vom fi drepţi cu Alecsandri. Comediile, cantonetele şi vodevilurile, sub forma lor neîngrijită, cu spiritul lor greoiu, cu imitarea lor de jargoane, au biciuit tendinţele rele, care nu se puteau altfel atinge, au învăţat un public incult, pregătindu-l pentru opere mai însemnate.

Ele au fost o *pedagogie literară*“.

Şi tot Alecsandri, dupăce a desăvârşit educaţia publicului, i-a dat la urmă şi operele mai însemnate, pentru care erà acum pregătit. Acestea sunt cele trei lucrări dramatice din urmă ale poetului: „*Despot-Vodă*“, „*Fântâna Blanduziei*“ şi „*Ovidiu*“.

Ele se prezintă, din capul locului, sub o formă deosebită, îmbrăcate în haina serbătorească a versului. Ele nu sunt scrise pentru trebuinţele scenei; — poetul, încordându-şi lira, a încercat să urce drumul greu spre

*) Schiţe din literatura română, Iaşi (Şaraga), I, p. 60 s.

idealul artei vecinice, a celei mai înalte; el a vrut să creeze opere mari şi neperitoare, opere clasice.

Alecsandri aveà în urma sa întinsa şi rodnica lucrare dramatică de care am vorbit mai înainte. Limba, actorii, publicul, de a căror insuficienţà se izbise, cum am văzut, la început, se reformaseră, se desvoltaseră, — adecă le reformase, le desvoltase în mare parte el însuş. Erà acum, în Bucureşti, un public cu o cultură foarte înaltă; erà un teatru naţional, creat după modelul comediei franceze, cu artişti ca Aristiţa Romanescu, Manolescu şi Nottara, cari puteau să interpreteze piese ca „Despot-Vodă", precum, pentru comediile sale, Alecsandri găsise un interpretator atât de fericit în Millo.

Rămâneà acum ca poetul să creeze operele mari, care lipseau încă, şi Alecsandri s'a achitat de această datorie către public şi către teatru, dându-le o legendă sau dramă istorică naţională şi două piese cu subiectele luate din viaţa Romanilor de pe timpul împărăţiei lui August.

Cele două din urmă sunt mai puţin izbutite. Ele păcătuesc prea mult în contra „colorii locale" şi a timpului. Viaţa ce se zugrăveşte aici nu este adevărata viaţă romană, oamenii au prea puţin din felul de a cugetà şi a simţi al vechilor locuitori ai Romei, ei sunt oameni cu gândire şi simţiri moderne. Horaţiu şi Ovidiu, eroii acestor drame, nu sunt figurile adevărate ale celor doi poeţi romani, atât de bine cunoscuţi din istorie şi din operile lor. Alecsandri îi idealizează într'un mod neertat şi schimbă astfel cu desăvârşire caracterul lor istoric.

In amândouă piesele motivul de frunte al acţiunei este amorul.

In *„Fântâna Blanduziei"* poetul îmbătrânit se aprinde de farmecul frumseţii naive şi curate a unei sclave din Dacia şi sfârşeşte prin a renunţà la ea, care n'are pentru el decât admiraţie, în favorul unui sclav mai norocos, căutând el însuş mângăere în arta sa.

Subiectul lui *„Ovidiu"* este cunoscuta relaţie a poetului cu Iulia, nepoata lui August, relaţie care îi atrase exilul pe ţermul mării negre, la Tomi, Constanţa de astăzi, unde moare, nu fără de-a prevedeà înălţarea unei Rome nouă pe pământul Daciei.

Cu toate scăderile amintite, aceste piese cuprind părţi lirice de cea mai mare frumuseţe; Alecsandri a fost mai pe sus de toate poet liric. Iar limba lor înseamnă o culme din cele mai înalte la care s'a ridicat nu numai opera poetică a lui Alecsandri, ci toată poezia română.

Voiu urmà şi-aici ca în partea primă a acestor expuneri. Voiu alege, din cele trei piese „artistice" ale lui Alexandri, pe cea mai interesantă şi mai de valoare şi voiu căutà să înfăţişez printr'însa ceeace ne interesează mai ales — în ultima analiză — personalitatea poetului.

In toamna anului 1878, Alecsandri, se gândià să fugă de gerul iernei moldoveneşti, să caute undeva, în străinătate, „un soare mai cald". Afaceri neaşteptate însă îl siliră să petreacă toată iarna la Mirceşti, unde s'au plămădit cele mai frumoase din operile sale. Şi de astădată „închisoarea

silită", de care se plânge într'o scrisoare, e priincioasă producţiunei sale poetice, căci, pe când afară „din văzduh cumplita iarnă cerne norii de zăpadă", la focul cald al sobei, „în care ard trei bucăţi de frasin, povestind de lumea veche legendară", se făuresc versurile de aur ale lui „Despot-Vodă".

La 12 Noemvrie 1878 el scrià prietenului său Iacob Negruzzi că a început cu Despot. „După *Doine*, după *Lăcrămioare*, după *Pasteluri* şi după *Legende*, de care parte a literaturii îmi rămâneà să mă leg? M'am gândit la teatru... şi pe loc am răsfoit paginile istoriei noastre, unde am găsit subiecte minunate de drame în versuri" [1]).

Şi prietenii îl îndemnaseră la o lucrare mai mare. „Tu care ai compus atâte comedii", îi zisese adesea-ori prinţul A. Cantacuzino, „vodeviluri, cantonete etc., pentru teatrul român, de ce nu te gândeşti în fine a intrà pe calea mult mai largă şi mai atrăgătoare a dramei istorice? E timp ca Ciocârlia ce s'a alintat sub soare cântând plăcerile primăverei, să prindă la pene de Vultur pentru ca să-şi cerce sborul în sferele nalteale idealului".[2])

Şi „îmboldit de acest îndemn seducător" de prieten, în răgazul lungilor seri de iarnă dela Mircesti, Alecsandri citea cronicile şi fantazia îi rătăcia pierdută pe aceste pagini unde, în limba naivă şi colorată a „învăţaţilor mireni", se înfăţişează atât de viu trecutul de mărire şi de dureri al ţerilor româneşti; izvor de nesecată inspiraţie a poeţilor noştri.

Poetul „se simţì atras de figura originală a lui Despot precum şi de trecerea sa fulgeroasă prin istoria Moldovei" şi adunându-şi materialul necesar din cronicarii moldoveni şi din Cronica lui Şincai şi din alte câteva scrieri istorice, „se puse să scrie Legenda lui Despot într'un şir de tablouri istorice care să formeze împreună întregul unui poem dramatic sau al unei drame epice — ad libitum — cu tipurile, cu datinele, cu luptele, cu credinţele şi cu tendinţele politice din secolul XVI" [3]).

Alecsandri se gândì întâi la o trilogie istorică, ale cărei părţi erau să fie *Jolde*, *Lăpuşneanu* şi *Despot*; dar n'a scris decât pe cea din urmă. El lucră foarte repede. Incepuse prin Octomvrie 1878 şi la 11 Aprilie 1879 putu deja să scrie lui Negruzzi: „Piesa este sfârşită de mult. Acum e copiată, corectată şi gata de a eşì în lume" [4]). La 30 Septemvrie 1879 ea se representă pentru prima oară pe scena teatrului naţional din Bucureşti şi avù un succes, „plin de sgomot şi de entuziasm".[5]). Poetului, care erà de faţă, i se făcură ovaţii din partea întregei societăţi bucureştene.

Cine a fost Despot şi cum a izbutit Alecsandri să facă din el eroul unei piese dramatice?

Izvoarele lui Alecsandri, cronicele, povestesc că a fost fiul unui om de rând din insula Creta, că a ajuns slugă la un principe grec, cu care

---

[1]) Srisori I, p. 111 s.

[2]) V. Alecsandri, Despot-Vodă, Bucureşti 1880, p. V.

[3]) Ibid p. VII.

[4]) Scrisori, I, p. 114.

[5]) D. Ollanescu, V. Alecsandri, Bucureşti 1894, p. 122.

venì la Roma, şi că, la moartea stăpânului său, „acest slugă mai ispravnic şi mai isteţ la fire“ puse mâna pe documentele princiare. Cu ajutorul lor începù apoi o viaţă de aventurier, trecù prin Spania şi Franţa, venì pe urmă petrecù în Germania, la Wittenberg, unde se împrietenì cu Melanchton — căci suntem tocmai pe timpul reformaţiunei — şi îmbrăţişă însuş noua confesiune, se luptă în rândurile „cavalerilor negri“ ai împăratului Carol al V-lea, petrecù în Danemarca şi în Suedia şi ajunse în fine la curtea regelui Poloniei. Aici erau, ca întotdeauna, boieri moldoveni pribegi, nemulţumiţi de domnia crudului Alecsandru Lăpuşneanu. Despot află dela ei despre stările din Moldova şi peste câtva timp vine la curtea lui Lăpuşneanu, cu a cărui soţie se înrudeà de aproape după geanologia ce posedà.

Aici începe piesa lui Alecsandri, cu venirea lui Despot în Moldova. Suntem în aierul răcoros şi plin de miros de brad de pe culmea Carpaţilor, la hotarul Moldovei despre Ardeal, pe care îl păzesc doi plăieşi. La ridicarea cortinei, unul dintre ei cântă un fragment de doină:

Frunză verde de stejar
Sus pe munte, la hotar,
Zi şi noapte stau pândar ...

un început liric admirabil, un fericit preludiu al marei simfonii de versuri ce urmează.

Despot, vrând să treacă hotarul, este prins de cei doi plăieşi şi dus înaintea boierilor, cari tocmai petreceau în munţi, la vânătoare, „ca să răsufle un aier mai viu“ şi să comploteze în taina codrilor împotriva lui Vodă, căci „In contra tiraniei lui Lăpuşneanu ura creşte şi la toţi umple şi inima şi gura, Răsvrăţul e în aer ca fulgerul în nori“. Despot arată boierilor pompoasa diplomă de nobilime, pe care i-a întărit-o însuş Carol al V-lea, — Moţoc, Marele Vornic şi cel mai puternic dintre boieri, îl primeşte ca oaspe în casa lui.

Aceeaş diplomă îi deschide apoi şi porţile palatului, căci ea îl face văr cu buna Doamnă Rucsanda, care îl primeşte cu bucurie. Şi Lăpuşneanu se îndură să-l primească, în sfârşit, dar ca să-l omoare, căci prietenul său, craiul Ardealului, l-a înştiinţat de planurile lui ambiţioase. El încearcă mai întâi să-l otrăvească la masă, dar nu izbuteşte deoarece Despot are un balsam „care desotrăveşte otrava“ sau, cum zice cronicarul, „simţindu-se a fire otrăvitŭ, îndată au luat doftorii, şi nu i-au stricatŭ nimică otrava“.

Despot, fiind un bărbat cu multe şi strălucitoare calităţi, cucereşte repede inimile poporului şi ale boierilor şi mai cucereşte şi inima Anei, a fiicei lui Moţoc. El se logodeşte cu ea ca să dobândească puternicul sprijin al părintelui ei. In casa acestuia se şi adună apoi, în taină, boierii ca să urzească planul de răsturnare a lui Lăpuşneanu. Când însă Moţoc le înfăţişează ca urmaş în scaunul Domniei pe Despot, Tomşa, patriotul, protestează cu indignare, dar nefiind ascultat de ceilalţi, îi părăseşte. Pe boierii, deveniţi şovăielnici, Despot îi răpeşte din nou, arătându-le planurile sale măreţe de a restabili puterea ţerii de sub Ştefan cel Mare şi de a întreprinde apoi o mare cruciadă împotriva Turcilor.

Din visul său de mărire, Despot e trezit brusc de Lăpuşneanu, care l prinde şi-l aruncă în temniţă. Spre a-şi bate joc de el, îi mai trimite, ca să-i ţie de urât până la ceasul de osândă, ca tovarăş pe Ciubăr-Vodă, un nebun, care crede că el este adevăratul Domn al Moldovei. Dar aceasta este mântuirea lui Despot. El face pe nebun să creadă că va fi liberat, în zori de zi, de boieri spre a fi ridicat pe tron şi-i propune să primească dânsul, în locul său această cinste, care i-se şi cuvine. Nebunul se învoieşte bucuros să schimbe hainele sale cu ale lui Despot, iar acesta scapă astfel, trecând nevătămat printre paznicii temniţei.

Despot fuge în Ardeal la prietenul său Laski, în al cărui castel, primitor de oaspeţi, a mai petrecut cândva, cucerind şi-aici — acest mare cuceritor — inima frumoasei Carmine, tânără soţie spaniolă a bătrânului său prieten. Amăgindu-o că o va face Doamna Moldovei, Despot câştigă printr'însa ajutorul lui Laski şi al aventurierilor de tot neamul, cari petrec în castelul lui „în bancheturi supt ochii fermecători ai soţiei sale, Carmina". Astfel se adună bani şi oaste pentru o îndrăzneaţă expediţie de cucerire a Moldovei.

Dar în mijlocul acestor pregătiri, viaţa lui Despot este ameninţată de o nouă primejdie. O solie trimisă de Lăpuşneanu sosește la castel ca să ceară predarea lui. Domnul Moldovei este aliatul craiului ardelean şi Laski vasalul acestuia. Ce va face deci? Despot ar fi pierdut, dacă n'ar veghiă asupra vieţii sale o femeie care îl iubeşte. Carmina a inventat un plan ingenios. Când solul intră în castel, i se deschide capela şi el vede acolo pe Despot întins pe un catafalc încunjurat de călugări.

Simulacrul acesta este fapt istoric şi fie-mi aici îngăduit să pun alături izvorul lui Al. spre a arătă, printr'un exemplu, felul lui de a prelucrà subiectul. Iată cum povesteşte cronicarul N. Costin: „Şi vrând să fie pre taină lucrurile lor, au făcut veste că au murit Despot; şi îndată Laski au ascuns pe Despot într'o cămără de taină, şi făcură veste că-i bolnav, şi se arătà mâhnit şi cu voie rea, Laski, pentru Despot. Iară preste puţine zile eşit-au Laski jalnic, zicând că au murit Despot, şi de cheltuiala ce au făcut cu atâta somă de bani pentru Despot rămâne păgubaş. Făcut-au săcriu de mort, şi au pus o piatră mare; şi-l duce cu preoţi la biserică de-l prohodesc, şi-l îngropară".

Al. a făcut numai schimbările cerute de natura dramatică a operei sale şi a căutat să introducă această scenă în ţesătura intrigei piesei întregi, dând, prin invenţie proprie, rolul principal Carminei.

Intre actul al III-lea şi al IV-lea au trecut „trei ani şi-o lună". Despot e acum Domnul Moldovei şi plăieşii cari îşi cântau doina sus pe culme de munte, păzind hotarul ţerii, au ajuns acum „la uşa lui de strajă" în palatul dela Suceava. Din vorbele acestor doi ţerani isteţi aflăm cum s'au petrecut lucrurile, că

Dacă vânzătorul Moţoc nu 'ntorcea cuiul
In broasca ţerii, Despot Zay şi-Anton Secuiul
Nu 'ntrau aşa de lesne în ţară . . dar Moţoc . . .
Trădarea ei-că-i fiară cu zece limbi de foc.

Dar steaua strălucitoare a norocului lui Despot se pleacă deja spre apus. Ţara e nemulţămită, fiindcă a adus atâţia străini cu sine şi pune biruri grele pe popor ca să plătească pe cei ce l au făcut Domn, şi mai ales se teme că el, fiind luteran, vrea să i schimbe şi legea strămoşească, de care îşi bate joc. Despot nu simte încă că i se clatină temeiul supt picioare. El se gândeşte acum la realizarea planului său de mărire: să cucerească Ţara-Românească şi Ardealul, să libereze apoi Grecia şi să frângă puterea islamului.

Despot a răsplătit bogat pe toţi prietenii săi, dar a uitat — ori s'a făcut c'a uitat — o datorie ce are faţă de Moţoc: făgăduiala de a luă pe Ana, fata lui, de soţie. Când Moţoc îi aduce aminte, el răspunde că „raţiunile de stat" îl silesc „să-şi calce pe inimă, să renunţe, în interesul ţerii, la Ana, deşi o iubeşte, şi să caute o alianţă" cu o casă domnitoare. Prin aceasta Despot îşi înstrăinează pe singurul şi cel mai puternic sprijinitor. Moţoc, cuprins de nespusă ură împotriva lui, trece şi el în tabăra celoralalţi boieri nemulţumiţi şi hotărîţi să se unească cu Tomşa, singurul care n'a vrut să recunoască, dela început, domnia străinului şi care vine acum cu oaste asupra Sucevei.

Despot, nebănuind nimic, ţine mare adunare la curte, cu boierii, cu brezlaşii şi cu poporul şi primeşte pe trimisul sultanului, care-i aduce steag şi sabie de domnie, semnele prin care Poarta întărià urcarea unui Domn nou în scaun. Dar pentru a le dobândì, el a mărit, fără să întrebe sfatul, haraciul sau tributul ţerii către Turci cu 10,000 de galbeni. Când se află aceasta şi Despot sufere să fie numit rob al sultanului, boierii, în frunte cu Moţoc, protestează revoltaţi şi părăsesc sala tronului şi oraşul spre a da mâna cu Tomşa, care apare în faţa zidurilor Sucevei.

De trei luni ţine împresurarea lui Despot în Suceava. El a plecat cu Laski la luptă. In palat au rămas numai Iliaş, băiatul lui Tomşa, prins şi reţinut ca zălog, şi Carmina, care, nerăbdătoare, a venit aici fără ştirea lui Laski. E o scenă de înaltă poezie scena aceasta care introduce actul al V-lea, femeia îngrijată şi copilul, puiu de viteaz, privind oştirile ce se încleştează în bubuitul tunurilor, iar, pe de altă parte, o icoană minunată ce ni se zugrăveşte în povestirea naivă a copilului: o sfântă mângăitoare — Ana, fiica lui Moţoc, — pogorîtă ca să aline suferinţele împresuraţilor.

Despot se întoarce din luptă învins. Desperarea îl cuprinde, văzând cum toate clădirile-i se prăbuşesc:

„Desbracă-te, o! Despot, de pompele lumeşti,
Căci ceriul ţine frâul voinţei omeneşti,
Şi nu-i nimic al nostru decât mormântul rece,
Şi el ca noi devine un putregaiu ce trece!
Ce-am fost când dintre oameni, eşind, am rupt eu rândul?
Culegător de umbră cu mâna şi cu gândul!
Ce sânt?... o părăsire, un vreasc făr' de răsad!
Ce-oiu fi?... un pumn de ţernă pe-o scândură de brad!"

Gândul sinuciderii i se apropie o clipă, dar îl alungă, căci: „Viteazul nu s'ascunde de moarte în mormânt!"

Ana se înfățișază, trimisă de popor ca să implore mila Domnului pentru starea de cumplită mizerie la care l a adus împresurarea îndelungată. Despot se gândește, în situația lui desnădăjduită, să se folosască de iubirea ei înșelată spre a câștigà din nou pe Moțoc. Insă Carmina îi zădărnicește această infamie, desamăgind — ea însăș desamăgită prin cele văzute — și pe Ana. Apoi Carmina se lasă surprinsă de Laski, care o ucide și părăsește cetatea și pe Despot. Poporul se grămădește la palat și cere ca cetatea să se predeà, căci nu mai poate suportà mizeria. In sfârșit Despot însuș dă ordin să deschidă porțile. Moțoc intră în fruntea boierilor, apoi Tomșa, noul Domn, cu oșteni de ai săi și el e gata să-și jertfească chiar copilul, cu a cărui moarte amenințase Despot, numai să scape țara de Grecul usurpator. Dar iată, Despot apare „cu hlamida pe umăr și cu coroana pe cap", în fața tuturor, dându-i copilașul înapoi. Toți cer moartea lui. El își ascultă cu demnitate osânda. Planul i-a fost măreț, dar fatalitatea l-a învins, ei îi închină spada. Deodată cu podoabele domnești, el desbracă și demnitatea de Domn, ca să nu fie ucis Domnul țerii, ci numai Despot omul. Copilul lui Tomșa cere iertare pentru el și toți își unesc, înduioșați, glasurile cu al lui. Tomșa își dă încuviințarea, schimbându-i pedeapsa în închisoare la mănăstire. Atunci, Ciubăr nebunul, care a devenit un călugăr fanatic, ucide pe „cel ce-a ucis legea" între reprobările tuturor. In fața tatălui său, Ana cade leșinată pe peptul mortului Despot și piesa se mântue prin aceste cuvinte, zise de Tomșa:

... Moțoace, așa vreà Dumnezeu!
Acel ce-și vinde țara își perde neamul său!

Nu este aici locul pentru a arătà ce schimbări a făcut Alecsandri în ce privește adevărul istoric. Vom spune numai încă câteva cuvinte despre acțiunea piesei în genere și despre caractere.

Din mulțimea de fapte povestite de cronicari, Alecsandri a știut să aleagă cu multă artă momentele potrivite spre a înjghebà din ele actele și scenele. Intâiele încercări și intrigi ale lui Despot la curtea lui Lăpușneanu, fuga lui, înoitele-i intrigi în castelul lui Laski, apoi, după izbândă, mărirea și totodată declinul și, în sfârșit, căderea lui — iată toate fazele acestei vieți, fără îndoială interesante. Ele ni se înfățișează într'un șir de tablouri vii și colorate, dar legătura între acestea nu este destul de strânsă, scenele nu se desvoltă cu necesitatea cerută de legile dramei unele din altele și toate împreună din caracterele personagiilor. Avem, după propria expresie a poetului, care pare a fi simțit această slăbiciune a operei sale, mai mult „un șir de tablouri" decât o acțiune dramatică unitară.

Partea cea mai slabă a piesei este psihologia caracterelor. Istoricul Despot a fost un aventurier îndrăzneț. Alecsandri l-a idealizat spre a puteà face din el eroul unei drame, cum idealizează toate personagiile ce creează și îndulcește până și pe crudul Lăpușneanu. Lui Despot i-a atribuit „ideia de a face parte dintr'o cruciadă menită să libereze creștinătatea de sub jugul otoman". „In el m'am încercat", zice Alecsandri, „a prezentà nu un

simplu râvnitor de putere, ci un ambiţios îndemnat de un ţel măreţ la început, însă sdrobit de fatalitate, nimicit în aspirările lui prin un concurs de împrejurări neprevăzute şi rătăcit prin ameţeala înaltei regiuni la care a ajuns". Precum n'am găsit o acţiune unitară, tot astfel nu găsim aici un caracter întreg, avem însă, după expresia foarte nimerită a dlui Iorga, „manifestări splendide ale lui".

O figură mai izbutită încă este Moţoc, acest „vecinic conspirator", cum îi zice Al. Pe căi piezişe, el urmăreşte un scop ambiţios şi e, la sfârşit, aspru pedepsit de soartă, trebuind să dărâme însuş zidirea clădită pe înşelăciune şi îngropând sub dărâmăturile ei fericirea fiicei sale iubite, această jertfă nenorocită a jocului ambiţios al bărbaţilor.

„Om cu inimă mare" caracterizează cronicarul Ureche pe Tomşa şi tot aşa vrea să-l înfăţişeze şi Al. şi să-l facă prototipul patriotului român, însă nu izbuteşte să creeze un caracter. E un declamator de versuri patriotice, care sunt însă totdeauna foarte frumoase.

Mai bine zugrăvite sunt figurile femeieşti: Carmina şi Ana. Aici puteà să se manifeste cu mai multă libertate marele poet liric care erà Al. El a vrut să înfăţişeze într'însele un puternic contrast al naturii femeieşti. Carmina este o spaniolă pasionată, vicleană unde se cere, şi care înşală fără mustrare de cuget sub puterea sentimentului ce-o stăpâneşte.

Pe Ana dl Iorga o numeşte cu drept cuvânt „una din cele mai frumoase figuri ale piesei". Ea e minunat caracterizată prin aceste cuvinte ale mătuşei sale, maica Fevronia, care înţelege, ca o bătrână pricepută ce este, din fiecare vorbă a ei ce sentimente i-a inspirat Despot:

„Ascultă-mă, copilă: Tu eşti o dulce floare
Ce n'a văzut sub ceruri decât zile cu soare
Şi nici măcar visează de zilele cu nori
Amare, furtunoase, cumplite pentru flori.
Alină, înfrânează a ta închipuire,
C'ades ne rătăceşte a inimei pornire
Şi când din fermecare cercăm să revenim,
In braţele durerii cuprinse ne găsim".

In aceste versuri se cuprinde toată poezia duioasă a acestui suflet blând şi curat de fecioară. Ea iubeşte pe Despot, pentrucă el îi apare ca întruparea unui ideal. Când îl vede căzut în mânile lui Lăpuşneanu, vreà să meargă la călugărie. Crezându-se uitată, se luptă în zadar împotriva sentimentului ce-i stăpâneşte toată fiinţa:

„In munţi, la mănăstire, ascunsă 'ntr'o chilie,
Vroind să scap, sărmană, de-a dorului urgie,
Mi-am înălţat gândirea la cer, la Dumnezeu, . .
Şi Dumnezeu şi îngeri aveau toţi chipul tău!

Astfel viaţa i-se pare un chin, iubirea ei un păcat şi ea vine în Suceava împresurată, unde apare poporului ca o sfântă, nădăjduind să găsească aici moartea.

La revederea lui Despot şi la cuvintele-i amăgitoare, iubirea ei se trezeşte din nou şi covârşeşte toate celelalte sentimente; în desamăgirea

bruscă ce urmează, ea vede pedeapsa cerului şi totuş, prin moartea lui se frânge şi viaţa ei, al cărei suflet eră iubirea asta mare.

Dintre celelalte figuri ale piesei mai amintesc, în treacăt numai, pe cei doi plăieşi cari, ca pretutindeni la Al. ţeranii, sunt zugrăviţi cu multă dragoste.

Legenda dramatică a lui Despot este o operă naţională, patriotică. Intr'insa ideia patriotică constitue cea mai de frunte putere morală, dominând toată acţiunea şi biruind în cele din urmă. Ea îşi are reprezentanţii săi, dintre boieri mai ales pe Tomşa, din popor pe cei doi plăieşi. Patriotismul însă nu rămâne numai o ideie vagă, ci apare cu forme hotărîte. Notéle-i de frunte sunt: Puternica încredere în vrednicia Românului, în iubirea lui de neam şi de ţară, iar, ca parte negativă, neîncrederea faţă de străini; apoi păstrarea cu sfinţenie a tradiţiilor strămoşeşti; iar ca formă sub care se prezintă patriotismul, mândria de neam, care o întâlnim în toată lucrarea poetică a lui Alecsandri.

Ideia patriotică capătă însă forme şi mai concrete prin faptul că se găseşte personificată în figura lui Ştefan cel Mare, care trăieşte încă vie în amintirea tuturor, Români şi străini.

Despot, care a nesocotit această lege morală, şi Moţoc, care a păcătuit împotriva ei, cad amândoi zdrobiţi de puterea-i elementară.

Ceea-ce dă piesei cel mai mare farmec, cea mai înaltă frumseţe, este limba „curgătoare şi duioasă ca o doină, ducând fărâme de aur în undele-i limpezi, cum o caracterizează dl Iorga. Sau cum zice la alt loc: „Despot-Vodă ni se arată, în ceeace priveşte forma, ca un adevărat juvaer de limbă, ca una din acele producţii fericite, care devin clasice pentru un poet.“ [1])

Cu toate defectele sale, Despot-Vodă întrece, fără îndoială, ca concepţie, ca poezie, ca putere de avânt şi mai presus de toate ca formă, ca limbă, toate încercările de dramă naţională ce s'au făcut la noi înainte şi după apariţia acestei „legende istorice“.

Noi înţelegem foarte bine entuziasmul cu care „Despot-Vodă“ a fost primit de toată lumea românească. In cuvintele însufleţite prin care prietenii poetului îl felicitară pe acesta, se cuprind adevăruri, confirmate de timpul ce s'a scurs de atunci: „Fii sigur amice“, îi scrie A. Cantacuzino, „o zic fără părtinire, Despot va rămânea, fiindcă va începe... o eră nouă în literatura română, căci va fixă pentru mult timp înainte şi limba poeziei teatrale şi forma versului dramatic.“ [2]) Iar Ion Ghica îi scrie:

„Drama ta istorică, Despot, este un giuvaer din cele mai preţioase ale coroanei tale de poet, coroană bine înţepenită pe capul tău“. [3])

[1]) Schiţe din lit. rom., I, p. 61 şi 62.
[2]) V. Alecsandri, Despot-Vodă, p. XXI.
[3]) Ibid. p. XXVII.

PRO MEMORIA.

Episcopul Aaron de Bistra și Aron Vodă.

De Iosif Sterca Șuluțu.

Domnul Iosif Sterca Șuluțu, prezidentul Asociațiunei, a depus în biblioteca Muzeului nostru, un studiu istoric cu 17 acluze, unele până acum necunoscute istoriografilor. Credem a face o plăcere cetitorilor revistei noastre, dacă, cu învoirea autorului publicăm acest studiu.

Toți cronicarii, vechi și moderni, cari s'au ocupat cu episcopul Aaron, constată *unisono* că mulți bărbați meritați pentru patrie și tron au fost din familia Aroneștilor de Bistra. Această familie s'a nobilitat prin regele Leopold I în 18 Iulie 1701. Diploma nobiliară sună pe numele lui Theodor Aaron de Bistra și pentru fiii dânsului: Petru, Johan, Gabriel și Abraham. Insignile sau armele familiare, — sunt, precum cetim în Siebenbürger Adel: Wappenbuch mit heraldischen und historischgenealogischen Erläuterungen, la pag. 111 (Taf 50): „In Ungarn und Siebenbürgen auftretendes Geschlecht, welchem Péter entsprossen war, welcher als Bischof v. Fogaras verstarb. Nachdem derselbe längere Zeit hindurch, auch in Rom verweilt hatte, gab er (v. 1761—1766) drei religiöse Werke, in lateinischer und rumänischer Sprache heraus. Hierher gehört auch Nicolaus, zu Beginn dieses Jahrhundertes als Priester in Siebenbürgen lebend, und Theodor Aaron v. Bistra; dieser starb als Major; vom 1810—1825 bei der ung. adel. Leibgarde diente. Wurde und wird auch „Aron" geschrieben. Wappen: In B. auf gr. Hügel eine sich aufwärts ringelnde n. Schlange. Kleinod: R. gew. flugbare w. Taube. Decken: bg.—rs". Nürnberg 1894.

Tot din aceasta familie a fost și colonelul auditor Aron de Bistra. In a. 1787 a fost Iacob Aron, preposit, iar Nicefor Aron, canonic în Oradea-mare; tot acolo a fost canonic în anii 1860 Teodor Aron; iar Nicolae Aron, la inceputul secl. al 19-lea, a fost protopop în Făgăraș.

Maghiarii, cari au scris despre aceasta familie și anume despre Episcopul Aaron, îl numesc: „Egy kitünő régi oláh család ivadéka".

Dl Dr. Bunea i-a făcut biografia în „Enciclopedia română" și în „Istoria Românilor Transilvăneni".

Dl profesor Străjan, unul dintre cei mai competenți scriitori, care s'a distins prin scrieri valoroase și în „Enciclopedia română", a ținut în Craiova despre Episcopul Aaron o conferință mult aplaudată; iar în „Gazeta Transilvaniei" Nr. 18 și 19 a. 1903, a dovedit într'un mod cum nu se poate mai convingător, că Episcopul Aron a fost cel mai mare binefăcător al Românilor. Domnul Străjan termină astfel: „Când știm, că pe la 1750 Românii erau pretutindeneni apăsați sub îndoitul jug al întunerecului și al străinilor, cari lucrau pentru nimicirea lor; când însaș biserica, singura instituțiune în care li-se mai păstră limba, singurul adăpost al existenței

naţionale, le eră răpită, în Bănat şi Bihor de Sârbi, în Maramurăş de Ruteni, în Muntenia şi Moldova de Greci.

Când ne gândim că în toată Românimea (din Tisa până 'n Balcani) şcoalele din Blaj erau atunci singurul punct luminos, de unde a răsărit soarele re'nvierii naţionale, care a strălucit atât de viu la 1848, trebue să recunoaştem, împreună cu istoricul lui Petru Pavel Aron, că acest episcop a fost: „o specială provedinţă în istoria neamului românesc".

Vorba dlui Misail: „O singură scânteie mai licurează printre negurile cerului, şi asemenea luceafărului despre zi, se apropie de noi"...

Pe când la noi nu mai existau decât vre-o două trei ***buchernice greceşti***, dincolo de Carpaţi înfloriau şcoalele ***adevărat româneşti din Blaj.*** Originea şcoalelor din Transilvania nu datează mai înapoi de mijlocul secolului al 18-lea. Dar cu cât începutul lor este mai încoace, cu atât soliditatea temeliilor, pe cari fuseră aşezate sunt mai sănătoase, cu atât ***fructele ce au adus gintei întregi sunt mai mântuitoare pentru generalitatea naţiunei».***

Dl Slavici zice: „Biserica gr. cat. este aceea, care a pus temeliile culturei Românilor ardeleni, şi a ***hotărît oarecum timbrul culturei noastre moderne".***

Dar nime cu atâta preciziune şi într'un mod atât de elocuent şi convingător ca dl Iorga, n'a scris. Dsa. unul dintre cei mai productivi scriitori, în frumosul său op: „Istoria literaturei române", în vol. I, pag. 12 zice: „O mare parte dintre ardeleni se uneşte, din dorinţa unui traiu mai omenesc, cu religia patronată de noii principi, din casa Austria. Ceice aduseră şi iscăliră actele de unire nu se gândiră decât la realizarea prin acest mijloc a marelui ideal de îndreptăţire, de egalizare politică, socială şi naţională a poporului lor. Prin neapărata frecuentare a centrelor de cultură, prin educaţia latină, prin relaţiile cu o biserică de lumină, — o puternică invazie de cunoştinţe, de idei se produse însă, şi cugetarea Românilor de peste munţi fu revoluţionată de dânsa. Din nou, cu mai multă cunoştinţă de cauză, într'un timp mai frământat de idei, într'o epocă de neastâmpăr, de prefacere totală a lumei vechi, de redeşteptare a conştiinţei naţionale la toate popoarele europene, vechile afirmaţii de romanitate se înfăţişeară. Data aceasta, cărturarii de şcoală nouă, elevii instituţiilor vieneze şi romane, cari scriau curent limba internaţională a ştiinţei, nu se mulţămiră a spune în româneşte cuvintele învietoare, a predică evangelia de mândrie şi speranţă tovarăşilor de limbă, — ci strigară cu energie adevărul înaintea apăsătorilor, înaintea publicului lumei civilizate.

Cuvintele acestea răzbătură, între şcolarii doritori de cultură, între preoţii răspândiţi în toată ţara, între toţi aceia, cari puteau cetî şi înţelege o carte. Fiii de iobagi aflară, că strămoşii lor au stăpânit lumea şi au luminat-o, pe un timp când popoarele cari acum deţineau puterea şi monopolizau cultura erau barbari, rătăcitori în stepe. „Plebea valahă" se

simţi la auzul acestor cuvinte cea mai îndreptăţită la mândrie dintre aristocraţiile etnice".

Cu asemenea cuvinte elogioase a glorificat în Academia din Paris, profesorul dela universitate şi ministru de culte Alfred Rambaud în conferinţa sa: „Românii din Dacia Traiană", pe Episcopul Aaron şi şcoalele întemeiate de el. Astfel scriu toţi bărbaţii de ştiinţă din această ţară, cari s'au ocupat cu faptele şi cu viaţa Episcopului Aaron, anume: Cserey Mihály, Ujjabb nemzeti könyvtár, Szvorényi, Balugyánszkiy, Egyházitörténet, Horányi: Memoria Hungarorum, apoi Nova Memoria Hungarorum. Toţi îl prezintă pe acest Episcop-model, de un mare şi erudit bărbat.

Astfel au apreciat şcoalele din Blaj, deschise şi conduse de Episc. Aaron, celebrii bărbaţi din România, anume: Eliad, Rosetti, Alecsandri, Sion, Urechiă şi alţii.

Astfel se confirmă exactitatea celor scrise de mine în: „O lacrimă ferbinte", şi în partea a IV-a a „Memoriului" meu, despre neperitoarele merite ale unuia din cei mai mari şi mai eruditi bărbaţi ce i-au avut Românii în această ţară. Alecsandri, Sion, Urechiă şi alţi bărbaţi însemnaţi din România m'au felicitat pentru scrierile mele.

Marele bărbat Ioan Brătianu a zis în parlamentul din Bucureşti în 4 Decemvrie 1881: „Şi trebue să ştiţi, că chiar descoperirea noastră naţională, de dincolo de peste Carpaţi, prin acei Români ne-au venit, cari au fost trimişi la Roma, unde au învăţat să fie Români".

Dl Titu Maiorescu, în numărul festiv al „Familiei" din anul 1904 zice: „Că în secolul al 18-lea politica dinastiei Habsburg a încercat să ne ducă sub ascultarea Papei dela Roma şi neisbutind ne-a împărţit în două, n'a fost noroc. Dar că din această încercare Românii Transilvăneni au ajuns în cetatea eternă, unde a reînviat în ei simţământul gintei latine, revărsându-se apoi asupra noastră a tuturora: aceasta a fost o rară fericire, care dintr'o desbinare religioasă a înălţat neamul întreg spre o unitate de cultură naţională".

Acesta e adevărul istoric, mărturisit de toţi bărbaţii bine informaţi şi competenţi, cari fac istorie naţională, iar nu confesională.

Cetiţi cuvântarea rostită de ministrul Haret, în Iaşi la 4 Octomvrie 1904, din incidentul serbării centenarului „Veniamin Costache". Cuvântarea rostită în prezenţa familiei regale, între altele zice: „In momentele când Metropolitul Veniamin Costache urcă pe tronul arhipăstoresc al Moldovei, ţările româneşti ajunsese fără îndoială la cea mai de jos treaptă a decadenţei, a ruinei şi a umilinţei".

Dupăce ultima periodă a domnilor pământeni se încheiase cu o sută de ani mai înainte, din cauza întrigilor, trădărilor, resboaielor civile şi a relei administrări, care o caracterizase, ***urmase groaznicul secol al domniei fanariote***, în care ce mai remăsese din vlaga neamului nostru părea că se perdù înecată în corupţia, de jaful şi de slugărnicia celorce nu mai meritau nici numele de Domni".

Mai la vale:

„Astăzi când țara este acoperită cu mii de școli românești și când înființarea unei școli noui este un lucru așa de simplu și de natural, încât trece în nebăgare de seamă, ***nu este ușor să ne închipuim de ce mare însămnătate eră înființarea unei școli de limba românească în 1803.*** Veniamin trebuià să lupte contra prejudițiilor și a rezistenței interesate a clerului înalt și a boierimei, care întreagă vorbea grecește, chiar când nu erau greci din naștere, și care nu puteà admite ca biserica unei țări române, trebuià să fie română. ***Ei nu admiteau că în limba românească să puteà învățà carte. Să nu uităm că aceste lucruri se petreceau cu 14 ani înainte de înființarea în București a școalei lui Georgie Lazar,*** care nu puteà convinge pe boieri, că limba română poate servì pentru învățarea științelor. Veniamin mai trebuià să lupte cu rezistența acelora cari nu voiau ca fiul de țăran să învețe carte, și cari nici nu-l credeau în stare să facă așa ceva. ***Pe atunci pentru mulți eră o adevărată nebunie să se gândească cineva a pune o carte în mâna disprețuitului țăran, care nu se credea bun, decât să fie pus la jug.***

Aici eră apoi greutatea de a se găsì învățători, de a aveà cărți, de a aveà școlari, în mijlocul groaznicii sărăcii a păturei, care trebuià să-i deà". Ați înțeles!!!???

Această cuvântare de mare însămnătate istorică, ajunge singură, ca să se poată aprecià și constatà că: „Episcopul Aaron a fost într'adevăr: o specială provedință în istoria neamului românesc".

Avem ce-i drept, în ziua de azi, gimnazii și seminarii, bine întocmite și bine conduse, dar' cu altă cumpănă a judecății să cântăresc faptele săvârșite înainte cu 153 de ani, și cu alta cele săvârșite după anul 1848, când fulgerul revoluțiunii franceze a luminat secolul și a făcut ca omul să devină „om".

După proclamarea prin lege, a ștergerii sclăviei, a libertății și egalității confesiunilor, eră altă socoteală a înființà școli și biserici, gimnazii și seminarii, și cu totul alta, pe timpul feudalizmului, despre care baronul Kemény Gábor, în opul său: „Nagyenyed és vidékinek pustulása", ne spune că:

„Numirea valach și iobagiu sunt sinonime și înseamnă: Sclav călcat în pulbere, care trăiește sub tirănie"!!

— Ce soarte au avut Românii și biserica lor sub domnia legilor Aprobata și Compilata, am arătat eu în partea VI a „Memoriului" meu, pag. 183—186; poftiți și cetiți. Și încă ceva: scoalele din Blaj s'au înființat 51 de ani înaintea școalei marelui mitropolit Veniamin, când lumea eră deja convinsă că:

Țăranul e apt de-a învățà orice știință, ba dacă n'ar fi cu supărare, eu aș zice că e mai apt decât cei mai mulți „domnișori". Apoi că: *limba română poate servì pentru învățarea oricărei științe*, se va fi convins din exemplul Blajului toată lumea românească, dar mai ales, eră convins George Lazar, care numai din exemplul școalelor din Blaj puteà să se convingă

că: *Țăranul român e apt de-a învăța carte, și că limba română încă e aptă de a puteà învăța științele în această limbă.* Astfel Lazar a mers anume la București ca să convingă și pe ruginiții boieri de acolo că: Dacă în Blaj pot Românii și țăranii să învețe științele în limba lor, negreșit că vor puteà și în București.

Un exemplu, care va învederà greutățile, cu care aveà să lupte episcopul Aaron.

Se știe din istoria patriei că trebuià să intervină adese chiar Regele Mathia și Iosif II-lea ca să-și poată primì iobagii loc pentru de a-și zidì biserică. Episcopul Aaron la stăruința unei comune, căreia n'au voit nemeșii din sat să-i dee un loc, unde să-și zidească o bisericuță, a eșit la fața locului, a încercat să-i capaciteze, s'a provocat la ordinul autorităților publice care a premers și-a vestit ieșirea episcopului la fața locului. Și a pus toată autoritatea în cumpănă, de care se bucură în întreagă țara. Toate în zadar „domnii" (nemeșii) pe acele timpuri erau mai puternici decât guvernul. Vântul și zăpada puteà să străbată pe crepătura ușii unui nobil sărac, dar Regele și autoritățile publice nu-i puteau trece pragul fără învoirea dânsului.

„Domnii" știau foarte bine că: „Homo nobilis nisi coram suo judice legitime citatus et convictus dejudicare non potest". Iar dacă autoritățile publice-l poftiau să iasă până la poartă — căci „pragul nobilului nu erà iertat să-l treacă — nobilul răspundea: „Értem, hallom, párt kivánok". Primià còpia mandatului, la care nu se conformà.

Să ne aducem aminte de cuvintele humanului și idealistului împărat Iosif. II-lea, scrise cu mâna proprie, ca răspuns dat cancelariei curții împărătești, care, după sugrumarea răscoalei lui Horia, cereà: „Să fie adunați Românii din munții apuseni ***în singuratice comune mici***, pentru a puteà fi supraveghiați, apoi să li să zidească școale, ***ca din acele fiare răpitoare să se poată crește cetățeni***".

Impăratul n'a primit propunerea Cancelariei.

Răspunsul sună astfel: „Școalele de sigur sunt trebuincioase, dar tocmai pentrucă casele sunt răspândite prin munți, prin aceea se împedecă realizarea; doar pentru ***«cultivarea acelor fiare răpitoare»***, ar fi tocma așa de folositor, dacă nobilimea ***stăpânii Valahilor ar cercetà înșiși școalele, unde și-ar puteà câștigà principii mai bune***". (V. Szilágyi F. „A Hora világ Erdélyben).

Ne putem înfățișà starea sufletească a episcopului Aaron, care aveà să se întoarcă la reședința sa: „Re infecta". Dar mai ales văzându-se inzultat de acei nemeși, în prezența țăranilor, în interesul cărora întreprinsese acea călătorie, nu ne vom mirà, dacă dânsul, despre care Klein zice în istoria sa bisericească, că a trăit o viață de om sfânt, în amărăciunea sufletului său, s'a aruncat în genunchi, a amenințat cerul cu pumnul și a zis: „Așa-ți trebue ție Dumnezeule, dacă ai dat tot pământul la „domni", acuma nu găsim un loc, ca să-ți zidim o căsuță, unde să te preamărim pe Tine!"

Şi după toate aceste, dacă totuş s'ar mai găsì cineva, care n'ar fi lămurit despre adevărata cauză: pentruce au primit Românii unirea, n'are decât să cetească legile de pe acel timp: Aprobata şi Compilata:

1. Cei de secta valahă, până când îi va plăceà domnitorului şi ţării (adecà dietei) se vor suferì în ţara aceasta. (Aprobata pars. I. Tit. 1. a. 3.)

2. Naţiunea valahă nu e numărată între staturile ţării, nici confesiunea ei nu e dintre religiunile recepte. (Apr. P. I T. 8 a. I.)

3. Naţiunea valahă, considerând starea ei mojicească, naţiunei maghiare să nu-i prescrie, şi că la sărbătorile lor să nu lucreze, pe nime să împedece. Adecă Valahul erà dator şi în sărbători să lucreze, dacă stăpânul său îl chemà la lucru etc. (Apr. P. I T. 9 art. I.)

4. Popii valahi lotri pe suspiţiune se pot arestà. (Apr. P. V. ed. 42.)

5. Călugării valahi în ţara aceasta nu se primesc, ci se esclud etc. (Apr. P. III. T. 53 a. I).

Au vrut Valahii să-şi scape preoţimea de a mai iernà cânii de vânat ai nemeşilor şi de a-l trage pe popă pe „dereş“ pentru a-i măsurà 25 de bâte pe izmene. Şi de a scăpà pe protopopi de a transportà în spinare pe superintendenţii calvini la sinoade.

Vă mai amintesc încă vre-o două articole de lege, care împreună cu cele înşirate, au fost ruşinea secolului, în care s'au decretat:

Art. 36 din a. 1556 decretase stârpirea dogmelor şi a ritului ortodox, declarându-l de erezuri şi superstiţiuni.

Art. 37 impune Valahilor pe un popă calvinesc de superintendent. Şi dacă Valahii nu s'ar întoarce cu vlădici cu tot la legea cea adevărată (calvinească) să fie scoşi afară din ţară. Tot poporul aveà să asculte de popii pe care îi va numì superintendentul, altcum vor fi pedepsiţi ca trădători de patrie.

Principele Apaffi prin decretul său din Alba-Iulia ddto 14 Iulie 1674 supune pe metropolitul şi tot clerul ortodox jurisdicţiunei superintendentului calvin.

Dar să ne oprim deocamdată aici, să nu mai scormonim prin tristul trecut al neamului nostru, să ne bucurăm că egalitatea confesională a fost proclamată la 15 Martie 1848 şi repeţită în 15 Maiu al aceluiaş an, apoi codificată în legile ţării, fără de care biserica rom. ortodoxă, tot asuprită şi bajocorită ar fi până în ziua de azi.

Am luat şi eu parte activă în 15 Martie 1848 în Budapesta, la proclamarea acelor sublime principii humanitare, liberale şi democratice. Am fost unicul Român Ardelean de faţă. Am descris în „Memoriile“ mele pe larg tot decursul. Asemenea şi impresiunea grandioasă ce avuse la fruntaşii români Ardeleni, Cipariu, Bariţiu, Pumne, apoi la tinerime, Iancu şi soţii, revoluţia fără vărsare de sânge a tinerimei din Pesta. (Vezi „Memoriul“ part VI, pag. 95—102.)

Iată o epistolă ce-mi scrie advocatul Dr. Brănduşan, român din comit. Bihor:

„*Prea stimate domnule Şuluţu!*

Vă mulţămesc foarte frumos pentru broşura intitulată „O lămurire", care aţi avut bunătatea a mi-o trimite.

Am cetit aceasta lămurire cu atenţiune şi plăcere, precum tare cu plăcere caut să cetesc când îmi vine la ochi ceva scris de D-Voastră, fiindcă m'a răpit totdeuna dulceaţa stilului şi propunerea convingătoare şi respective enararea lucrurilor ce am aflat-o în scrierile D-Voastre.

Mai vârtos că la o grămadă de naraţiuni de ale D-Voastre, mai vârtos cele ce se referesc la scenele şi undulaţiunile de prin Pesta din anul 1848 am fost însumi de faţă, ***şi pot pune degetul pe cele pentru care sum martor ocular clasic***" etc.

Rog pe cetitor, înainte de a urmà cu cetirea mai departe, să deschidă partea VI din „Memoriul" meu şi să cetească la pag. 221 „Amintiri de călătorie", căci astfel numai va puteà fi pe deplin lămurit. Acest „Memoriu" se vinde la Krafft în Sibiiu, în folosul Muzeului, cu preţul de 85 cruceri, plus 10 cr. porto.

Şi dacă totuş ar mai fi cineva, ca să nu înţeleagă: pentruce au trecut Românii la „unire", şi pentruce ne-a părăsit nobilimea română şi trecând la alte confesiuni privilegiate s'a maghiarizat? n'are decât să cetească clasica şi epocala cuvântare a metropolitului Şuluţu, rostită în conferenţa regnicolară din Alba-Iulia în 11 Februarie 1861, în prezenţa guvernatorului, a cancelariului curţii regeşti şi a reprezentanţilor tuturor naţiunilor din Ardeal. In aceasta conferenţă regnicolară au stat faţă în faţă după 400 de ani, primadată reprezentanţii aşa numitei „Oláh Natio" cu reprezentanţii naţiunilor privilegiate la sfat. (Vezi „Memoriul" meu partea III, pag. 111.)

Pentru aceasta cuvântare metropolitul Şuluţu a fost denunţat la Papa, că e: „un schismatic declarat". Dar aceasta nu l'a putut reţineà pe metr. Şuluţu, ca să nu-şi repeţască în dieta din Sibiiu, în 19 August 1863 aceiaş declaraţiune. (Vezi ziarul acelei diete.)

In anul 1862 fiind unchiul meu metropolitul Şuluţu la băile din Elöpatak, într'una din zile G. Sion a fost invitat la masa metropolitului, cu acea ocaziune i-a descoperit, că dânsul, împreună cu Ioan Brătianu, cu Rosetti, cu Urechiă şi cu Alecsandri, s'au înţeles să-i facă metropolitului pentru cuvântarea sa, rostită în Alba-Iulia, o Medalie-comemorativă. Metropolitul mulţămindu-le pentru binevoitoarea atenţiune, i-a rugat să nu-şi execute planul, căci dânsul este destul spionat şi suspiţionat cu fantoma „Dacoromanismului". Medalia-comemorativă ar întări pe duşmanii săi în acea credinţă nebunatică.*)

*) Vezi epistola lui Sion în „Memoriul" meu partea V, pag. 69. Originalul se păstrează în Muzeu.

Bietul Român însă, ca totdeauna, așà și după epocalul an 1848, tot cel păcălit a fost. Cum l'a păcălit Viena, am descris eu în partea a VI-a a „Memoriului“ meu la titlul: Iancu și Nemții.

Enorma jertfă, ce a adus Românii, s'a răsplătit cu întemnițarea lui Iancu și cu pălmile ce i-s'a dat în temniță. Despre care dl Jancsó Benedek în cartea sa așà zice că: „Aceste pălmi brutale au dat ultima și fatala lovitură, ca vălul întunerecului să-i acopere creerii cu desăvârșire.

Bărbatul cu inimă simțitoare și nobilă a înțeles că brutala stăpânire învingătoare, prin aceste pălmi i-a plătit aceea gratitudine cu care i-a rămas datoare.

Aceste pălmi față cu Iancu au fost simbolul murdarei ingratitudine“.

Această ingratitudine și faptă urîtă, nu s'a petrecut în secolul al 16-lea, despre care tractez eu în acest studiu, ci după anul libertății 1848, în era absolutismului nemțesc, brutal ca orice absolutism. Iată ce ne spune Montesquieu despre absolutism: „În republică oamenii sunt egali: ei sunt totul. In absolutism încă sunt egali; ei sunt nimica.“ Astfel au făcut Nemții, îndată după anul 1848; dânșii au proclamat sus și tare „*Gleichberechtigung*“, apoi au introdus „***Gleichbeknechtigung***“. Astfel au realizat ad literam, programul de guvernare proclamat. Și nu poți zice că nu s'au ținut de cuvânt.

Vorba lui Schiller: „Das ist der Fluch des unglükseligen Landes: Wo Freiheit und Gesetz darniederliegt“.

*

George Barițiu aprețiind memoriile mele, între altele zice: „Familia Sterca Șuluțu de Cărpeniș și Aron de Bistra, e una din cele mai renumite binecuvântate de Dumnezeu, între două sute cincizeci de mii familii române din Transilvania“.

Tot astfel au scris și vechii cronicari despre familia Aron de Bistra, dintre cari amintesc pe cel mai competent și mai autorizat scriitor, pe Șincai care în tomul II pag. 405 așa zice că: „Aroneștii de Bistra, dintre cari mulți bărbați sdraveni au fost și sunt acuma în anul 1810, când scriu eu acestea“.

„A magyar egyetemes Encyklopedia“ îl numește pe Episcopul Aaron: „A bisztrai elönevet viselő, ***kitünő Aaron Oláh családból***“. Aceste cuvinte se referesc la familia Domnitoare Aaron.

O ramură a familiei Aron, în decursul timpului s'a folosit de predicat ca nume familiar, adecă în loc de Aaron de Bistra s'a numit pe ungurește Bisztray de eadem. Cu acest nume găsim la guvern, în comitate și în armată, multe familii de frunte. Așa a fost prefectul comitatului (districtului) Făgăraș, o persoană însemnată, decorat cu crucea lui Leopold, pentru o misiune cu bun succes realizată în Constantinopol.

Portretul acestui prefect, în mărime naturală, în costum maghiar de gală, atârnă la altarul bisericii romano-catolice din Făgăraș, la care confesiune trecuse.

Ce joc capriţios al destinului: Când Episcopul Aaron, care erà precum ni-o spun istoricii contimporani: Şincai, Petru Maior şi Klein, cel mai sever observator al datinelor orientale, care prin o reprezentaţiune extraordinară a mijlocit o deosebită bulă papală, care opreà şi îngreunà trecerea şi primirea Românilor uniţi la legea popistăşască (romano-catolică), n'ar fi putut crede, că se vor aflà membrii din familia dànsului, cari vor trece la confesiunea romano-catolică şi prin aceia vor devenì Maghiari. (v. part. VI. pag. 292 Memoriu). În anul 1784, precum constată şi Szilágyi în istoria rescoalei lui Horea, în Câmpeni: „Rei aerariae Prefectus, a fost Aaron de Bistra" — un văr al moşului meu, acesta încă îşi schimbase numele în Bisztray. Sub pretext că familia Bistray nu este identică cu familia Aron de Bistra, prin urmare nu este nobilă, urmaşii lui au fost citaţi înaintea aşa numitului: Forum producţionale.

S'au înfăţişat deci înaintea tribunalului din Aiud, unde prin documente autentice şi prin martori clasici s'a dovedit, că familia numitului prefect a fost într'adevăr din familia Aroneştilor de Bistra. Şi că aceasta familie 'şi trage originea dela Aron Vodă din Moldova.

De aceea zice Şincai în vol. II. pag. 405 că: „Aroneştii de Bistra nu fără fundament se zic a fi din sămânţa lui Aron Vodă".

*

Acum să vedem ce zic cronicarii din România despre Aron Vodă, căruia îi dau atributul de: „Tiran", care a domnit între anii 1591—1595.

Cunoşteam din casa părintească, ca băiat că, fratele străbunei mele, Episcopul Aaron a fost din familia lui Aron Vodă.

Am descris o scenă petrecută în casa străbunilor mei, unde se constată că străbuna mea încă erà conscie că se trage din familia lui Aron Vodă. (v. „O lacrimă ferbinte", pag. 18—30). Dar nu-mi venià de loc să mă însufleţesc pentru un străbun, care a fost „Stallknecht" şi care a murit în „temniţă".

Mă mulţămeam cu bunul nume, ce l-au avut Aroneştii de Bistra, n'am scormonit mai departe. Când am cetit în „Convorbiri literare" Nr. 2 anul 1905 pag. 115, unde dl Jorga zice că: „Aron Vodă se dădeà drept fiul lui Alexandru Lăpuşnean", mi-am zis: Stai pe loc, acuma totuş trebue să studiez istoria Moldovei. Familia mea îl ţineà pe Aron Vodă drept fiul lui Aron, penzionarul regelui Ferdinand I. care a murit în Pojon.

M'am pus deci pe studiu: am frunzărit toate scrierile, ce să referesc la faptele lui Aron-Vodă; am vrut să mă conving, dacă, într'adevăr este dovedit după toate regulele, că el a fost un „Tiran" şi că a săvârşit faptele cu cari este învinovăţit; mai ales eram curios să văd dovezile despre originea lui.

Am cetit cronicele vechi şi noui în limba latină, germană, maghiară şi română, scrise de Heidenstein, de graful Bethlen, de Engel, de Miron şi Nicolae Costin, de Neculce, de Cogălniceanu, de Papiu, de Xenopol, apoi documentele publicate de Hurmuzaki şi istoria literaturei române de Iorga.

Am cercetat, comparat şi confrontat toate cronicele, precum face un conştienţios judecător, când are să-şi dea verdictul într'un proces. Căci istoria nu e altceva, decât procesul inrotulat, în mâna judecătorului.

Şi mărturisesc, că am rămas încremenit de lipsa de o adevărată bază ştiinţifică, neapărat trebuincioasă la constituirea dovezilor pentru de a puteà judecà.

Cel dintâiu cronicar român a fost Grigorie Ureche, vornic mare. Letopiseţul Moldovei merge până la Petru Rareş a. 1533. În precuvântare Ureche aşa zice: „Până acì merge Letopiseţul Moldovean, că de aici mai încoace n'a mai scris nimenea".

Scriitorii ***nostri*** au scris din ***bazme şi poveşti,*** ce au auzit unul dela altul. Iar scrisorile străinilor scriu pe larg şi de ajuns.[1]) *Şi de acolo luând multe şi* ***lipindu-le cu ale noastre*** (adecă cu bazmele şi poveştile, ce au auzit unul dela altul), am scris acest letopiseţ, ***care deşi nu se va potrivì pe la multe locuri,*** celce va fi cu minte, gândesc că nu va vinuì.

Că de multe-ori omul nici cele ce vede cu ochii nu poate să le pue pe rând, şi *au spune mai multe,* au mai puţine; dar cele de de demult răsuflate, de atâtea vremi de ani? ***Çe eu cum am aflat aşa am arătat".***[2])

Când am cetit aceasta mărturisire, am fost pe deplin lămurit, despre *valoarea istorică* a „cronicilor" moldoveneşti. Mai ales când am cetit aprecìarea dlui Iorga, din „Istoria literaturei române" vol. 2 pag. 557, unde ni se spune că: „Dintr'o tradiţie de familie, sau din însemnări ale tatălui său ***îşi va fi dobândit*** în fine Grigorie Ureche lămuririle asupra Domniei lui Aron Vodă".

Grigorie Ureche n'o zice aceasta, iar dacă din însemnările tatălui său ar fi „dobândit" lămuririle, sigur că s'ar fi provocat la ele, şi la acele ar fi „lipit cele luate din scrisorile străinilor", nu la Letopiseţile moldoveneşti. Că Nestor Ureche, tata lui Grigorie „un necărturar", precum îl numeşte d. Iorga la pag. 548 nu se va fi ocupat cu astfel de însemnări, e verosimil. A fost însă obiect de dispută, timp îndelungat: dacă cronica cea dintâiu e scrisă de Nestor, ori de fiul Grigorie. S'a constatat, că fiul Grigorie a scris'o. Pentru constatarea autenticităţii cronicei e irelevant: cine a scris'o? Decizător e faptul că, originalul nu există.

Astfel fiind constatat, că cea dintâiu cronică a Moldovei a scris'o Grigorie Ureche, care a trăit aproximativ între anii 1590—1646, va se zică: la moartea lui Aron-Vodă, din propria intuiţiune nu puteà şti nimic. Apoi: ***originalul acelei cronici nici nu există.*** Există numai copie simplă, iar pe copiile simple lumea de azi nu dă nimic. Ce garanţă avem, că acele còpii nu sunt falze, sau anume falsificate. Am avut eu ca judecător

[1]) Miron Costin în „Voroava" dânsului zice din contră că: „Letopiseţele cele străine, numai lucrurile cele mai însemnate, cum sunt războaiele şi schimbările scriu a ţărilor megieşe; iară cele ce se lucrează în casa altuia (în Moldova) nu scriu".

[2]) Adecă cum am aflat în Letopiseţele scrise după cele *„auzite din om în om".*

în mânile mele o diplomă regească falsificată. Astfel erà şi diploma regelui Ladislau (Posthumus) din anul 1453, prin care dăruește Saşilor din cele 7 județe, cetățile dela marginea țării cu toate apertinențele, venitele „et cum montibus et vallibus“ unde cuvântul „vallibus“ erà înlocuit cu cuvântul „Valachis“. Adecă a donat Saşilor pe „Valachi“ şi munții. Ce absurditate! Eu care am fost 30 de ani judecător ştiu foarte bine ce valoare are o astfel de cópie. Da, dacă ar există originalul scris de un bărbat aşa vrednic, precum a fost Gregorie Ureche, logofătul, şi dacă acest Ureche *ar fi fost contimporanul lui Aron*, ***atunci, dar numai atunci:*** dator ar fi totinsul să zică: „Fides penes auctorem“. Marele român Kogălniceanu ne spune în Prefața la întâia ediţiune pag. XXIV că: Cópiile ce ne-au rămas sunt ori greşite, ori întunecate ***prin rei prescriitori***, la altele găsim ori simțitoare lipsuri, ori prescurtări făcute de nişte nepriceputi compilatori, ce pretindeau a formà o cronică din analele deosebiților scriitori, din care cauză Letopisețele lui Ureki şi ale lui Miron Costin, ajunseră a nu fi decât un singur trup, atribuit când unuia când altuia. Din aceste provine că, cronicele, cari am zis, sunt cel mai sigur şi temeinic izvor al istoriei naționale, căzuseră între Români într'un discredit atât de mare, încât cine zicea Letopisețe zicea *bazme*, cine ziceà cronice, ziceà *mituri*. ***Numai străinii au fost mai drepți pentru operile lui Ureki, a Costineştilor şi a lui Neculce.***

Traducerea acestora în limba grecească de Amiras, făcută din porunca Domnului Grigori Ghica; o altă traducere în limba latinească pe care a întrebuințat-o Engel la compunerea istoriei Moldovei, scris franțuzește de dl Haase, dovedesc îndestul de prețul ce cronicarii nostri au înaintea învățaților străini“.

Lucru natural că, străinii au pus preț pe acele cronice, pentrucă dânşii au lucrat din convingere, că au d'a face cu cronica originală a lui G. Ureche.

Dacă cronicarii străini, duşmanii neamului românesc, în zisa lui Neculce, au numit pe Moldoveni „tâlhari“, de vină sunt ceice au decopiat prima cronică a lui Gregorie Ureche, anume: Eustratie Logofătul, Simeon Dascălul şi Misail Călugărul; acestia au scris că: „Românii se trag din tâlharii, pe cari Traian i-a trimis din temnițele Romei lui Ladislau Regele Ungariei, ca ajutor în contra Tătarilor“. Astfel credeà şi Gr. Ureche în infalibilitatea faptelor scrise de străini. Fapte, dintre cari unele iarăş se bazează numai pe auzite. Un exemplu: „Cât de mari trebue să fi fost jafurile lui Iancu Sasul în Moldova, după mai puțin de trei ani de ocârmuire şi cu toate însemnatele lui cheltuieli; la ieşirea din domnie duce cu sine: anume o sută de cară; din ***aceste (40) patruzeci cu bani***, pe cât adunase şi contimporanul său Petru Cercel în Muntenia, în o domnie mai tot atât de scurtă“.

Cine va fi aşa de naiv să creadă că: „patruzeci de cară“ vor fi fost încărcate cu *bani de aramă*; iar ***bani de aur,*** ca să umple 40 de cară în toată Europa n'ar fi găsit.

Dar ian să vedem izvorul la care se provoacă cronicile.

Preiner raportează Impăratului în 29 Septemvrie 1582 între altele şi următoarele: „Dass Iancula Wayvoda Moldaviae gewiss mit weib und kind sampt allem, dem was er in gelt und Gelts wehrt mit sich auf hundert Gutschy (trăsură) darunter die vierzig allein mit geldt geladen ***sein sollen***, seinen Weg nach Polen genommen. (Hurmuzaki III pag. 82).

Un alt încrezut al Impăratului Rudolf, Penzen îi raportează din Alba-Iulia în 12 Maiu 1595, despre Aaron Vodă în următorul mod:

Man sagt auch, für gewisz, dasz man bei dieszem Aron Weida ein groszen Schatz gefunden, welchen dem Fürst in Sybenbürgen in diesen Kriegsleuffen woll zue statten kommen wird." Alt raport tot din Ardeal termină astfel: „Der Aron gewester weida in der Moldau ligt noch gefangen, und ist unbewust wie unser Fürst mit Ime Pocediren wird". (Hurmuzaki III pag. 237).

Ca pupăză pe colac mai amintesc dintre multele poveşti înşirate de *„scriitori străini"* chip „document" istoric, ceeace ne spune ambasadorul polon Tarnovszki despre foametea şi mizeria ce domnià în Moldova, anume că: „Moldova în a. 1575 erà prefăcută prin Turci şi Tătari în cea mai mare parte în întinse pustietăţi şi suferind de o aşa lipsă, încât *Voivodul Petru, crezù a-i face cel mai frumos dar, trimiţîndu-i o pâne de săcară*". (V. Xenopol v. III. p. 123–124).

Minunat om voivodul Petru, Christos a săturat cu 'şapte pâni şi doi peşti cinci mii de oameni, voivodul nostru a vrut să scape de foamete cu o singură pâne de săcară o ţară întreagă. Intr'adevăr nu ştii: care a fost mai naiv, Petru sau Tarnovszki?

Iată încă un raport al doctorului Penzen către arhiducele Ernest: „Der neue Wajwoda Moldaviae (Aron) promittirt noch stark vor seinem von hiennen veraisen, alles was er dem Sultano und anderen zugesagt, daran er alberait zwaymahl 100 m Ducaten gelt und Geltswerth erlegt, völlig zuerlegen. Wie ich aber ***von mehr Ortten*** (Ortten sic) in Geheim bericht, solle es fast dahin geschloszen, und Sultanus resolviert sein. So bald dieser aus der Moldau und der Wajwoda Walachiae ir ordinarj Tribut und extraordinarj Zuesagen vollig beczahlt, alsdann in gemelten zwaien Ländern Beglerbeghen und ein Turggisch Regiment einczuzeezen. Gott wölle es gnädigst verhuetten, Sonst würde mit Siebenbürgen auc dergleichen geschehen". (Hurmuzaki 3 p. 154.)

Fără comentar. Din parte-mi observ că: Istoria nu-i poveste, iar povestea nu-i istorie.

*

Apropos; Petru Cercel. Oricât de păcătoasă ar fi fost viaţa acestui Domnitor, geniala Carmen Sylva totuş a găsit în viaţa lui fapte: „despre care nu cântă nime"; dar' care merită de a fi eternizate. Şi Dânsa le-a eternizat cu condeiul Ei fermecat, într'o frumoasă Novelă. Vedeţi deci, că tot din acea floare, din care păingenul trage venin, albina suge miere.

*

Astfel de documente, privitoare la viaţa internă a Moldovei, la care se provoacă cronicile, ca la documente infalibile, s'ar puteà găsì o mulţime, eu, aşa în treacăt, le-am însemnat aceste, fără a trage din ele vr'o consecvenţă; căci eu în acest studiu al meu nu urmăresc alt scop decât să scoţ la lumină pentru copiii şi descendenţii mei atât umbra cât şi lumina din viaţa lui Aron-Vodă, tocma după apreciarea cronicarilor pământeni şi streini, ca să nu păţească precum eu o păţisem în tinereţele mele, când mă genam dacă mi se ziceà că: „Străbunul tău a fost un „Stallknecht“ şi că: a murit în „temniţă“. Să se ştie că a murit în „temniţă“, ca martir.

Iar ce priveşte „Tirănia“, istoricul are să se transporte cu cugetul în epoca despre care scrie.

Nu poţi să cântăreşti oamenii şi faptele după buzola timpului de acum, ci trebue să-i judeci după moravurile ce au domnit în epoca despre care scrii: alte timpuri, alţi oameni.

Tot respectul faţă cu documentele, din care cronicarii şi istoricii, contimporanii nostri, au scris în zisa lui Miron Costin: „Războaiele şi schimbările“.

Pe acele timpuri rivalii la domnie în Moldova se ucideau unii pe alţii ca fiarele sălbatice. Dacă-i scoteà numai ochii, ori îi tăià numai urechile şi nasul, ca să nu poată fi domnitor, erà o faptă de om milostiv. Unui rival i-au pus belciug în nas şi l-au purtat pe strade, precum poartă Ţiganii pe urşi.

Celce ar vreà să tragă paralela între domnitorii de atunci şi între cei din ziua de azi, s'ar face de râs.

In ziua de azi lumea urmează altfel. Directorul arhivelor de stat, Dr. Páuler Gyula, a descoperit 30 de documente, între cari diplome regeşti din secolii trecuţi, preste cari critica a trecut fără observare. Dr. Pauler zice că: „O astfel de critică, în loc de ştiinţă, amăgeşte lumea cu poveşti ruşinoase“. Dânsul zice, „că astfel de documente nu sunt documente, ci sunt buruiene, cari trebue exterminate de pe câmpul istoric. Şi are să se ştie, că acele documente privesc familii cu nume strălucite, precum e familia lui Frangepan şi a grafilor Kemény; documente ce apărau interesele puternicilor biserici rom.-cat. din Veszprém, Pécs şi Pannonhalma“. Cu toate aceste Dr. Páuler a fost sărbătorit de Academia maghiară, şi acum după moarte e sărbătorit anume pentru descoperirile sale, în conferenţe publice. (Vezi „Turul“ 1904, fasc. 4.)

Toţi cronicarii moldoveni au reprodus despre Aaron Vodă, ceeace au găsit în copiile de pe cronica lui Grigorie Ureche. E interesant cum se combat şi se rectifică cronicarii unii pe alţii, Nicolae Costin combate şi pe tată-său, pe Miron Costin, introducând mai multe variante în cronica tatălui-său. (Vezi Miron Costin, v. II., pag. 387.) Fraza, în care Miron Costin îi numeşte pe Saşi: descendenţi ai Dacilor, n'o rectifică. (Vezi „Ist. lit. rom.“, Iorga pag. 81, vol. I.)

Dar mai interesant e, că unii cronicari greşesc chiar în contra cronologiei Domnitorilor. Biografia Domnitorilor şi a copiilor acestora, în multe cazuri e aşà cam pe nimerite, în unele cazuri e absolut falză sau falzificată.

Un exemplu: despre Aaron-Vodă. Heidenstein în cartea sa: „De Rerum Polonicarum Liber decimus", pag. 317 zice din cuvânt în cuvânt: „Ad Alexandrum tamen usquae filiumque eius Bogdanum, quasi certae stirpis Principes, illis praeesse. Post eos, at quisque genus Principum Valachiae ementitus, quam maximum tributum Turcis obtulisset, ita Provinciae praefici et quoties cohibuisset, rursum dejici. Qui nuper adeo Aron Provinciae prefuerat, incerti generis homo, ex ***agasone*** in locum eum provectus fuerat". Agason pe românește se zice păzitor de cai, sau de măgari, adecă rândaş de grajduri. Lucru curios! Nici un cronicar moldovean n'o zice asta; şi dânşii sigur că n'ar fi intrelăsat să-i aplice acest titlu de onoare, pe lângă celelalte graţiosităţi.

Iar Engel zice în „Geschichte der Moldau", pag. 233: „An Peters Stelle kam Aaron, weiland eines Moldauer Bojaren Stallknecht, ***nach Heidensteins Bericht,*** dann selbst Bojar, und endlich gar Fürst".

Dl Xenopol, cu provocare la Engel ne spune în vol. III. pag. 144 următoarele: „Heidenstein, scriitor contimporan, îl arată însă, că ar fi fost un rândaş de grajduri la un boier, *şi că uzurpase nu se ştie prin ce împrejurări titlul de boier*".

Se vede, că nici dl Xenopol nu crede scorniturile lui Heidenstein, căci după cuvintele de mai sus adauge: Oricare ar fi originea şi starea acestui pretendent, ceeace ***este sigur,*** sunt promisiunile sale de 400,000 de galbini Sultanului şi 50 000 vizirului şi încă alţi 150,000 cătră mai multe personaje influente, din care o parte şi ambasadorului englez, care-l spriginise, şi garantase pentru el la mai mulţi giuvaergìi, între alţii unuia Elman, care procurase pretendentului un inel de briliant de 11,000, şi un colet de smaragde de 25,000 de galbini, daruri pentru sultanele haremului".

Aşà erà uzul în Ţările supuse Turcilor, sau precum se exprimă Engel: „Wo die Herschaft versteigert wird, da fehlt es nie an Mehrbietenden".

Heidenstein zice, că din „agason", s'a făcut Aaron Domnitor. Prin aceasta nu atât pe Aaron, ci ţara Moldova, a vrut s'o batjocorească; iar Engel zice, că din „rândaş de grajduri" s'a făcut şi boier şi din boier chiar Domnitor. (Dann selbst Bojar, und endlich gar Fürst.) Probabil, i se va fi părut lui Engel un ce prea prea — de necrezut, ca să ajungă din „rândaş" Domnitor, ci l-a avanzat mai întâi propria auctoritate, la rangul de boier, ca să batjocorească boierimea română, arătând, că boierimea se recrutează din „rândaşi". Engel nu zice precum ne spune dl Xenopol, că Aaron ar fi „usurpat nu se ştie prin ce împrejurări titlul de boier".

E deci evident, că Heidenstein a făcut asemenea unui alt secretar polon, Brzeski, care a prelucrat cronicele Moldovei în a. 1566, respective le-a falsificat „în senz polon", precum ne-o spune dl Iorga în „Istoria literaturei române", vol. I., pag. 546. Lucrarea dlui Iorga, ca cea mai instructivă, e indispenzabilă pentru ceice se interesează de a fi pe deplin lămuriți asupra trecutului istoric al țării Moldova.

Un document german zice, că Aaron a fost Jidov, pentrucă se chemà Aron. Iată documentul, ce l-am găsit la Hurmuzaki 3, pag. 154. E raportul medicului Penzen din 12 Septemvrie 1591: „Die Pollachen stehen in grossen sorgen des Petern Voivoda aus Moldau flucht besorgend weil Er so guett Gunst in Gemain und in Specie bei allen Pollnischen herrn gehabt. Er möchte seinen weeg auf Polln genuhmen. Inmittes ist ainer an seiner stell so der Peteraschi befreundter ***sein soll,*** der auch Inen Peterascho aus Polln hieherr khumen, ***mit Namen Emanul die Razza Hebraika,*** durch des Sulthanj hoggia, durch den Mufti und fürnemlich durc ein ansehenlichen Juden Salamon Tedeschi genant, so der Zeit von Ob. Vezier facthotum, re ipsa und in warhait gegen Viermalhundert tausend Tucaten dem Sulthano allein, andre Zwaimal hundert tausent an mehr ortten, auf ain Schein aber dem Englischen orator[1]) zugefallen, Waivoda in der Moldau worden, hat gleichwol noch starche openenten, und Ir vil vermainen Er werde noch vor seinen von hinen verraisen, wie der vorige aus der Wallachei abgeseczt, und einen andern mit nahmen Eliasz Waiwoda solche stell erthailt werden". *Bart. Penzen Dr.*

Acest raport, al unui om simplu, confuz și superficial, e baza despre originea jidovească a lui Aaron-Vodă, despre enorma sumă de galbini, cu cari și-a cumpărat Tronul, și despre numele Emanuel.

Papa Clement al VIII-lea îl numește pe Aron: Abraham. Și mai și!

Dl Xenopol în „Istoria Românilor" v. III. p. 144 zice că: „Aaron pretindeà, că el ar fi fiu de Domn; lucru ce s'ar puteà împăcà cu evreizmul său, dupăce și la Ioan Vodă cel cumplit, faptul că erà fiu de Domn, nu împedecà armenismul său, anume după muma sa".

Dl Iorga zice în „Istoria lui Stefan cel Mare" la pag. 287, că: „Aaron a fost copil nerecunoscut al lui Alexandru Lăpușnean, căruia 'i sămănà, fiind rău și lacom". Iar în: „Convorbiri literare" Nr. 2, a. 1905, pag. 115 zice că: „Aron Vodă se dădeà drept fiul lui Alexandru Lăpușnean".

Dl Emil Picot în „Cronique de Moldavie" la pag. 567 zice următoarele: „Cine erà Aaron și de unde venea el? Urechi e mut în privința asta.[2]) Heidenstein istorisește că fusăse rândaș de grajduri la un boer, (qu'il avait été *valet d'écurié* chez un bojar) și că el însuș și-a conferit nobilitatea.

[1]) Vrea să zică: ambasadorul englez Barthon.

[2]) Aceasta încă e o dovadă că, Ureche despre Aaron Vodă nimic n'a scris, ci că alții au mistificat. Cine ar puteà crede că, un Logofet să nu știe cine a fost Voda? Și dacă i-ar fi făcut biografia, tocmai lucrul principal să nu-l spună.

Alţii mărturisesc prin mărturia ambasadorului Veneţian la Constantinopol că, el pretindeà a aparţine familiei princiare".[1])

Cronicarul Neculce, biv vel vornic ne istoriseşte un epizod, din care se vede cum se croiau şi fabricau cronicele, pe baza celor auzite „din bătrâni", sau cum se exprimă dânsul: „din om în om". Un exemplu: „Aaron Vodă a fost slugă la unchiul său la Mitropolitul Nicanor, care erà ctitor la mănăstirea Agapia, unde mergeà adese. Aaron Vodă încă ieşà de multe-ori la preumblare (adecă sluga ieşà la preumblare) la o mănăstioară de călugăriţe, ce erà pe moşia mănăstirei, ce se chiamă Hilioară, avànd dragoste cu o călugăriţă tineră. Şi aşà eşind Aaron-Vodă, (adecă sluga) într'un rând la preumblare la Hilioara, şi întorcându-se la mănăstirea Agapia din deal, numai ce s'a întâlnit cu unchiul său, cu Mitropolitul Nicanor, şi s'au întâlnit la un loc unde este drumul tăiat în piatră cu ciocanul; de aceea Mitropolitul să fi bătut pe nepotu-său Aaron Vodă. Iar după aceea Aaron Vodă s'a dus în ţara ungurească, fugind dela unchiul său, şi din ţara ungurească s'a dus la Ţarigrad şi s'a apucat la oameni mari de slujit şi cu vremea a eşit Domn în Moldova, şi să fi prins pe unchiul său, pe Metropolitul Nicanor şi să-l fi făcut hadimb, să-l fi scopit (adecă jugănit). Iar acolo unde s'au întâlnit Aaron Vodă cu Mitropolitul, au pus de au săpat o stâncă mare de piatră, scriind şi istoria pe piatră, şi de-asupra încă au săpat, ca să se cunoască pe unde a fugit; aceste semne se văd până astăzi şi se chiamă „piatra lui Aaron Vodă".

In „Dicţionarul Geografic al judeţului Neamţu" se află aceasta „istorie" mai pe larg.

Vornicul Neculce în „Letopiseţul ţării Moldovei", în Precuvântarea cronicei sale, între altele ne spune că: „Acest pământ al Moldovei n'au fost aşezat de demult de oameni, să fie fost trăit întrânsul în pace; ce în câteva rânduri au fost pustiu. Deci pentru aceea nu se află letopiseţe scrise de pământeni vechi. Ce, dela o vreme, dela descălecatul lui Dragoş Vodă, *târziu s'a apucat Ureche Vornicul de au scris* ***din istoriile a doi istorici Leşeşti***[2]) ***şi l'au scris până la domnia lui Aaron Vodă***". Prin aceasta mărturisire este dovedit mai pe sus de orice îndoială, că Letopiseţul lui Gr. Ureche l-a falzificat vr'un copist, deoarece despre Aaron Vodă el n'a scris nimic.

Dar chiar dacă cineva ar interpretà cuvântul „până la Aaron Vodă" astfel: *incluzive Aaron Vodă*, nici atunci n'ar aveà còpiile valoare şi putere convingătoare, pe motivul, că originalul lipseşte, iar còpiile nu sunt autenticate. Abstrăgând că în cronica lui Gr. Ureche sunt multe şi mari greşeli, arătate de istoricii români. Neculce continuă aşà:

„Apoi au mai făcut, după Ureki vornicul, şi un Simion Dascăl, şi un Misail Călugărul şi un Eustrati Logofătul, şi iar l-au scris, cât au scris

[1]) In Italia titlul de prinţ erà un titlu pur onorific.

[2]) Văzurăm pe Heidenstein, Tarnovszki şi Brzeski, trei scriitori Leşeşti, ce „mirozenii" au scris.

Ureki-Vornicul ***până la Aaron Vodă.*** Numai acestii, poate fi, au fost oameni neînvățați de n'au cetit bine la istorii, că au defăimat pe Moldoveni, scriind că sunt din tălhari; ***pentru aceasta dară nime din scrisorile lor, nici cele ce ar fi fost adevărate, auzite sau văzute a lor nu le pot oamenii crede.*** Eară pe urma acestora s'a apucat dumnealui Miron Costin vel Logofet de au făcut un Letopiseț[1]) și cât n'au putut istovì Miron Logofetul, l'au istovit fiul său Nicolae Costin, biv vel Logofet"; (care, cum văzurăm, a combătut și pe tată-său). Mai la vale continuă și termină astfel:

„Deci, o samă de istorii, mai ales, și noi nu le-am lăsat să nu le scriem; însă nu le-am scris la rândul lor, ci s'au pus deoparte; înaintea Dabijei Vodă s'au scris; ***ce cine va vrea să le creadă, bine va fi, iară cine nu le va crede, iarăși bine va fi, cine cum i va fi voia așa va face.*** Că mulți istorici străini de alte țări nu le știu toate, câte se fac într'alt pământ; tot mai bine știu cei din loc, decât cei străini. ***Insă numai ce se face în viața lor, iar nu după îndelungate vremi.*** Iară istoriile cele vechi mai bine le știu istoricii dacă le au scrise, iar nu auzite".[2])

Precum au făcut cronicarii Moldoveni, cari fără nici o critică s'au folosit de scrierile străinilor, chiar și atunci, când nu toate meritau crezământ. Minunată apreciăre face Logofetul Neculce. Par'că a presimțit judecata posterității: „Cine va vreà să le crează, bine va face; iar cine nu va vreà iarăși va face bine; cine cum îi va fi voia, așa va face".

II.

Acum să vedem motivele — de dovezi nici nu întreb — pentru care Aaron Vodă a fost supranumit „tiran". Aaron Vodă s'a numit tiran pentrucă precum se zice, dânsul cumpărase Domnia cu un milion de galbini și ca să-și poată plătì datoria, a trimis pe creditori, cari au luat dela fiecare om câte un bou; care nu aveà boi, luau dela ceice aveau doi boi. Văzurăm că pe acele timpuri oamenii aveau boi jefuiți din alte țări, berechet. Dar apoi erà datină a luà dela oameni „zeciuială" din boi, chiar și acì la noi în țară. Țăranii dădeau Regelui în loc de contribuție vite, în cantitate așa de mare, încât din acelea Regele dădeà a zecea parte arhiepiscopului din Strigon. (Vezi Akademiai értesitő 1905, fasc. 182, pag. 63).

Declar din capul locului, că nu desvinovățirea lui Aaron Vodă e scopul meu, cu atât mai puțin rectificarea cronicarilor și istoricilor vechi și noui. E de sine înțeles că, ori cât de ilustri bărbați și scriitori ar fi ceice au comentat vechile cronici, dânșii nu puteau să facă mai multă lumină decât puteau scoate din materialul ce le stăteà la dispoziție. Dacă dânșii au

[1]) Vasilie A. Ureche în cartea sa: „Miron Costin, opere complete" la pag. 322 zice că: „Miron Costin și-a scris Letopisețele la anul 1678, adecă 87 de ani dela prima domnie a lui „Aron". Unde mai putcà atunci găsì „oameni bătrâni", dela cari să audă unele și altele, fie și bazme?

[2]) Vezi Kogălniceanu part. 2, pag. 177.

primit de bani buni bazmele şi povestile din copiile de pe cronica lui Grigorie Ureche: bani buni să rămână, iar Aaron Vodă „Tiran“ să fie în vecii vecilor. Ce-mi pasă mie. Căci tirani au fost toţi voivozii ţărilor româneşti pe acele timpuri, astfel erà: „duhul vremii“. Se poate oare o tirănie mai mare decât aceea, când domnitorii din Moldova întrau cu armata în Muntenia, iar cei din Muntenia întrau în Moldova, unde asemenea Turcilor şi Tătarilor ucideau şi devastau cu sabie şi foc. Astfel făceau şi când întrau în Ardeal toţi d'arândul, fără deosebire.

Graful Wolgang Bethlen: Tom. I., pag. 597 şi Engel: Erste Abth., pag. 195 ne spun că, în lupta lui Ferdinand I. cu Izabella, voivodul Moldovei Alexandru şi voivodul din Muntenia Petru în a. 1556 au dat ajutor pentru Izabella, care a triumfat.

Armatele valache însă în reîntoarcerea lor acasă, au ars în jurul Orăzii-mari 300 de sate şi pe unde au mers au pustiit şi jefuit.

Se poate o tirănie mai mare decât aceea săvârşită de Mihaiu-Viteazul, când dânsul îndrăgit de tirănia nemeşilor din Ardeal, a introdus robia, iobăgia în ţara românească. luând cu puterea moşiile ţăranilor liberi şi dând voie boierilor lacomi şi despoţi să facă asemenea. (Vezi Xenopol: „Istoria Românilor“ partea III, pag. 404 şi următoare). Barbare timpuri au fost acele, iată ce a zis în academia din Paris, despre cel mai mare erou al timpului său, despre Stefan cel Mare, Alfred Rambaud, profesor la facultatea de litere din Paris şi ministru de culte şi instrucţiune publică: „Dacă sunt fiii lui Romulus oameni ca Mircea cel Mare, Vlad Ţepeş şi Stefan cel Mare, este vădit, că ei nu samănă câtuş de puţin cu Impăraţii Flavieni, acesti răsboinici filozofi, cari întemeiază Dacia Romană. Alături de un Traian, de un Antoniu, de un Marc Aureliu, ale căror profile Auguste ni le-au păstrat medaliile din vremuri, Stefan şi Vlad mai cu samă par fiare sălbatice. Tipul roman fù schimonosit prin „funinginea“ ce le murdărise ideomul“.

Marele bărbat Kogălniceanu într'o alocuţie adresată lui Cuza-Vodă, când fù ales Domn al ambelor principate, între altele a zis: „Fii bun şi îndurător, mai ales cu ţăranii, ***cătră cari toţi Domnii de mai înainte, au fost răi şi nepăsători».***

Cetiţi istoria Ardealului de pe acele timpuri şi veţi găsi în luptele pretendenţilor la tron, tirănii de cari sufletul unui om din zilele noastre se cutremură. Tirănii asemenea celor din Moldova şi Valahia.

*

Al naibii şi minunat Sultan a trebuit să fie acela, care a conferit Domnia şi Tronul unui „rândaş de grajduri“. Şi şi mai minunaţi bancherii greci şi turci, precum şi ambasador englez va fi fost Barton, cari l-au împrumutat pe Aaron, adecă pe un „rândaş de grajduri“ cu un milion de galbini.

Şi cu deosebire minunat om a trebuit să fie Andronic Cantacuzino, descendent al Impăratului din Bizanţ Ioan Cantacuzino, care şi-a măritat

fata după Aaron, un „rândaş de grajduri“. Un milion de galbini valorà pe acele timpuri de zece-ori cât ar valorà azi; adecă 10 milioane de galbini, sau o sută milioane coroane.

Ca să ne putem face o ideie, ce sumă enormă va fi fost pe acel timp „un milion de galbini“, n'avem decât să ne aducem aminte că: la anul 1456 Turcii pretindeau dela Moldova 2000 de galbini, iar ţara n'a fost în stare să plătească. In anul 1410 domnul Moldovei Alexandru cel Bun împrumutase pe regele Poloniei, pe Vladislav, cu o mie de ruble în argint, iar acesta i-a amanetat 3 cetăţi. Apoi când Petru Muşat împrumutase tot pe regele Vladislav cu 3000 ruble, acesta amanetase întreg ţinutul Poloniei mărginaş cu Moldova.

Încă un exemplu: Alexandru cel Bun se desparte de nevasta sa, Ringola, sora regelui Polon Vladislav, în anul 1421 şi-i dă o penzie de 600 fl. Cea dintâi nevastă a fost fata principelui Ardealului Stefan de Lozsoncz.

Am văzut eu însumi un document, în care principele Apaffy zice prefectului său: „Aştept pe trimişii principelui din Valachia, îngrijeşte să fie bine primiţi şi ospătaţi; căci şi dânşii aşà au primit pe trimişii mei. N'ai să cruţi de loc spesele chiar dacă ar costà una sută floreni“.

Există până în ziua de azi un proverb maghiar, când un bărbat de valoare face o prostie, se zice: „A száz forintos paripa is megbotlik“. Pe acele timpuri cal mai scump nu există. In ziua de azi sunt cai de prăsilă cu 40,000 fl.

Încă un exemplu: In 24 Iunie 1541 statoresc cele 3 Naţiuni regnicolare, adecă nobilimea maghiară, Săcuii şi Saşii un plan de războiu: „Când o sabie cu sânge va fi purtată prin ţară, fieştecare dintre aceste trei naţiuni are să plece la războiu, sub pedeapsa de moarte, adjustat cu: Panţeră sau cuirază, cu coif, scut, spadă şi cu lance, călare. Săcuii şi Saşii mai puţin avuţi, călare sau pe jos, cel puţin cu săcure sau coasă. Saşii, dacă ar aveà o avere de 12 floreni să aibă şi puşcă, prav şi plumb. Numai scut şi arc pot aveà aceia, cari n'au avere peste 6 fl. Erà scumpete mare ca pe timpuri de războiu. (V. Gesch. der Siebenbürger Sachsen pag. 207, Teutsch). Oamenii din tabără plăteau pentru un bou treizeci denari, pielea şi untura trebuià restituită. Un bou şi o vacă costà 6 fl. Carnea dela o oaie 12 denari, o găină 1 denar, o gâscă 2 denari, o jumătate slănină optzeci denari, o găleată de ovăs cinci, fân pentru un cal pe o zi şi o noapte 1 denar“. Denarul valorà 30 de bani, sau cinci groşiţe. Ca un ce caracteristic despre valoarea banilor, sau despre generozitatea şi gratitudinea oamenilor de pe acele timpuri, spre completarea celor amintite, mai adaug cele mărturisite de superintendentul Teutsch la pagina 405—407. In 18 Decemvrie 1659 întrase Acaţiu Barcsai, protegiatul Turcilor la Domnia Ardealului, însoţit de mai mulţi magnaţi şi de o armată turcească în Sibiiu. Pe urma lui soseşte rivalul său, Rákoczi, cu armata sa, împresoară Sibiiul, apoi începe lupta. Numai decât a pornit armata turcească din Buda spre a scăpà Sibiiul de asediu. La auzul acestora Rá-

koczi a părăsit Sibiiul. Turcii s'au purtat atât de cavalereşte, încât cetăţenii au zis că: „Mai bucuros ţin în cuartir zece Turci decât un Ungur“. Magistratul, vrând a se arătà *recunoscător* pentru eliberarea oraşului a dăruit Vizirului Aga Dede Begh, 10 taleri, lui Aga Janicearilor Hussain tot 10 taleri, la alţii câte 6—8 taleri. „*Dem ganzen türkischen Präsidium* einen fröhlichen „Baletschmauss“.

*

Nu-i vorbă, barbare timpuri au fost acele şi ruşinoase stări, dar să nu credeţi, că, aici la noi în ţară ar fi domnit mai mare siguranţă pentru persoane şi avere, decât în Moldova.

În 25 Ianuarie 1542 Saşii au înaintat dietei o jalbă, în care spun, că funcţionarii săvârşesc volniciì; iar nobilimea răpeşte sate întregi pentru sine. Soldaţii săvârşesc fapte, pe cari nici pronunţà nu le poţi fără a păcătuì.

Nobilimea însaş a fost silită să înfiinţeze tribunale speciale, pentru a pedepsì pe ucigaşi, pe lotri, pe tăciunari: „Nobilul,*) care întreprinde excursiuni cu servitorii săi, pentru a face jafuri, să moară 'n furci, tot asemenea şi acela, care va fi acuzat de către doi nobili, pentru furt, şi nu ar fi în stare a se desvinovăţì, prin un atestat alor ***şase nobili neexceptionabili.***

Încă un exemplu: Să nu creadă cineva că, Saşii din Ardeal, pe lângă toate privilegiile lor, n'ar fi avut şi zile amare, foarte amare. De câte-ori curgeà o luptă între pretendenţii la Tron, par'că erà o făcătură: Saşii se alăturau de regulă la partea, care mâncà bătaie. Astfel s'a întâmplat în a. 1324 în lupta între Ducele de Bavaria Otto şi între Carol din casa Anjou. Saşii s'au pus pe partea lui Otto, au fost învinşi şi bătuţi. In a. 1533 s'au pus pe parţea lui Ferdinand I. După suferinţe de 7 ani, au fost siliţi să deschidă porţile Sibiiului înaintea lui Zápolya. In anul 1659 s'au pus pe partea lui Barcsai, şi numai ajutorul Turcilor din Buda a scăpat Sibiiul de asediul lui Rákoczi al II-lea. Ce au suferit sub Báthory Gábor, vom vedeà.

Cea mai teribilă soarte i-a ajuns pe Saşi în a. 1457 în lupta văduvei lui Ioan Huniadi cu regele Ladislau. Saşii s'au declarat pe partea regelui. Acest rege slăbănog şi nemulţămitor, amăgit de duşmanii Huniadeştilor a dat pe Ladislau fiiul mai mare a lui Ioan Huniadi, pe mâna călăului, iar pe cel mai mic, pe Mathia l-a aruncat în temniţă, deşì abia un an mai înainte prin o diplomă splendidă mărturiseşte, că Huniadi a scăpat ţara şi tronul de perire. Văduva lui Huniadi, o demnă matroană a marelui om „Trimisul lui Dumnezeu“, cum îl numiau toţi oamenii de bine, a cutrierat ţara ca o furie, ca o mamă, care a văzut cu ochii ei căzând superbul şi nevinovatul cap al fiiului ei, în etate de 24 ani, la picioarele călăului. Dânsa n'a plâns, ci a răgnit ca o leoaică: „Răzbunare!“ Şi s'a răzbunat, precum numai văduva lui Huniadi se puteà răzbunà. A revoltat ţara în contra regelui. Pe fratele ei, pe Szilágyi, l-a trimis în contra Saşilor, cari adunaseră două tabere, una la Bistriţa, alta la Sibiiu. Szilágyi, în fruntea

*) Lucus a non lucendo.

unei armate a mers de-adreptul la Bistrița, a zdrobit tabăra Sașilor. A prins pe toți conducătorii; pe unii a lăsat să-i spânzure, la ceialalți a lăsat să li-se taie nasul și urechile; apoi a bombardat Sibiiul. Așà ne spune viceprezidentul Academiei maghiare, Fraknai, în minunatul său op „A Hunyadiak kora". Superintendentul Teutsch în istoria sa zice, că a lăsat să li-se scoată și ochii conducătorilor, (v. „Moartea Huniadeștilor", studiu publicat de mine în „Transilvania" Nr. 4, a. 1901.)

III.

Mihaiu Viteazul încă erà plin de datorii, ca și Aaron Vodă. Asupra lui Mihaiu năvăliseră creditorii tot așà, ca și asupra lui Aaron. Mihaiu Viteazul ca să scape de creditori, i-a poftit pe toți să se înfățișeze în curtea domnească, sub pretext, că are să-și achite datoriile. S'au înfățișat toți creditorii. Atunci Mihaiu Viteazul a lăsat să închidă porțile și să i ucidă pe toți, peste 2000 (v. Xenopol vol. III, pag. 180). Pe calea aceasta puteà să scape și Aaron Vodă de creditorii săi. La tot cazul o curioasă invențiune de a și „achità" datoriile.

Ei bine, care e mai mare tirănie, fapta lui Aaron Vodă, sau a lui Mihaiu Viteazul? Și Mihaiu Viteazul în cronica lui Ureche nu se numește: „Tiran". Se vede deci că copiștii au scris din patimă, sau a abuzat cineva dintre aceia, pe cari cronicarul Neculce îi numește în precuvântarea letopisețului seu, și a falsificat cronica lui Gr. Ureche.

Aceste indicii i-se impun atențiunei unui judecător expert, care ar vreà să răstoarne încrederea în autenticitatea, sau în autoritatea cronicei. Imparțialitatea în istorie e suprema lege. Axioma: „Quod uni justum, alteri aequm", are să fie cu sfințenie respectată.

*

Mai aveà Aaron Vodă un păcat, pentru care cronica lui Gr. Ureche l-a cualificat de: „Tiran".

Jupânesele boierilor nu erau sigure de Aaron, le făceà silă, asemenea și fetelor de țărani. Engel, pe baza celor scrise în cronica lui Ureche, îl numește: „Prasser und Wollüstling", adecă: dezmerdat și desfrânat. Engel a fost funcționar la cancelaria aulică ardeleană.

Aceasta e o chestie a naibii. Aceasta ar fi putut să nu fie: bazme și povești, mai ales dacă n'ar fi fost căsătorit, având o familie număroasă, căci *duhul vremii* așà erà pe acele timpuri. Decâtcă, în țara noastră, oamenii ca să nu treacă de „Tirani", s'au asigurat prin privilegii, prin „Jus primae noctis". Țăranul trebuià să-și ducă mireasa, dela altar, în curtea nobilului, pentru *prima noapte.*

Cronica cetății Sibiiului înregistrează un caz de asemenea natură, foarte caracteristic, tragic, unic în felul său.

„Principele Gabriel Báthory, un dușman de moarte al Sașilor, la suirea sa pe tron declarase deja că: „Celce vreà să fie stăpân peste Ardeal, trebuie să aibă cheile Sibiiului în buzunar". In anul 1612 cu înșelăciune, că merge cu armata în contra Valahiei, amăgise pe Sibiieni, să-i deschidă

porţile şi să-l primească în cetate. A întrat deci cu întreaga armată, 20,000 la număr. Numai decât a pus mâna pe cheile dela porţile întrărilor. A dat voie soldaţilor, cari au jefuit întreg oraşul, au săvârşit cele mai imorale acte de sălbatici, au siluit fetele şi nevestele. Au fost desarmaţi toţi cetăţenii. A fost jefuită casa sfatului de cele mai scumpe obiecte. A condamnat la moarte pe cei mai de frunte cetăţeni, cari cu sume enorme s'au răscumpărat. A condamnat şi exilat afară de meseriaşi pe toţi locuitorii din Sibiiu. In anul când acest om setos de sânge, a fost ucis, condamnase la moarte întreaga populaţiune din Sibiiu: bărbaţi, femei şi copii, sub falzul pretext, că Sibiiul l-a chemat pe Mihaiu Viteazul să cuprindă Ardealul. Sibiiul devenise aşà de pustiu, încât pe unele strade oamenii arau şi sămănau meiu (Hirse).

In 19 Decemvrie 1610 a căzut jertfă fata primarului, comes cibiniensis Melmer, acestui Tiran; iar frumoasa soţie a lui Ioan Balk, care asemenea a fost dusă cu forţa la cuartirul lui Báthory, neputând găsi altă scăpare, de a-şi salvà onoarea, s'a sinucis. Şi-a scos acul din frizură şi şi-a străpuns inima. Báthory a găsit-o în pat moartă". (V. „Die Stadt Hermannstadt, historische Skizze", v. Gustav Seiwert, pag. 80 şi v. Teutsch: „Gesch. der Sachsen" pag. 336).

In cronicile Moldovei nu găsim ***cazuri concrete, dovedite***, şi nu ni-se spune, că Aaron Vodă încă ar fi găsit pe vre-o „jupânească" ***moartă, în pat.*** Orgiile infernale ale soldaţilor, erau cu atât mai înfiorătoare, fiindcă moralitatea în acele timpuri, precum ne spun cronicarii, erà în Sibiiu atât de riguros observată, încât pe nevasta lui Gotzmeister, care aveà cu un alt bărbat, cu care ar fi dorit să se căsătorească, relaţiuni scandaloase, burgezimea a prins-o, a cusut-o într'un sac şi la Burgerthor a aruncat-o şi înecat-o în Cibin.

În zilele noastre pe o astfel de „jupânească" n'o aruncă în Cibin, dar publicul o despreţueşte şi oamenii cari ţin la cinste o încunjură.

IV.

Aici e locul să istorisesc un epizod, ce s'a petrecut în anul 1849 în casa părinţilor mei în Abrud. E un ce cunoscut, că exilaţii politici din România, Alexandru Golescu, Adrian, Racoviţă, Iuon Ionescu, Bălcescu şi un sergent din corpul de pompieri, care a luat parte în 3 Septemvrie 1848 la eroica luptă pe dealul Spirea în Bucureşti, în contra Turcilor — i-am uitat numele — au fost adăpostiţi în Abrud. Alexandru Golescu a stat 8 luni de zile în casa părinţilor mei, până la întrarea Muscalilor în Ardeal. Iuon Ionescu a stat mai puţin la noi.

Precum o spune şi Rákosi Jozsef în „Közérdek", a. 1892 (v. „Gazeta Transilvaniei" Nr. 89—101 anul 1892) toţi exilaţii, împreună cu prefecţii Iancu, Buteanu, Balint, Dobra, când nu erau la luptă, zi de zi se întruniau sara la casa părinţilor mei, unde ne petreceam, discutam şi politizam. (V. Memoriul meu part. VI, pag. 126 şi urm.) Intr'una din zile venise vorba

la cucerirea Ardealului prin Mihaiu Viteazul. „A fost un moment, când țările locuite de Români au fost întrunite sub un domn viteaz, zise Adrian;*) iar tatăl meu, aprobat de toți prefecții a răspuns: „Nu cred, că Mihaiu Viteazul să fi avut intențiunea, de a uni Ardealul cu Muntenia și Moldova, adecă de a întemeià „Dacoromânia“ pentrucă în acel caz, greșala lui ar fi și mai mare. Dacă asta i-ar fi fost scopul, ar fi trebuit să se razeme pe popor, iar' nu pe boieri și pe nobilime. Ar fi trebuit să proclame ștergerea sclăviei. El însă a făcut tocmai contrarul, a întărit privilegiile nobililor. Mai mult: întors acasă în Muntenia, a făcut din țărani, oameni liberi, sclavi și proletari. Dacă dânsul, în fruntea Românilor din Ardeal și Ungaria, eliberați din sclăvie, împreună cu cei din Muntenia și Moldova, ar fi cuprins Ardealul, nici o putere nu-i puteà scoate de aici, mai ales că țărănimea maghiară scăpată de sclăvie, încă ar fi ținut cu Românii. Atunci ar fi pățit Basta, ceeace a pățit Mihaiu Viteazul. Iar așà s'a nefericit pe sine și a făcut și Românilor ardeleni un mare rău, căci au fost persecutați mai strașnic ca mai înainte.

Când arestase Báthory pe Aaron-Vodă, Mihaiu Viteazul ar fi trebuit să-i sară într'ajutor, să-l elibereze. Altcum s'ar fi petrecut atunci lucrurile“.

Când am cetit istoria lui Mihaiu-Viteazul, scrisă de genialul Bălcescu, am văzut că și dânsul se exprimă întocmai.

Apropos! Bălcescu în istoria sa face unele greșeli, ce trebue rectificate. Dânsul zice că, n'a luat parte la grandioasa adunare din „Câmpul libertății“, auzise însă dela ceice au fost de față că, poporul a strigat: „Nu vrem să ne unim cu țara ungurească, ci vrem să ne unim cu țara românească“. Mă mir că Bălcescu a putut să scrie un astfel de neadevăr. Eu în acel timp (15 Maiu 1848) eram în Pesta, dar tatăl meu, Iancu și ceilalți ardeleni, cari au fost împreună cu Bălcescu în casa noastră, cu toții au fost în 15 Maiu 1848 în Blaj, dela dânșii de repetite-ori auzise: cum s'au petrecut lucrurile în Blaj. Bălcescu în hiperzelul său a scris în istoria sa la mai multe locuri astfel, precum ar fi dorit el să se întâmple, fără a puteà prevedeà că, va venì o zi, când dl Jancso Benedek în cartea sa: „A dákoromán törekvések“ se va folosì în defavorul nostru de acele notițe, inofensive, precum le va fi crezut Bălcescu.

V.

Văzurăm scăderile lui Aaron-Vodă. Acum să vedem reversul, pentrucă Aaron Vodă avuse și însușiri bune. Precum zice și Miron Costin: „Domnii nu erau așa răi, ca boierii, cari 'i încunjurau“. Dl Xenopol ne spune în istoria sa, bazat pe Analele lui Fugger, pag. 224—231: „In acelaș timp Aaron Domnul Moldovei dupăce tăià în bucăți 4 ciauși Turci, pe cari Sultanul avuse îndrăsneala a-i trimite cu bani spre a-l cumpărà, repurtă izbânzi nu mai puțin strălucite (ca Mihaiu-Viteazul). El respinge mai multe

*) Adrian erà primlocotenent; în urmă fù ministru de războiu și ambasadorul României în Paris.

năvăliri tătărești, ià după aceea Izmailul, Benderul și Chilia; trece apoi și el Dunărea tot pe ghiață, cuprinde Măcinul și pune stăpânire pe întreaga Dobroge.

Haşan paşa crezù atunci, că va fi mai fericit, punându-se el însuş în capul frânturilor oştirei rămase de generalul său Mustafa-paşa. Luând iar pe Stefan Bogdan în coada armatei sale, pleacă pe Dunăre, este însă şi el bătut cumplit şi ucis împreună cu fiul hanului tătăresc ce-l întovărăşià, iar desperatul Stefan Bogdan aleargă iarăş îndărăt la Constantinopol.

Impreunându-şi apoi oştirile, Mihaiu şi cu Aaron atacă Brăila, luând şi aceasta ultimă cetate ce mai rămăsese Turcilor, din mânile lor. Românii stăpâni pe malurile Dunării şi putând trece fără piedecă în ţările Turcilor, le supun la o devastare continuă şi neîntreruptă, înaintând în vârtejurile lor, uneori până peste strâmtorile Balcanilor. Adeseori Sultanul tremură în palatele sale de lângă Bosfor. „Nenumărată era prada luată dela Turci. Un document din acele timpuri spune că Haiducii şi Valachii nostri merg îmbrăcaţi tot în jder şi cacom şi nu duc de loc lipsă de bani. Asupra mulţimii prăzii ne mai spun alte relaţii că Transilvănenii [1]) şi Cazacii, dupăce au silit pe femeile tatare să-şi frigă ele însăşi copiii şi să-i mănânce, au pustiit apoi mai mult de 150 de sate, aducând mai bine de 16,000 de capete de vite“.[2])

Urmând şi Aaron-Vodă datina vitejilor Domnitori a lăsat să se zidească în ţarina Iaşilor o mănăstire ce se chiamă Aaron-Vodă, întru amintirea victoriilor strălucite. Acolo este hramul sf. Nicolae, precum ne spune Grigorie Ureche Vornicul. (Vezi Kogălniceanu „Istoria Românilor“ Tom. I, pag. 242).

A mai zidit Aaron-Vodă o altă biserică în Braşov, numit Scheiu, şi a înzestrat-o cu multe daruri. Dar să-l lăsăm să ne-o spună el însuş. ***Document dela Aaron Vodă, din 28 Novembre 1595.*** „In numele Tatălui şi al Fiului şi al sfântului Duch, Troiţă sfântă şi nedespărţită. Iată eu robul stăpânului meu, Domnului şi Mântuitorului nostru Is. Crist. închinătoriul Treimei, Io Aaron Voivod cu mila lui Dzeu domnitor al ţării Moldovei“. Urmează formalităţile îndatinate, apoi la un loc continuă astfel: „Auzind scriptura sfinţilor Apostoli, cine împodobeşte sfintele biserici, acela sufletul său îl împodobeşte, întru aceasta Domnia-mea văzând într'un loc o sfântă biserică în suburbiul Braşovului, numit Scheiu, zidită de la un răposat în sfinţie frate al meu Io Pătru (Petru Cercel) voivod al Ţării Ungrovalachiei, fiind de domnia sa zidită şi neisprăvită, în numele sfântului archierarch şi făcător de minuni a lui Chr. Nicolae, pentru aceea şi Domnia-mea văzând aceasta biserică nezidită şi neisprăvită, atuncia Domnia-mea m'am sîrguit dela toată inima noastră şi cu ajutoriul lui Dzeu,

[1]) Garda maghiară din curtea lui Aaron, comandată de Rezvan.

[2]) Aveà deci Aaron Vodă de unde să adune dela fieştecare ţăran câte un bou, fără nici o greutate.

am isprăvit-o şi împodobit-o, ca să se numiască şi Domnia-mea ca un ctitor nou, la acea mai suscrisă sfântă biserică. Aşişderea Domnia-mea cu agonisirea de la Dzeu dată nouă, am întărit aceasta sfântă biserică cu toate odoarele bisericeşti, şi am făcut şi o dare de rând, din an în an câte 12,000 de aspri, care să se dea la praznicul sfintei biserici. Mai la vale: *„In fiecare an în luna lui Decemvrie la a 6-a zi să faceţi privegheri şi pomenire, până când va sta sfânta biserică, iar sara paraclis şi colivă.*[1]) Acest tot mai sus scris să fie sfintei biserici de la noi neclintită (nici când) în veacul veacului". Şi mai la vale: „După moartea noastră cine va fi Domnitor în ţara Moldovii, acela să nu strice dania noastră şi aşezământul, *însă să facă şi el dare şi să miluiască cu milostenie,* — pe care Dnul Dzeu-l va binecuvântà, — *pe aceasta mai sus scrisă sfântă biserică*" etc.[2])

„Telegraful Român" din 1 Noemvrie 1898 Nr. 115, publicând acest document, îi face următoarea apreciare: „Crisoavele, pe care 'şi bazează biserica sf. Nicolae din Braşov-Scheiu îndreptăţirea de a pretinde dela statul României despăgubire pentru moşiile, cari în decursul timpului i-s'au donat de către Principii români, şi cari prin vitregitatea împrejurărilor i-s'au luat.

Care va să zică: Aaron a dat ideia şi a pus baza la dotaţiunea, din care se susţine gimnaziul din Braşov. Dacă el n'ar fi făcut nimic altceva, ajunge acest singur fapt, să-i facă numele nemuritor.

Dânsul însă are la activul său şi alte fapte măreţe.

Frământat de dorul de a vedeà ţările româneşti libere şi independente, a conceput grandioasa ideie d'a pune la cale o coaliţie, o ligă cu ajutoriul căreia să-i gonească pe Turci din Constantinopol şi din Europa.

„Nu erau Domnii atât de răi — zice dl Xenopol, vol. III. pag. 147 — pe cât îi făceau împrejurările, şi însuşi Aaron arată prin politica urmată de el, că ar fi fost bucuros de a găsì un sprijin în contra Turcilor. Aşa el scrie în două rânduri Papei spre a-l încredinţà despre simţemintele sale de respect către religia catolică, declarându-i că îl recunoaşte drept adevăratul urmaş al lui sf. Petru. Papa trimite la el pe un călugăr, Don Alesso, *căruia îi destăinueşte chiar dorinţa lui de a vedeà formându-se o ligă spre a alungà pe otomani din Europa şi Constantinopole.* Tot pe atunci relaţiile între Turci şi împăratul german înăsprindu-se din ce în ce, şi războiul aşteptându-se a izbucnì din zi în zi, Aaron trimite un sol la curtea acelui împărat, oferindu-i toate slujbele sale, cu singura condiţie de a găsì o scăpare în împărăţia lui, când s'ar întâmplà să fie alungat din Moldova.

Impăratul consimte la cererile Domnului, şi ambasadorul lui pleacă din Praga încărcat cu daruri. Documentul dela care împrumutăm aceste

---

[1]) Să observă această dispoziţie testamentară? fac aceasta întrebare, pentruca autoritătile respective să dispună.

[2]) In decursul acestui studiu am consultat mai multe documente în limba germană şi cea română şi am rămas suprins de limbagiul simplu dar la înţeles şi frumos românesc, în asemănare cu limbagiul şi ortografia germană aşa zicând barbară din secolii trecuţi.

ştiri, adauge că: aceasta purtare nu ne-a părut nici odată sinceră, căci avem ştiinţă[1]) că, Aaron adunase mari bogăţii, şi că el nu are altă dorinţă, decât a părăsi ţara şi a se pune în siguranţă, înainte ca barbarii în lăcomia lor să-l fi despoiat.

Aceasta judecată — zice dl Xenopol — este nedreaptă;[2]) purtarea ulterioară a lui Aaron şi răscoala în contra Turcilor alăturea cu Mihaiu-Viteazul, în timpul domniei sale a doua, o dovedeşte".

Nu s'a putut realizà acest dor al lui Aaron, dar vorba străbunilor: „Et voluisse sat est".

Tractatul de alianţă al lui Aaron încheiat cu împăratul Rudolf în 7 Octomvrie 1594, îi face onoare lui Aaron şi Moldovei (vezi Hurmuzacki, documente v. 3, pag. 193).

*

Sigismund Báthory, principele Ardealului, dorind a se înfăţişà lumei în chipul cel mai strălucit, voià să supună Domnitorii români la o închinare personală, el chemà la curtea sa pe Voivozii Munteniei şi Moldovei, chip pentru a se sfătuì despre măsurile de luat împotriva Turcilor. Domnii români înţelegând planurile lui Sigismund, pretextează, pentru a nu răspunde poftirei, luptele lor în contra Turcilor.

Sigismund cere atunci foarte supărat, ca fiecare din ei să trimită câte 12 boieri, la caz contrar vor fi priviţi ca răzvrătitori". (Xenopol v. III, pag. 192 şi următoarele.)

Mihaiu Viteazul, strâmtorat de împrejurările arătate în istoria sus citată, trimite în 20 Maiu 1595 pe cei 12 boieri, cari în numele lui subscriu şi primesc condiţiunile cele mai umilitoare şi ruşinoase pentru Muntenia şi domnitorul ei. Graful Wolfgang Bethlen în istoria sa: „De rebus Transilvanicis" tom. 3, pag. 557—571, enumără condiţiunile, prin care Mihaiu-Vodă îl recunoaşte pe Báthory de suveran peste Muntenia. Iată unele din condiţiuni traduse în limba română:

1. Boierii împreună cu Mihaiu Voivod să supun domnului lor Sigismund, declarându-l pe acesta de principele lor.

2. Fiind însă că prea bunul principe nu poete să steà în această ţară, apoi el le-a constituit un locţiitor al său, care să fie însă de o limbă cu ei.

3. Dările se vor impune de dieta Transilvaniei şi de luminatul principe, luând parte la ea 12 boieri valahi, cari vor aveà întâietate asupra boierilor moldoveni.

4. Banii trebuitori Domnului se vor fixà din veniturile ţării tot de luminatul principe.

5. Toate actele ce se vor dà de voevod se vor eliberà în numele principelui.

6. Nu se va puteà pronunţà nici o pedeapsă capitală contra boerilor, fără ştirea principelui.

---

[1]) Sigur din vre-o bazmă, sau povesti, din „om în om" în zisa cronicarului Neculce.

[2]) Vor fi şi mai multe asemenea judecăţi „nedrepte".

7. Religia ortodoxă va rămâneà neatinsă.

8. Titlul ce va fi dat de Mihaiu, luminatului domnitor va fi: „Prea luminatului domn Sigismund, din mila lui Dumnezeu, principele Transilvaniei, Moldovei şi Valahiei transalpine şi al sacrului imperiu roman, dl părţilor regatului unguresc şi comitele Săcuilor, ***domnul nostru prea milostiv***", iar Mihaiu va fi numit de către Sigismund: „Respectabilul şi magnificul domn Mihail, voivodul ***ţării noastre transalpine, credinciosul nostru iubit***".

9. Sigilul oficial al principatului Valahiei va fi al principelui Sigismund. Nu se va puteà voivoda folosì de sigilul Valahiei, ci numai de sigilul său familiar. Nici se va puteà numì „Din mila lui Dumnezeu".

10. Voivodul va face parte din conzilierii lui Sigismund.

11. Voivodul nu va puteà încheià nici un tractat fără învoirea lui Sigismund, stăpânul său etc. etc."

Aaron Vodă a refuzat a trimite cei 12 boieri la provocarea lui Sigismund. A declarat din capul locului, că el lui Báthory nu se supune; ci dacă va fi silit să se supună, atunci se va supune Impăratului german.

Iată ce ni-se mai spune în istoria dlui Xenopol la pag. 193: „Aaron anume este scos din Domnie după uneltirile principelui transilvan, de către garda sa de Unguri, a cărui cap erà Răzvan, care prinde pe Aaron şi-l tradă în mânile lui Sigismund, şi-l jefueşte de toată averea. Motivul, pe care Sigismund îl puneà înainte spre a îndreptăţi această măsură violentă, erà că Aaron-Vodă ar fi primit nişte scrisori dela Turci, şi ar fi stat în vorbă cu Polonii, prietenii Turcilor, tradând cauza creştinătăţii. Atâta este adevărat, că venise la Aaron patru Turci cu un ciauş în frunte, cu scopul de a-l corumpe, nu cum zice documentul german de a-l mazilì; dar Aaron punând să-i ucidă, arătase tocmai scopul său de a ţineà cu creştinii. Dacă principele transilvănean găsise de cuviinţă a-l scoate din scaun, nu se făcù aceasta pentru tradarea, de care nu puteà fi învinuit Aaron, ci numai pentru a-l pedepsì de refuzul său de a se înfăţişà în persoană la curtea noului suzeran al ţărilor române şi de a pune mâna pe averea lui Aaron". Báthory sub pretext că-i trimite lui Aaron trupe ca ajutor în contra Turcilor, în înţelegere cu Răzvan, generalul lui Aaron şi vre-o câţiva boieri conspiratori, îl prinde pe Aaron şi împreună cu întreaga sa familie îl închide în Vinţul-de-jos, în luna lui Maiu 1595. Numeşte apoi pe Răzvan, voevod al Moldovei, iar acesta la începutul lui Iunie trimite o deputaţiune de boieri la Alba-Iulia şi declară Moldova de vazală a lui Báthory, sub condiţiunile, care le primise şi Mihaiu-Viteazul.

Răzvan-Vodă a păţit-o precum a meritat: l-au prins Polonii şi împreună cu ceialalţi trădători i-au tras în ţapă. (V. Engel, part. II., pag. 242).

Egyetemes magyar Encyklopedia încă îi face biografia lui Aaron Vodă, şi zice că: Aaron a fost fiu de ţăran, a fost în tinereţe la un boier „lovász", apoi a întrat la armată şi fiind viteaz, s'a făcut boier. Ca atare şi-a câştigat un partid mare. Şi fiindcă a declarat, că dânsul nu se

supune principelui din Ardeal, ci mai bucuros Sultanului, a fost ales şi întărit Vodă al Moldovei. ***Báthory n'a fost atunci în poziţie de a împedecà şi de a nimici alegerea lui.*** A fost apoi detronat (mazilit) ***pentrucă n'a putut solvì contribuţia promisă Sultanului.***

Despre Răzvan zice că: „A fost Ţigan în curtea lui Báthory; trecând în Moldova ajunse boier şi căpitan de oaste. Aaron denunţat de Răzvan lui Báthory, a fost arestat şi dus în robie la Alvincz, unde a şi murit".

Se vede că Răzvan, care erà comandantul unei oştiri maghiare, care steteà în curtea lui Aaron, a fost spionul lui Báthory, în contra lui Aaron Vodă.

Din toate aceste, şi altele ce am mai cetit, reiese că Báthory îl aveà pe Aaron în prepus, *că el vreà să pună mâna pe Ardeal şi să-l lipească la Moldova.*

Am cetit mai de multe ori în scrieri maghiare, în care Aaron se numeşte: „A nyugtalan Vajda".

Báthory l-a ţinut pe Aaron în temniţă până în Maiu 1597, zi de zi doi ani, dar neputându-l înmuià şi înduplecà să-l recunoască de stăpân al său: să-i închine Moldova, a fost înveninat, precum raportase Mihaiu Viteazul Impăratului Rudolf. (Vezi Fugger, Analele IV., pag. 230.)

Am cetit într'o cronică ardeleană, că pe Aaron Vodă îl scoteau în toată Sâmbăta, împreună cu ceialalţi robi ordinari, să măture stradele. Toate le-a suferit, dar lui Báthory nu s'a supus.

După mortea lui Aaron, copiii săi, între cari cel mai mare erà Bogdan, s'au mutat la Abrud, şi următorii lor la Bistra.

Adevărul l-a pronunţat deci dl cavaler Ioan Puşcariu în adunarea generală a „Asociaţiunii" în anul 1862 în Braşov, când a zis: „La izvoarele Arieşului vom găsì pe Aroneştii de Bistra, ai căror antecesori au şăzut pe tronul Moldovei, şi obosiţi de luptele cu semiluna şi-au căutat un liman la Bistra şi Abrud".

Aşà a zis şi dl Dr. Bunea în biografia Episcopului Aaron. Aceasta este aici în ţară la noi, un ce notoric.

Revin la originea lui Aaron Vodă. Precum văzurăm, dl Iorga cu provocare la un document, zice că: „Aaron Vodă să dădea drept fiul lui Alexandru Lăpuşneanu". Am zis în „Transilvania" Nr. IV. din August anul 1904, adecă 5 luni înainte d'a fi cetit cele scrise de dl Iorga că „Familia Aroneştilor de Bistra 'şi trage originea dela Aron penzionarul Regelui Ferdinand I, pe care acest rege l-a recomandat în anul 1552 prin generalul său Castald, la tronul Moldovei. Şi inzist la afirmarea mea.

Mi-am procurat documentul din Archiva Academiei române, în care Aaron numeşte pe A. Lăpuşneanu „părintele meu", dar aceasta nu mă poate abate dela convingerea mea.*) Şi iată pentruce nu:

*) Domnul Alexandru Lăpĕdat, secretarul comisiunei monumentelor istorice din România, mi-a procurat acest document scris în limba slavonă, l-a tradus în limba română şi mi le-a trimes ambele exemplare. Primească pe calea aceasta sincera mea mulţămită.

Domnitorii se numesc reciproc: părinte, frate, soră, ceeace este un titlu de onoare, nimic altceva.

Astfel numeşte Aaron Vodă pe Petru Cercel, precum văzurăm în Chrisovul său din 28 Noemvrie 1595 „Fratele meu". Titlul „Părinte" este un titlu de onoare dat preoţilor şi călugărilor. Părintele poporului, celce a făcut mult bine pentru el şi grijeşte de prosperarea lui. Chiar indivizi particulari se folosesc de acest atribut: mi-a fost un adevărat părinte, auzim adese zicându-i unui binefăcător. Patres conscripti in Roma antică: Senatorii. Pater patriae etc.

Lăpuşneanu l-a supravieţuit pe tata lui Aaron Vodă cu 7 ani, sigur că-l va fi ajutat, ba poate el l-a crescut, căci dintr'o 100 fl. ungureşti (galbini) n'a putut Aaron din Pojon să-şi ţină o familie aşa număroasă şi servitori.

Iată documentul în care-l numeşte pe Lăpuşneanu *Părintele meu*:

„Io Aron Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn al ţării Moldovei, iată am dat şi am întărit domnia mea sfintei rugătoarei Mănăstirii noastre, numită Moldaviţa, unde este hramul sfintei Bunei Vestiri, două mori în târgul Baia — una în mijlocul târgului, iar alta la capătul (sfârşitul) târgului —, şi cu povearnă (ferbătoare) de bere, şi cu sladniţă, şi cu patru poslușnici de casă. Aşijderea am lăsat domnia mea sfintei Mănăstirii han pentru olac, pentru podvoade şi pentru jold şi pentru multe altele (subînţeles dări) cari sunt asupra târgului, afară de dajdea împărătească. Iar maisusscrisele două mori şi cu povearna, şi cu sladniţa şi acei patru poslusnici din târgul Baia au fost danie şi miluire sfintei Mănăstirii Moldaviţei, dela reposatul — vecinica lui pomenire! — părintele Domniei mele Alexandru Voevod; şi din privilegii şi întăriturí ce au avut sfânta mănăstire mai sus scrisă; şi din ispisocul de întărítură ce au avut sfânta Mănăstire de la Iancul Voevod (Sasul), — domnia mea aşijderea am dat şi am întărit aceste toate mai sus scrise să fie sfintei mănăstiri, şi dela noi cu tot venitul neclintit nici odinioară în veci, înaintea acestii cărţi a noastre.

Scris în Iaşi, în anul 7100 [= 1592] Ianuarie 10.

Domnul a zis. Bârlădeanul mare logofăt a învăţat. *Mihăilescu* (pisar-scriitor").

Cetind acest document, tot insul astfel l-ar fi înţeles, precum l-a înţeles dl Iorga. Astfel l-aş fi înţeles şi eu dacă mi-ar fi lipsit tradiţia familiară, portretul original, care samănă ad vivum cu cel aflător în Muzeul din Budapesta, de pe care posed şi eu o copie. Vezi şi mărturia lui Şincai.

Acum să vedem cine a fost principele Aaron din Pojon. Dl Xenopol în vol. II, pag. 59 ne spune că: „Regele Ferdinand pune rău pe Domnul Moldovei cu Germanii. Generalul Castald ***stârneşte*** lui Alexandru (Lăpuşneanu) un competitor în persoana unui Aron, ***despre care nu să ştie nimic alta ceva***, decât că, neizbutind în încercarea lui de a pune mâna pe tronul Moldovei, el rămase până mai târziu în Ungaria, unde trăia din o penziune

ce-i fusese încuviinţată şi care fù servită, după moartea lui, văduvei sale Ana, până la anul 1569, când se pierd şi urmele ei".

Astfel scrie şi Engel în partea IV, pag. 194, apoi termină aşa; „*Die Muthmassung* beruth darauf, dass gedachter Aron noch im Jahre 1557 als *Pensionär des k. Ferdinand I.* erscheint. Herr Pray hat nämlich einen Befehl des k. Ferdinand bekant gemacht, ddt. Wien 15. Oktober 1557 durch welchen er seiner hung. Kammer befehlt dem *Aaron Wojvoda Moldaviensis*, seinen Pensions-Rückstand, in Rücksicht seiner Dürftigkeit ungesäumt auszuzahlen". (Pray diss. crit. p. 152).

Tot aşà ne spune şi dl profesor din Paris, Picot, în „Cronique de Moldavie", la pag. 388 cu deosebirea, că domnia sa zice că: „Aaron neputându-se menţineà pe Tron, Ferdinand îi acordă, etc.". In limba originală: „Aaron n'ayant pu se maintenir sur le trône, Ferdinand lui accorda, etc.".

Deosebirea e că toţi istoricii zic, că *n'a putut pune mâna pe Tron;* dl Picot însă zice că, *nu s'a putut menţineà pe Tron.*

Am spus'o eu în „Transilvania" Nr. IV, anul 1904, că am dat în păstrarea Muzeului nostru, Decretul regelui Ferdinand I. din 9 Aprilie 1550, prin care îi acordă lui Aaron penziunea. Acest decret e necunoscut istoriografilor, l-am descoperit eu, în Muzeul din Budapesta. Până acuma istoricii cunoscuseră numai un urzoriu al Regelui Ferdinand, descoperit de Pray în anul 1557, precum ne-o spune Engel, şi cuitanţele lui Aaron şi a văduvei sale despre primirea penziunei, descoperite în Pesta de dl Haşdău.

Iată decretul descoperit de mine:

„Ferdinandus divina favente clementia, Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. Rex Semper Augustus. Infans Hispaniarum, Archidux Austriae etc. Fidelibus nostris Reverendo ac Egregiis, Francisco Thurzoni de Bethlenfalva Episcopo Nitriensi, Praefecto caeterisque consiliariis Camerae nostrae Hungaricae, modernis scilicet et futuris. Salutem et gratiam. Quum hic egregius vir Aaron se ex genealogia verorum wajvodarum Regni Moldaviae, filium olim Bogdan, wajvodae esse dicat, qui patrio solo ab Petro wajvoda eiusdem Regni Moldaviensis, mortis periculo eiectus, nunc supplex ad Clementiam Majestatis nostrae profugerit, in quem nos pietate nostra regia moti, misericordiam a nobis optatam volentes ostendere.

In subsidium vitae eius durante nostro beneplacito, ab hac camera nostra Hungarica singulis annis centum florenos hungaricos solvendos ipsi deputavimus. Quocirca vobis per praesentes firmiter committimus, ut praefatos centum florenos, iuxta hanc nostram benignam sibi factam deputationem, quotannis nostro ut praefertur beneplacito durante. Illi continue exsolvere atque quicquid super huiusmodi Mandato nostro illi solveritis ad Annos et tempora, in tergum Litterarum nostrarum fideliter conscribere, et ab eo quietantiam sufficientem recipere debeatis. Secus non facture.

Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datae in civitate nostra Wienna, die Nona Aprilis. Anno Domini Millesimo quingentesimo quinqua-

gesimo. Regnorum nostrorum Romani vigesimo, caeterorum vero vigesimo quarto. Ferdinandus. — Ad mandatum domini Regis proprium. Philippus Breynner Melchior v. Hoberik, Sigmar, Baptista Dunanth".

Că Aaron „a fost alungat cu pericolul morţii din patria sa de către Petru, Voivodul aceleeaş ţări moldovene", precum ni-se spune în Decretul regesc, nime nu va dubită, dacă are cunoştinţă despre faptele lui Petru Rareş, care ca să scape de un rival şi-a ucis şi pe fratele său. Scrisoarea lui Sigismund, regele Poloniei, încă e o dovadă despre natura tirană a lui Petru: „Nu suntem mulţămiţi că tu din locul acela unde te aşezasem ca să stai sigur şi liniştit, faci escursiuni dăunătoare oamenilor pe ici şi pe colea. Ni-s'au referit anume că tu te-ai pune în legătură cu oameni de aceia ce obicinuesc a comite omoruri".

Dar şi mai zdrobitoare e scrisoarea Sultanului Soliman către regele Poloniei, în urma unei jalbe a boierilor în contra lui Petru Rareş sătos de sânge nevinovat: „Ne scrieţi de nelegiuirile Valahului, a cărui stârpire ne rugaţi a face, voi de dincolo şi noi de dincoace operând. Ne-am hotărît a merge în contra acelui hain (om perfid, hot, rău la inimă) având o armată cu noi, pe care pământul abia o poate ţineà". (Xenopol: volum. II, pag. 517—554.

Cu toate aceste, cronica lui Ureche pe Petru Rareş nu-l timbrează de Tiran şi cumplit, deşi Verancius, scriitor contimporan, şi precum ne-o spune dl Xenopol, bine informat, ni-l prezintă pe Petru Rareş ca pe un om bestial, setos de sânge, care ucideà oameni nevinovaţi, aşà numai din pasiune; pe care întreagă ţara: boieri, ţărani şi miliţia l-au părăsit; care de atâtea-ori şi-a călcat jurământul, încât nimeni, nici vecini, nici aliaţi, nu mai puneau temeiu pe jurămintele sale, şi atunci să fereau mai tare, când dânsul mai straşnic să jurà (Xenopol v. II, p. 559).

Afară de acest decret al regelui Ferdinand, care va face lumină deplină, mai posed trei decrete dela acelaş rege, anume: din 11 Aprilie, din 2 Septemvrie 1551 şi din 15 Octomvrie 1557; acest din urmă decret l-a publicat Pray. Mai am o suplică a lui Aaron, către camera hungarica, pentru penziune; apoi 15 copii de pe cuitanţele lui Aaron, originalele sigilate cu sigilul Moldovei. Două recercări către baronul Bornemissa, prefectul camerei ungare. In fine un raport al comitelui suprem Michael de Reva, prin care se întrepune pentru văduva lui Aaron „quae certe satis paupere ducit vitam in Villa mea Zekola, cum suis orfanis, etc." şi două cuitanţe dela văduva Anna din anul 1569.

Acum se impune întrebarea: Al cui fiu a fost dară Aaron Vodă, al lui Lăpuşneanu, sau al lui Aaron din Pojon? Eu zic că a fost fiul legitim al lui Aaron din Pojon, pe motivul, că ambii au purtat acelaş nume familiar, scris în acelaş fel: cu *A* mare şi *a* mic, precum nu s'a mai scris nime altul.

Apoi se dovedeşte şi prin tradiţia familiei noastre, păstrată împreună cu portretul original al lui Aaron din Pojon, timp de 3 secole. Dacă nu

ar fi așà, atunci cum ar fi ajuns acest portret în familia noastră! Și ce interes ar fi avut să-l păstreze atâta amar de timp.

Sunt multe familii în Ardeal cu numele Aaron, atât Români, cât și Maghiari și Săcui, dar numai pe episcopul Aaron l-am văzut subscris la fel. Apoi numai pe acești Aroneşti îi vedem având rol însemnat în aristocrația Ardealului: „In Ungarn un Siebenbürgen auftretendes Geschlächt".

In fine ne-o spune Șincai în v. II, pag 403 cu următoarele cuvinte: „Despre Aaron Vodă însamnă acì, că doar a fost fecior lui Aaron aceluia, pe carele a vrut generalul Castald în a. 1552, să-l pună domn în Moldova, în locul lui Alexandru al IV-lea, altcum cum ar fi învățat Aaron Vodă ungurește".

Și încă ceva: Ambasadorul italian la Constantinopol, constată, iar pe baza aceasta, mai mulți scriitori mărturisesc, că Aaron Vodă se dădea drept fiu de prinț.

Dacă dânsul ar fi fost fiul lui Lăpușneanu, el s'ar fi declarat a fi fiu de domnitor. Fiu de prinț puteà fi, ca fiul prințului Aaron din Pojon. Observ însă că, dacă Aaron Vodă ar fi fost fiu de țăran, precum ne-o spune „Egyetemes magyar Encyclopedia", mi-ar convenì cel puțin atât de bine, ca și acum când se adevereşte, că dânsul a fost fiu de domnitor, sau descendent de domnitor. Am zis-o mai de multe-ori, o repet și la acest loc, că eu pe un țăran cum se cade, nu-l dau pe zece nădrăgari streberi ai căror ideal e punga. Cari pentru soartea țăranului, care i-a crescut pe ei, sau pe părinții lor, n'au nici simț, nici pricepere.

Eu mi-am ajuns scopul ce l-am urmărit în acest studiu al meu: am vrut să dovedesc, că Aaron Vodă n'a fost „rândaș de grajduri", și că moartea lui în temnița din Vintz, a fost moarte de martir. Și aceasta mi-a succes pe deplin.

Prin martiriul suferit, a dat cea mai eclatantă dovadă despre iubirea de neam și de patria sa, Moldova, despre cel mai elocuent protest în contra pretensiunei lui Báthory, de a-i închinà Moldova ca vazală.

Aceste încă sunt fapte: „Despre care nu cântă nime". Un vechiu adevăr: „Undank ist der Welt-Lohn".

Mărturisesc, că pentru mine e absolut indiferent că: a fost dânsul fiul lui Lăpușneanu sau al lui Aaron din Pojon. Ambii au fost fiii lui Bogdan, unicul fiu legitim al lui Stefan cel mare. Dacă au fost dânșii fii legitimi ai lui Bogdan, sau au fost fii naturali, nu impoartă; în ambele cazuri sunt nepoții lui Stefan cel mare.

In ziua de azi e o mare rușine dacă despre o „jupânească" se vorbește, că are un copil de „după gard", morala lumească și bisericească protestează.

În secolul al 15 și 16-lea însă, nu numai că nu erà rușine, dar oamenii se făleau că-s copii din flori.

Copil nelegiuit și nerecunoscut a fost și tata lui Stefan cel mare, asemenea și fiul acestuia Petru Rareș și mulți alți domnitori.

Zelosul scrutător, Mauriţiu Wertner, care a spulberat toate legendele despre originea Huniadeştilor, cari consunau într'un punct anume: toate contestă naşterea lui Ioan Huniadi din părinţi simpli şi legitimi, şi fac din el un bastard născut din părinte puternic. Dl Wertner constată cu documente găsite în 1900 originea română şi adevăratul nume al Huniadeştilor, numele: Costa.

„In secolul al XV-lea a fost o glorie — zice dl Wertner, — ceeace gustul şi morala din ziua de azi o declară de ruşine. Pe tronurile domnitorilor mai mărunţi din Italia şed tot descendenţi nelegiuiţi, cari toţi sunt oameni distinşi, şi ca şi când Italienii numai pe bastarzi i-ar fi conziderat de apţi pentru domnie, Domnitorul Friderich din Urbino, a fost silit să denege naşterea sa legitimă; a trebuit să murdărească numele mamei sale pentru a deveni Domnitor".

Ce păcat, că nu trăeşte în ziua de azi Heidenstein, secretarul regelui Polon, ca să-l întrebăm: Cum stă treaba cu: „rândaşul de grajduri?" Nu vezi, că ai sedus lumea întreagă cu minciuna dtale? Iată, că după trei secole Aaron Vodă dacă ar învia, şi-ar puteà alege după plac, pe Lăpuşneanu, sau pe Aaron din Pojon, sau chiar pe ambii deodată de tată, pentrucă n'a fost „agazon", „rândaş de grajduri", „Stallknecht", „lovász", „valet d'écurié", ba nici „fiu de ţăran", ci a fost strănepotul lui Stefan cel Mare.

Dar să nu ne mirăm de loc, că s'au putut scrie pe acele timpuri astfel de mirozenii precum le văzurăm. Cine se ocupà atunci cu istoria? Unde erà controla şi publicitatea? Cine puteà străbate prin arhivele statului, pe la „loca credibila", chiar dacă ar fi avut simţ, timp, parale şi capacitate. Numai după ani îndelungaţi ajungeau unele scrieri în mânile unor oameni adese nechemaţi, cari apoi le comentau după plac şi pricepere, siguri fiind, că nime n'are să-i supere cu critica. Doar vedem acum în zilele noastre, cu câtă cutezanţă şi cu câtă aroganţă se falsifică şi se izbeşte în faţă adevărul istoric, deşi se poate prevedeà, că toate vor merge numai până la o zi de ruşine.

Puţine cuvinte încă, apoi voiu terminà. Fieştecare om, care are un rol public, politico-naţional, în fruntea unui popor, are să răspundă înaintea posterităţii pentru faptele sale şi pentru urmările acelora. Cea mai mare imoralitate în istorie e „idololatria". Când aceasta apucătură devine un mijloc pentru încercarea de a falsificà adevărul istoric, atunci „idololatria" e un păcat strigător la cer, care să sparge în capul aceluia, care a fost împodobit cu pene străine. Nu-i iertat ca un rău să fie cocoloşit; dar are să fie dovedit. Altceva e o lucrare ocazională, şi cu totul altceva e istoria. „Facă-se eroii totdeauna îndrăzneţi şi păstoriţele totdeauna frumoase — zice Thiers — dar să mintă istoria, fie în fond, ori în formă, ori în coloare, este lucru de nesuferit". Repet, nu desvinovăţirea lui Aaron Vodă mi-a fost intenţiunea, dar comparând scăderile ce i-se impută, fără de a fi dovedite, cu faptele bune, ce le are la activul său. Şi având în vedere, că pe acele timpuri, nu numai în ţările orientale, dar şi în ţările din apus se săvârşeau

lucruri mult mai crâncene, ar fi fost doară la loc, dacă cronicile pământene şi străine, în cari s'au publicat lucruri nedovedite, s'ar fi trecut prin ciurul unei critice mai severe.

Cetiţi cruzimile săvârşite sub împăratul Ferdinand I., la anul 1547, în contra protestanţilor din Bohemia, când erà p'acì să stârpească întreagă ţara. Apoi cruzimile lui Leopold al VI-lea, Gloriosul, care în anii 1200 osândeà pe *eretici* la rug, de unde i-se dase porecla „frigătorul", şi vă veţi convinge, că cronicarii pământeni n'au făcut bun serviţiu Moldovei, publicând fapte nedovedite, de care străinii se folosesc în defavorul Românilor.

Aici îmi vine aminte, fără veste, cearta literară ce am purtat-o eu în „Transilvania" Nr. VIII, anul 1901, pentru „Originea Românilor", contestată de mai mulţi scriitori maghiari. Aici încă se învârte cearta în jurul unei cronici, a cărei original nu există, *întocmai cum stăm şi cu cronica lui Ureche.*

Autorul voluminosului op: „Magyarország a királyság megalapitásáig", zice că acea cronică se poate numì cu drept: cronică naţională (maghiară). Autorul afirmă, că originalul ce lipseşte: „se poate reconstruì, aşa pe nimerite — circiter — (körülbelül), din alte lucrări posterioare, dacă se vor elimină din scrierile posterioare ***adausurile***". Răspunsul meu la acest pasagiu a fost: „Pardon! îndatăce „originalul" lipseşte, lucrările posterioare, cu, sau fără adausuri, nu fac parale". Cu alte cuvinte: Unde cronica originală lipseşte, fie cronică ungurească, sau românească, còpiile nu plătesc o ceapă degerată.

VI.

Am zis şi repet că, nu aspir şi n'am nici poftă, nici trebuinţă d'a mă făli cu nu ştiu ce nemşug mare şi strălucit. Sunt pe deplin mulţămit cu aceea ce sunt. La ce mi-ar şì puteà folosì, acum în etate de 78 ani, când mă pregătesc a merge la „Patres conscripti". Am avut în viaţa mea ocaziune, ca nici un alt Român, d'a ajunge rapid la ranguri, şi după conceptul lumei de azi, lipsite de ideal, la mari favoruri şi bunătăţi; am preferit însă a-mi împăcà şi liniştì conştiinţa de Român şi de a rămâneà credincios tradiţiunilor familiei mele, chiar cu jertfirea intereselor familiare. Ceice mă cunosc pe mine n'au trebuinţă de lămuriri. Eu însă am scris aceasta „Pro memoria" mai ales pentru descendenţii mei, cari vor aveà trebuinţă de datele istorice ce se cuprind în acest studiu al meu. Nu mă ocup bucuros de persoana mea, decât atunci când e neapărată trebuinţă, ca şi în cazul de faţă. Voiu reproduce deci două cazuri concrete, cari vor învederà şi lămurì pe deplin aserţiunea mea.

Idealul aristocraţiei maghiare erà, ca tinerimea să între la Cancelaria curţii regeşti în Viena, ca practicanţi, de unde apoi înaintau la cele mai înalte funcţiuni şi dignităţi. Eu am fost în anul 1865 propus de guvernul ţării secretar la numita cancelarie, şi mă pregăteam de ducă. Intr'aceea

— sic fata tulere! — fù convocată dieta Ardealului, pentru a se pronunță în chestia „unirii cu Ungaria“, respective în chestia „autonomiei Ardealului“.

Eu, ca primul funcționar cardinal, ca dirigintele comitatului, am convocat o conferință a Românilor, care a decis: protest solemn în contra dietei convocată la Cluj. Noi am fost în adâncul sufletului nostru convinși, că fără autonomia Ardealului vom ajunge acolo, unde am ajuns. Urmarea fù, că în loc să plec la Viena, unde aș fi înaintat într'un an, sau cel mult doi, la ministeriu, ori jude la Curie, precum au înaintat și alții, am plecat — la penzie sărăcăcioasă. Toate aceste s'au publicat la timpul său în „Gazeta Transilvaniei“. Documentele se află și în partea a VI-a a Memoriului meu la pag. 74—78, apoi la pag. 173 și urm.

Am prevăzut că voiu cădeà jertfă, dar n'am stat la îndoială d'a urmà, precum am urmat.

Incă un caz și mai *gâdilitor*, pentru streberi, pentru oameni vanitoși. Erà pe timpul dietei din Sibiiu (1863—4) când se împărțiseră decorațiunile, și cei decorați făceau studiu: ce fel de emblemă nobiliară să-și compună. In acel timp, deputații erau adese invitați la masă la ambii metropoliți, la comitele națiunei săsești și la comisariul regesc. Intr'una din zile, între cei invitați la masa metropolitului Șuluțu erà și superintendentul Teutsch de față, care a ținut și de astădată un toast frumos în limba latină. După masă, între ceice mai rămaseră, venind vorba la decorațiuni, s'a petrecut următorul discurs:

— Au să mai urmeze și alte distincțiuni (decorațiuni), zise unul, care umblà cap rupt, care căpărà d'a fi decorat și el, ceeace însă n'a urmat, căci, vezi Doamne! pe Românii scăpați abia de iobăgie, îi apucase gustul d'a devenì nemeși.

— Barițiu, care, precum dovedesc o multime de articole din „Gazetă“, a luptat pururea în contra astorfel de tendințe, a întrebat: „La ce ne-ar puteà folosì acum nobilitarea, după ștergerea privilegiilor?“.

— Foarte mult ne-ar folosì: la înaintări în funcțiuni, mai ales în armată, cu deosebire la căsătorii splendide ș. a., altcum nu ne creastă nimeni, ne numesc: Bauernvolk. De exemplu Exelența sa, care are dreptul de a cere pe baza decorațiunilor, ce le posede, baronatul, dacă nu vreà pentru sine, cel puțin pentru nepotul său de frate. Astfel au făcut și alții, cu nepoți fără trecerea, ce o are fratele Iosif și la națiunile conlocuitoare, răspunse aspirantul la decorațiuni.

— Unchiul meu, întorcându-se spre mine m'a întrebat: „Ce zici la aceste nepoate?“

— Eu ce să zic, eu țin la proverbul german: „Ein alter Adel ist mehr werth, als ein frisch gebackener Baron“. E adevărat că toate favorurile enumărate de antevorbitorul îi surid unui baron, dar descendenții numai Români nu vor puteà fi. Și eu tocmai de asta mă feresc.

— „Faber est suae quisque fortunae“. Ți-a eșit norocul în cale mai de multe-ori, dar tu nu te-ai știut folosì de el, replică aspirantul la decorațiune.

— Va să zică: aveam să-mi amintesc proverbialul ideal al strebe-rilor: „Lélek, lélek, de miből élek?“ sau şi mai la înţeles: „Was kof ich mir dafür?“

Când am rămas singuri, unchiul meu mi-a zis: „Foarte bine le-ai răspuns. Aceasta pretinde dela tine şi umbra tatălui tău; dânsul încă a refuzat de a primì decoraţiunea, cu care l-a îmbiat comisariul împărătesc Eduard Bach, care organizase Ardealul după revoluţia anului 1849“.

N'are cineva să fie nici istoric, nici jurisconsult, ba nici măcar un om cu multă experiinţă, ajunge mintea sănătoasă a unui simplu ţăran, ca să fie pe deplin convins că, nu vanitatea e motivul, pentru care am arătat faptele şi legăturile Aaroneştilor, ci pur şi simplu des-vălirea adevărului istoric. Dacă vanitatea pe care n'o cunosc, mi-ar fi fost motorul, atunci m'aş fi folosit de: „Norocul, care mi-a ieşit în cale“. Acesta valorà mai mult decât descendenţa dela un Vodă: „De presenti gaudet Eclesia“.

Şi că eu nu sufer nici de boala românească, precum o numisem în „Biografia lui Dragoş“, nici de vanitate, ba că sunt democrat din creştet până 'n călcâie, dovedeşte mai presus de orice îndoială, or-dinul ce l-am dat ca Vice-comite, în anul 1861, ca nime să nu-mi dee titlul în acte oficiale, de: Méltoságos, Hochwohlgeboren, Ilustrissime, (vezi „Memoriul“ meu part. II. pag. 82. Cetiţi această pagină, sigur că vă va interesà).

Tot astfel am urmat şi în anul 1901, îndată ce am primit prezidiul Asociaţiunii, am scos din uz titulaturile aristocratice, şi am întrodus titlul: „Domniei sale Domnului“.

Prin aceasta încă ne-am apropiat cu un pas de ţăran, pe care eu îl iubesc cu toată puterea sufletului meu, căci în el am toată speranţa: dela el aştept regenerarea neamului nostru. Repet ceeace am zis în studiul meu „Moartea Huniadeştilor“, (Transilvania Nr. IV, anul 1901) la amintirea celui de pe urmă vlăstar, din acea glorioasă familie: „S'a stâns vlăstarul, dar verde e încă stejarul milenar, talpa ţării, poporul român, din care au răsărit acei giganţi!“

Sibiiu, în ziua învierii Domnului 1905.

Depun totodată în biblioteca Muzeului şi Decretul guvernatorului principele Lichtenstein din 1 Iunie 1859 Nr. $\frac{2316}{2-5}$, prin care m'a amenințat cu destituire din oficiu: *„pentrucă nu m'am înfiorat d'a mă mărturisì de un aderent al unirii Moldovei cu Valachia, şi de un duşman al absolutismului austriac“*. (Vezi „Memoriul“ meu, part. IV., pag. 41—50.) *I. St. Ş.*

DISTIHURI ELEGIACE DIN SCHILLER.

(Din incidentul aniverzării a 100-a dela moartea poetului, 9 Maiu 1805.)

Filosofii.

(Scena se petrece în iad, între un elev și autorii deosebitelor sisteme filosofice, sau între aderenții lor).

Elevul.

Domnii mei, bine c'aici *în plen* vă găsesc la olaltă,
Una trebue s'o știm; viu s'o aud dela voi.

Aristotele (care prezidă).

Iute, la lucru, amice! Noi scriem Gazeta de Iena
în iad aici, și de mult ne-am luminat despre tot.

Elevul.

E cu atâta mai bine! Eu nu plec de-aici păn' nu-mi spuneți
O propoziție-așa, ca să cuprindă 'n ea tot.

Primul (Cartesius).

Cogito, ergo sum. Eu gândesc, și eu sunt prin urmare.
E adevăr cel dintâiu, sigur ș'al doilea e.

Elevul.

Cuget, deci sunt. Este bine! Dar cine să cugete 'ntr'una?
Fost-am adese și, zeu, n'am cugetat la nimic.

Al doilea (Spinoza).

Dacă sunt lucruri, e și un lucru al lucrurilor.
In lucrul lucrurilor suntem noi, cum ne găsim.

Al treilea (Berkeley).

Tocmai contrariul zic eu. In afară de mine nimic nu-i.
Toate în mine plutesc ca diafane năluci.

Al patrulea (Leibnitz).

Feluri de lucruri sunt două: e lume și suflet; dar nu știu
unul de altul; și vezi, tot una ambele sunt.

Al cincilea. (Un aderent al lui Kant).

Nu știu nimic despre lucru, și iarăș nimic despre suflet.
Ambele numai se par; dar ele nu sunt păreri.

Al șaselea. (Un aderent al lui Fichte).

Eu sunt eu, și eu însu-mi mă pun; și când punu-mă însu-mi
făr' a fi pus, ei, atunci eu și un non-eu am pus.

Al şeptelea. (Un elev al lui Reinhold).

Cel puţin sunt cunoştinţe! E un cunoscut prin urmare.
e şi un cunoscător: cu cunoştinţa sunt trei.

Elevul.

Domnilor, eu cu de-acestea nici cânele nu-l scot din casă.
O propoziţie vreu, care să spună ceva.

Al optulea. (Un elev al lui Ekhardt Schmid, filosof moralist).

In teorie nimic nu se ştie mai mult. Dar în praxă
e un temeinic precept: poţi, aşadar eşti dator.

Elevul.

Mi-am cugetat-o. De nu poţi răspunde nimic mai temeinic,
vâră numitul precept în capul cuiva curând.

David Hume.

Nu mai vorbì cu mulţimea. Kant a 'ncurcat toată lumea.
Vino la mine, eu sunt mie egal şi 'n infern.

Intrebare juridică.

Ani îndelungi sunt de când mă servesc de-al meu nas ca de un jude.
Am eu deci în adevăr asupra lui vre-un drept?

Pufendorf.

Greu de 'nţeles este cazul! Dar pare-a vorbì pentru tine
prima lui slujbă, deci fii şi mai departe stăpân.

Indoială de conştiinţă.

(In contra imperativului categoric în morala lui Kant.)

Binele-l fac bucuros, dar, durere, cu simpatie;
astfel mă supără des gândul că nu-s virtuos.

Hotărîre.

Alt mijloc acì nu-i. Ce morala dictează cu ură
şi cu dispreţ ai să faci. E categoric mandat.

Archimede şi şcolarul.

La Archimede venise odată un tinăr setos de ştiinţă.
„Să mă înveţi — zise el — arta divină a ta;
ea a dat patriei noastre fructe atât de măreţe
şi de sambucă*) păzì ale cetăţii zidiri".
„Arta o crezi tu divină? Aşa e," — răspunse înţeleptul.
Insă tot astfel fù ea şi păn' a nu folosì
Vrei dela ea numai fructe? Ş'o muritoare le aduce.
Vrei pe zeiţă? Atunci nu pe femee s'o caţi".

*) *Sambuca,* punte de asalt, erà numele unei maşini de răsboiu la Romani, întrebuinţată de Marcellus în contra Syracusei.

Sămănătorul.

Plin de speranță încrezi tu pământului grâul de aur,
și 'n primăvară aștepți, ca să rodească frumos.
Samănă fapte tot astfel în brazdele vremii și, puse,
cu 'nțelepciune, pe 'ncet pentru vecie înfloresc.

Cântăreții vremilor vechi.

Spuneți-mi, unde sunt azi cântăreții deodinioară,
cari desfătau cu graiu viu cete-adunate 'n prejur,
cari fermecau chiar pe zeii din cer, și pe oameni adese
până la cer i 'nălțau pe-ale cântării aripi?
Incă trăesc cântăreții, dar, ah, lipsesc fapte cari lira
s'o 'nvioreze, lipsesc cine s'asculte al lor cânt.
O, fericiți poeți din timpuri mai bune! prin veacuri
din gură 'n gură sburà cântecul vostru simțit.
Evlavioși, ca pe zei vă primiau s'admirà fiecare
orice, vorbind sau formând, geniul vostru creà.
Se 'nflăcărà l'al cântărilor foc a mulțimei simțire,
și simțemântu-i mărià al cântăreților foc
și-l curățià totodată! Ferice, poetul atuncia
în al poporului glas clar auzià cântul său.
Lui i-apăreà în viață cerească divinitate,
care noi astăzi de-abià în mintea noastr'o zărim.

Columbus.

Mergi înainte, vâslaș curagios! Pot să rădă glumeții
s'al marinariului brat să ostenească vâslind.
Tot înainte spre apus! și țermul ivise-va sigur.
In a ta minte tu-l vezi clar peste ape plutind.
Zeului ce te conduce te 'ncrede și mării tăcute.
Chiar dacă n'ar există, totuș din unde-ar eși.
Geniul stă cu natura pururea 'n intim' alianță,
ceeace el a promis: cu siguranță ea dă.

Cercul naturei.

Totul se 'ncheie 'n a ta 'mpărăție, o tu liniștit-o;
astfel bătrânul și el iarăș devine copil.

Geniul cu facla întoarsă.

Este plăcut și frumos al ei geniu cu facla lui stinsă,
dar pentru mulți moartea nu-i lucru așa de plăcut.

Virtutea femeii.

Unui bărbat trebuesc virtuți multe; el intră 'n viață
curagios, la noroc, ca 'ntr'un nesigur răsboiu.
Unei femei o virtute 'i ajunge: să fie pururea
inimei dragă și iar ochiul s'o vadă cu drag.

Cel mai frumos fenomen.

Dacă nici când n'ai văzut frumuseţa 'n minutul durerii,
n'ai văzut ce e frumos în cel mai 'nalt înţeles.
Dacă nici când n'ai văzut bucuria 'n o faţă frumoasă,
tu bucuria nici când nu poţi să zici c'ai văzut.

Tribunalul femeii.

Nu judecaţi, o femeilor, ale bărbaţilor fapte.
Despre bărbat însă voi spuneţi al vostru cuvânt.

Judecata femeiască.

Pentru bărbaţi judecata e 'n minte; sentenţa femeii
e simţemântul: când ea simte: a şi judecat.

Ştiinţa omenească.

Pentrucă 'ntr'însa ceteşti, ce tu însuţi ai scris pe a ei filă;
pentrucă, spre a le privi, pui fenomenele 'n rând
şi din câmpia ei fără de margini tragi firele tale, —
crezi c'a ta minte a 'nţeles tainele marei naturi.
Astfel descrie 'n figuri astronomul a ceriului boltă,
ca să privească uşor spaţiul nemărginit.
Sori, ce-i despart depărtările Siriului, e 'mpreună 'n
coarnele Taurului şi 'n a Lebedei stea.
Dar înţelege el tainicul sferelor joc, când priveşte
pe planiglobul său mic ceriul cu stelele lui?

Aşteptare şi împlinire.

Tinărul corabiiază cu mii de catarguri pe mare;
iar pe-al său vas, liniştit, intră bătrânul în port.

Soartea comună.

Iată, urîm, ne luptăm, ne desparte voinţa şi gândul;
dar într'aceea noi toţi ne pomenim cu păr alb.

Naturalistul şi filosoful transcendental.

Duşmani să fiţi între voi! este prea timpurie-alianţa.
Numai cercând despărţiţi vă veţi uni 'n adevăr.

Cele trei epoce ale naturei.

Fabula-i dede viaţa, ştiinţa de ea a lipsit-o,
înţelepciunea-i dă iar sufletul ei creator.

Către mistici.

Adevăratul mister este tocmai ce stă înaintea
ochilor nostri în veci, şi nu-i de nimeni văzut.

Prietin şi duşman.

Scump îmi e prietinul, dar de folos şi duşmanul îmi este:
unul mi-arată ce pot, altul ce eu sunt detor.

Înţelepciune şi prudenţă.

Vrei, o amice, să urci înălţimile înţelepciunii?
Pleacă riscând să fi ris de către cei iscusiţi.
Scurt văzătorii văd ţărmul plecării, dar nu şi pe-acela,
unde puternicu-ţi zbor se va oprì oarecând.

Ştiinţa.

Unui e 'nalta, cereasca zeiţă, iar altuia-i este
zdravană vacă de muls, ce 'ntotdeauna-i dă unt.

Kant şi explicatorii săi.

Cum la atâţi cerşitori un singur bogat le dă hrană!
Când împăraţii zidesc, au salahorii câştîg.

Alegere.

Nu poţi plăceà tuturora prin arta şi faptele tale?
pentru puţini fă destul, multor să placi este rău. *Schiller.*

Dacă pe cei mai de frunte ai veacului tău mulţămit-ai,
pentru toţi timpii atunci prin a ta faptă ai trăit. *Goethe.*

Armonie.

(Probabil la adresa lui Goethe.)

Ambii cătăm adevărul; tu în viaţă, io 'n suflet;
şi fiecare-l găsim. Când este ochiul curat,
el întâlneşte 'n afară pe-atot creatorul; când este
inima, lumea în ea se oglindeşte cum e.

Table votive.*)

Ce zeul meu m'a 'nvăţat, ce mi-a fost de-ajutor 'n viaţă,
cu mulţămită aduc jertfă aici la altar.

Destinaţiuni deosebite.

Sunt ocupaţi milioane, ca neamul mereu să existe,
dar omenirea 'n puţini duce 'nainte-al ei traiu.
Mii de germeni împrăştie toamna, de-abià însă unul
aduce fruct; ceialalţi iar elemente devin.
Insă deşì numai unu 'ncolţeşte, el samăn'o lume
de plăsmuiri ce'nfloresc mândre şi tinere 'n veci.

Ce dă viaţă.

Şi 'n lumea psihică şi 'n cea organică, numai în culmea
vieţii, numai în flori se plăsmuesc vieţi nuoi.

*) *Tabulae votivae* se numiau la Romani table sau tăbliţe, cari cei scăpaţi din vreun pericol le atârnau *ex voto*, adecă conform promisiunii făcute, ca semn de mulţămire în templele zeului, care i-a mântuit, şi însemnau pe ele prin o scurtă frază pericolul, din care au scăpat. Poetul numeşte astfel aceste distihuri, pentrucă ele sunt rezultatul experienţei şi meditaţiunii sale, şi cuprind maxime importante, cari el credeà că l-au ferit de unele greşeli în viaţă şi în literatură. *R. Viehoff.*

Binele şi frumosul sau două feluri de a fi folositor.

A omenirei plantă divin' o nutreşti făcând bine,
iar prin frumos răspândeşti germenii plantei zeeşti.

Deosebire de ranguri.

Ranguri şi 'n lumea morală sunt. Omul de rând ne plăteşte
cu *ce el face*, iar cei nobili cu *ceea ce sunt.*

Preţ şi valoare.

Ai ceva? 'mparte cu mine şi eu îţi plătesc ce-i cu dreptul.
Eşti ceva? o atunci vin' sufletul chiar să-l schimbăm.

Puterea morală

Nu poţi simţì ce-i frumos? îţi rămâne să vrei ce-i cu minte
şi ca un spirit să faci ceea ce nu poţi ca om.

Comunicare.

Chiar şi din cea mai rea mână mult bine face-adevărul;
numai doar pentru frumos una sunt vas şi cuprins.

Povaţă politică.

Tot ce vei face, fă drept; dar aceasta să-ţi fie, amice,
regula; nu stăruì ca să faci tot ce e drept.
Este de ajuns, ca să fie desăvârşit ce vei face;
numai cei falşi vreu mereu tot ce e desăvârşit.

Eruditul.

Nu pentru dânsul cresc fructele pomului ce el sădeşte.
Fructul ştiinţei îl guşti numai fiind om de gust.

Conducătorii vieţii. (Frumosul şi sublimul.)

Doi frumoşi genii îi ai ca tovarăşi pe calea vieţii
Eşti fericit când, uniţi, ambii de-alături îţi stau
Unul cu vesele glume scurtează al tău drum, şi la braţu-i
mult mai uşoară tu simţi soartea şi sarcina ta.
El te 'nsoţeşte jucându-se până la marea veciei,
unde pe adâncul abiz stă muritoriu 'ngrozit.
Altul aici, hotărît, serios şi tăcut te primeşte
şi la giganticu-i braţ trece-vei liu peste adânc.
Dar nici odată tu nu te 'nchinà unui singur! Să nu 'ncrezi
primului cinstea ce ai, s'al tău noroc celuilalt!

Sublimul.

Cauţi măreţul, sublimul? Tu poţi ca să-l vezi într'un arbor
Ce este el făr' a şti, caută ştiind tu să fii.

Nemurirea.

Ce-ţi este frică de moarte! Doreşti nemurirea? Trăeşte 'n
marele Tot! El va sta, când tu de mult nu-i mai fi.

Detorie pentru toţi.

Să năzueşti totdeauna la 'ntreg; şi de nu poţi fi 'ntregul,
ca mădular de folos lâng'un întreg să te legi.

Eşirea din viaţă sau libertatea ideală.

Două căi stau deschise 'nainte-ţi afară din viaţă:
una e spre ideal, alta conduce 'n mormânt.
Dacă pe 'ntâia voeşti ca s'apuci, te grăbeşte păn' Parca
nu vine spre a te târî fără să vrei spre mormânt.

Copilul în leagăn.

Prunc fericit! al tău leagăn o lume-ţi e fără de margini.
Fă-te bărbat şi-ţi va fi nemărginitul prea 'ngust.

Cheia.

Vrei ca să ştii ce eşti însuţi? Vezi ce fac alţii. Când pe alţii
a-i înţelege voeşti, uitate 'n inima ta.

*

*) Da, ai dreptate, o mare poet; însă nici două ramuri
din o tulpină eşind nu sunt întocmai la fel.
Firea-i aceeaş în toţi, dar pe căi osebite îndreptată:
Unul e 'n sufletul său înger, iar altul e drac,
Cum din părinţi şi strămoşi hotărită li-i firea. Iubeşte
ca şi un frate pe toţi, nu crede însă uşor.

Temă.

Nime să nu fie altui asemenea, ci fiecare
Celui prea 'nalt. Intrebi, cum? Fie tot insul perfect.

Propriul ideal.

Numai ce simţi este al tău, iar ce cugeţi e al tuturora.
Simţi dar pe zeul gândit, şi el în tine va fi.

Izvorul întineririi.

Credeţi-mi, nu-i basm isvorul juneţii de veci; el aievea
curge. Dar unde, întrebaţi? In poezie-l găsiţi.

M. Strajan.

*) Versuri adause de traducător.

SCIINȚĂ, LITERATURĂ ȘI ARTĂ.

† ***Ioan Pop Reteganul.*** O îndoită datorință ne obligă să ne ocupăm în coloanele revistei noastre cu decurând trecutul la cele eterne: Ioan Pop Reteganul. Căci noi deplângem nu numai pe dascălul harnic și pe unul dintre cei mai buni și mai zeloși scriitori pentru popor, ci și pe fostul funcționar și pe membrul suplent în comitetul central al Asociațiunei, apoi pe unul dintre cei mai devotați colaboratori ai „Bibliotecei noastre poporale".

E uimitor materialul ce l-a adunat Reteganul din popor și l-a prelucrat pentru popor. Povești, legende, descrieri, novele, pilde, sfaturi ș. m. a., toate deopotrivă și-au aflat loc sub condeiul abil al acestui scriitor, despre care s'ar puteà zice, că toată viața sa a stat de vorbă cu poporul său, spunându-i povești frumoase și dându-i sfaturi folositoare.

Căci abia eșit din școalele Năsăudului și din preparandiile Gherlei și a Devei, pe lângă cariera grea de învățător își începe o a doua carieră tot atât de grea, dacă nu chiar și mai grea: de scriitor. Scrie fără preget, dă la lumină mulțime de cărți de povești, novele, sfaturi etc., colaborează la mai toate gazetele românești din țeara Ardealului, face și pornește el însuși reviste și gazete.

Intre scrierile sale cele mai de seamă, remarcăm: Trandafiri și viorele, poezii poporale; Chiuituri; Starostele; Leonat cel tinăr; Inimioara și buchetul; Poezii naționale; Prietinul săteanului român; Opșaguri; Țiganii; Povești ardelenești; Pomăritul practic; Cartea poporului; Povești din popor; Pintea Viteazul; Novele și schițe; Pilde și sfaturi; Povestiri din viața țăranilor români; Nuvele; Dela moară, povești și snoave etc. Afară de acestea el a alimentat multă vreme foițele gazetelor noastre cu povești și alte scrieri pe seama poporului. In 1886 a redigiat „Cărțile săteanului român" și „Convorbirile pedagogice", apoi la 1898 porni „Revista Ilustrată", care însă nu merse, iar de prezent redactă „Gazeta de Duminecă" din Șimleu.

Aceasta este numai o parte din munca lui Reteganul, căci cine știe câte scrieri inedite nu va fi rămas după acest productiv scriitor. Și când privești productivitatea rară a acestui bărbat și știi că nu ambiția și fudulia l-au făcut scriitor ci dragostea de poporul din sinul căruia eșise și pe care îl iubià atât de mult, trebue să admirăm stăruința de muncă în adevăr extraordinară a dascălului dela Reteag. Trebue admirată cu atât mai mult cu cât, cum cu multă dreptate zice dl Iorga, „Reteganul nu erà un poet, n'aveà nici închipuire și nici puterea de a idealizà..... El — continuă dl Iorga — nu înțelege rostul lucrărilor sale în alt chip decât ca o cetire potrivită cu mintea poporului, ca o cetire sănătoasă și morală. El nu erà *povestaș* cât scriitor poporan, moralist pentru cei cari primesc cu multă dragoste buna morală creștină. Pe această cale el urmà unor înaintași, cărora de mult li-se plătește cu recunoștință osteneala ce au cheltuit: Barac

şi Vasile Aron, cei cari au pus „carte de lume“ în mâna poporului, care nu ştiă până atunci decât de carte bisericească.

Pentru aceea a tălmăcit şi alcătuit el nuvele luate din viaţa satelor. Pentru aceea a făcut el „foiţa“ la atâtea gazete de peste munţi, pentru aceea a scos el „Revista Ilustrată“, care n'a mers şi a primit să ajute la „Gazeta de Duminecă“ din Şimleu...“

Aşà a trăit şi aşà a muncit ca scriitor acest „Bărac“ ori „Aron“ al zilelor noastre.

*

Relaţiile lui Reteganul cu „Asociaţiunea“ au fost dintre cele mai intime. În adunarea generală din 1893 din Năsăud a fost ales membru suplent în comitetul central şi secretar al II-lea, oficiu însă pe care după abia câteva luni l-a părăsit. Incă în 1889 Asociaţiunea i-a publicat şi premiat un volum de „Poveşti din popor“, iar primele două numere din „Biblioteca poporală a Asociaţiunei“, anume „Povestiri din viaţa ţăranilor români“ I şi II sunt eşite tot din peana lui Reteganul. În toamna anului trecut deasemenea ne-a trimis pentru „Biblioteca poporală“ mai multe poveşti, dintre cari unele se vor şi tipări probabil în cursul anului viitor. Lectura lor ne va reamintì multă vreme numele lui Ioan Pop Reteganul.

*

† ***Iules Verne.*** Cu moartea lui Iules Verne întâmplată la 23 Martie a. c. întreaga lume literară, în special însă cea franceză pierde pe unul dintre cei mai talentaţi şi mai mari scriitori ai timpului modern.

Născut în 1828 în Nantes, după terminarea studiilor secundare, urmează drepturile la Paris, ocupându-se însă cu predilecţie de ştiinţele naturale, faţă de cari aveà o inclinaţie firească deosebită. Ajutat de un minunat talent de discripţiune, începe de timpuriu şi continuă toată viaţa sa să tracteze în formă de roman diferite subiecte din domeniul acestor ştiinţe, creind astfel un nou gen în literatură: romanul ştiinţific. Forma atrăgătoare şi expunerea uşoară a cestiunilor cu cari se ocupă şi a problemelor ce voià să deslege, au făcut ca romanele sale să ofere publicului nu numai o lectură plăcută şi distractivă ci, în acelaş timp să fie şi instructive şi foarte folositoare. Aceste două calităţi au contribuit ca romanele lui Iules Verne să fie un mijloc puternic pentru popularizarea ştiinţelor naturale. Laicilor le-a deşteptat interes faţă de aceste ştiinţe, iar cercurilor ştiinţifice le-a dat mult de cugetat prin tractarea a o mulţime de probleme nerezolvite încă.

Lucrările sale mai de samă sunt:

Aventures du capitaine Hatteras (1867);

Vingt mille lieues sous la mer (1869);

Les enfantes du capitaine Grant; L'île mysterieuse; Le decouverte de la terre (1870);

Voyage autour du monde en 80 jours (1872);

Le docteur Ox (1874);

Le chancellor; Un hivernage dans les glaces; Michel Strogoff; Un capitaine de 15 ans;

Les Indes Noires (1875);
La maison à vapeur; Mathias Sandorf (1887);
Nord contre Sud (1887);
Deux ans de vacances (1888);
Sans dessus dessous (1889);
Claudius Bombarnae (1892);
Le château des Carpathes (1892) etc.

Unele dintre publicaţiunile sale au fost traduse şi în româneşte ca de ex.: Călătorie în jurul lumei în 80 de zile, Copiii căpitanului Grant şi Castelul din Carpaţi. Acest din urmă apărut şi în broşură separată, tradus de Dr. V. Onişor.

In acest roman Verne se ocupă de ţara Ardealului şi de poporul nostru. (—)

*

Un „Album artistic“. In deosebi două momente trebuesc remarcate, când voim să vorbim de „Albumul artistic“, întocmit din încredinţarea comitetului reuniunii române de agricultură din comitatul Sibiiului de dl prof. Dimitrie Comşa. Intâi trebue remarcat zelul şi munca deosebită ce de sigur a reclamat scoaterea la lumină a acestui Album, apoi valoarea artistică de netăgăduit a o mulţime dintre modelele de ţesături şi cusături româneşti cuprinse în el.

Presa noastră în general n'a avut, cum erà şi firesc, decât numai cuvinte de laudă la adresa Albumului, a autorului şi a reuniunei editoare. Cu plăcere ne alăturăm şi noi concertului acestei prese când recunoaştem munca autorului şi nu mai puţin a membrilor din comitetul reuniunii, precum şi valoarea cea mare a o mulţime dintre piesele acestui Album. Dar cum albumul din chestiune nu e chemat numai să păstreze modelele adevărate şi originale ale artei româneşti de broderii şi ţesături, ci mai vârtos de a servì şi altora de model şi de a îndreptà întreaga noastră artă de această natură pe o cale curat românească, credem că o analiză a modelelor cuprinse în acest album, e prima noastră datorinţă. Căci numai după o cercetare sinceră se va puteà stabilì, cari modele sunt româneşti şi cari cele mai frumoase, apoi cari mai puţin menite să conserve adevărata artă românească şi în fine cari sunt de provenienţă străină dela alte popoare, ori chiar şi simple imitaţii de modele de prăvălii.

Date fiind condiţiunile artei româneşti de a brodà şi ţese, anume figurile geometrice uimitor de regulate şi cu multă simetrie, apoi măestrita combinaţie a colorilor de roşu, negru, vânăt, verde, alb, galbin şi coloarea aurului, nu va fi greu să se aleagă modelele cele mai româneşti şi cele mai frumoase. Astfel dintre broderìi cele mai frumoase, cari întrunesc toate condiţiunile amintite mai sus, sunt:

Nr. 66. Ciupag, ce se aplică la gât din Săcel.
„ 84. „ „ „ „ „ „ „ Sălişte.
„ 85. „ „ „ „ „ „ „ „
„ 96. „ „ „ „ „ „ „ Topârcea.
„ 147. Spărtura sau ruptura din Fineiu (Cojocna).
„ 150. Spetează, se aplică la gura mânecii din Drăgoteni (Bihor).
„ 158. Pui la giolgiu, se aplică la broboade pe margini din Ilimbav.
„ 159. „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „
„ 169. Pumnari bărbăteşti, se aplică la gura mânecii din Drăgoteni (Bihor).
„ 185. Guler bărbătesc din Maidan (C.-Severin).
„ 189. Mânecă de iie de mireasă din Răşinari.
„ 190. „ „ „ din Sălişte.

Dacă privim aceste broderii vedem, că atât în ceeace priveşte figurile, desemnurile din cari sunt alcătuite, figuri geometrice în linii admirabil de regulate şi variate, apoi armonia în care sunt combinate colorile acestor figuri, toate dovedesc, că ele pot fi considerate ca modele caracteristice pentru broderiile originale româneşti.

Nu tăgăduim, noi am ales acî pe cele mai frumoase, deşî mai sunt şi altele destul de frumoase, dar credem, că pentru orientarea celor interesaţi sunt suficiente cele amintite. Şi nu tăgăduim nici aceea, că găsim în album şi modele, cari în ceeace priveşte figurile şi desemnurile încă pot fi considerate ca originale româneşti, dar la aceste de regulă colorile sunt puţin armonic combinate şi neobicinuite la Români.

Trecând la ţesături, putem constată că cele mai frumoase modele sunt:
Nr. 24. Brâu din Sebeşul-superior.
„ 61. Opreg, se poartă ca cretinţă, din Tincova (C.-Severin).
„ 64. „ „ „ „ „ „ „ „

Şi la acestea se pot observà aceleaşi note distinctive ce caracterisează productele de broderii. Intre celelalte modele de ţesături, de asemenea întâlnim figuri şi desemnuri româneşti foarte frumoase, dar şi la acestea ca şi la broderii combinaţia colorilor e adeseori fără gust, iar colorile însăşi nu sunt cele originale româneşti.

Lipsite de caracter românesc şi prea puţin frumoase sunt între broderii următoarele:

Nr. 121. Şir: foaia stejarului sau foaia pătrânjelului, se aplică pe mânecă în jos, din Micăsasa (Târnava mică).
„ 124. Pene peste cot: brazi şi brăzişori, din Feneş (Alba inferioară).
„ 127. Guler din Şibot (Hunedoara).
„ 128. Cusătură la mânecă din Orăştie.
„ 131. Şir pe mânecă din Fizes-Sânpetru (Solnoc Dobâca).
„ 132. Pumnari „ „ „ „ „
„ 145. Pui: cocoşi, se întrebuinţează pe piept din Ulpia-Trăiană (Haţeg).
„ 153. Pui la poale din Borgo-Suseni (Bistriţa-Năsăud).
„ 166. Figuri chindisite dela o cârpă de mire din Sălişte.

Nr. 168. Peunul, se întrebuinţează ca faţă de perină din Pogăceua (Murăş-Turda).
„ 180. Pană, se întrebuinţează pe mânecă Ecica-Română.
„ 188. Forma Ţiganei se întrebuinţează pe mânecă din Chereluş (Arad).
„ 197. Urzari pe mânecă din Ecica-Română.

La cele mai multe dintre acestea întâlnim figuri curioase, uneori fără nici un gust şi de tot urâte. Nu arareori figuri şi desemnuri curbe ori formă de frunze şi fructe, flori şi arbori, pasări, etc. ca de ex. modelul Nr. 124 cu brazi, Nr. 145 cu cocoşi, Nr. 153 par a fi frunze de stejar şi ghindă, Nr. 166 flori ş. m. d. In ceeace priveşte colorile sunt multe neuzitate la Români, ca roşu deschis, roza, cafeniu, albastru, verde deschis, violet (lila), galben foarte deschis, etc. Tot asemenea lâna umbrită, care nepotrivindu-se nici cu figurile nici cu colorile originale, strică tot efectul broderiilor şi ţesăturilor.

In fine dintre ţesăturile cele mai nesuccese amintim:

Nr. 14. Chindeu din Lupşa (Turda-Arieş).
„ 16. Tindeu (ştergar) din Diug (Solnoc-Dobâca).
„ 17. Ştergură din Trăsnea (Selagiu).
„ 19. Ştergar din Fizeş-Sânpetru (Solnoc-Dobâca).
„ 40. Vargă la şurţ din Orăştie.
„ 47. Cătrinţă din Jabeniţa (Murăş-Turda).
„ 50. Pânzătură din Borgo-Prund (Bistriţa-Năsăud).
„ 51. „ „ „ Suseni „ „
„ 59. Zadie din Fizes-Sânpetru (Solnoc-Dobâca).
„ 60. Conciu (ca broboadă) Secaş (Timiş).
„ 63. „ „ „ „ „
„ 68. Traistă din Borgo-Suseni (Bistriţa-Năsăud).
„ 75. Covor „ „ -Mijloceni „ „
„ 83. Ţol din Borşa (Maramureş).

Modelele înşirate acì sunt toate străine, ori cât ni s'ar spune de autorul albumului despre unele dintre acestea, ca de ex. despre cele de sub Nr. 50 şi 51 că sunt obşteste întrebuinţate în Bărgău. Cele mai multe reprezintă flori, într'un stil, care cum am zis, numai românesc nu este şi afară de aceea au colori nepotrivit combinate. Modelul Nr. 16 e sloven, Nr. 19 e imitaţie de prăvălie, tot asemenea modelele Nrii 68 şi 75.

Aceste ar fi în treacăt observările noastre asupra modelelor cuprinse în Albumul artistic al dlui prof. Comşa. Ar trebuì să mai spunem că şi din alt punct de vedere Albumul are două scăderi, cari îl fac inaccessibil publicului român dela sate. Anume modelele nu sunt reproduse astfel încât să se poată lucrà după ele, apoi e prea scump. Ştim că faţă de cheltuelile avute nu e nici decum scump, dar erà poate mai bine de se aranjà în caete, ori tabele singuratice cari să se fi putut cumpărà şi separat. In felul acesta ar fi putut străbate în toate păturile poporului nostru.

CRONICĂ.

Sesiunea generală a Academiei române s'a deschis în 15/28 Martie. Şedinţa de deschidere a fost prezidată de moştenitorul tronului român: Principele Ferdinand. Până a puteà dà în numărul viitor al revistei noastre un raport detailat despre lucrările Academiei, amintim că şi în sesiunea actuală s'au ţinut din partea membrilor o mulţime de conferenţe şi comunicări cari de cari mai interesante şi mai frumoase şi că şedinţa publică din 1/14 Aprile a fost prezidată de regele Carol, care a ţinut şi cu această ocaziune, o minunată vorbire în care a accentuat importanţa limbei vechi româneşti.

*

Iubileul profesorului Negruţiu. In 9 a lunei Martie Românii din Blaj, în deosebi însă profesorii şi elevii şcoalelor noastre de acolo au serbat cu multă sinceritate aniversarea de 25 de ani de când dl Ioan F. Negruţiu serveşte cu zel şi devotament ca profesor la acele şcoale. Ne bucurăm că blăjenii au găsit o ocazie nimerită de a resplăti prin recunoştinţă munca zelosului lor coleg şi profesor şi ne asociem şi noi la lucrările lor cu atât mai mult cu cât activitatea dlui Negruţiu a trecut departe peste salele de învăţământ a şcoalelor din Blaj şi de câţiva ani încoace lucrează alăturea cu noi la realizarea scopurilor Asociaţiunii. In Biblioteca noastră poporală a publicat două instructive şi folositoare broşuri despre „Grădina de legumi“ şi „Cultura cucuruzului“ iar de prezent are una sub tipar despre „Impărţirea, lucrarea şi îngrijirea unei moşii“. Ca director al despărţământului nostru din Blaj, ca membru ordinar al com. central şi ca membru şi vice-president al „secţiunei şcolare“ încă ne-a făcut bune şi reale servicii. Fie, ca poporul nostru să se poată bucurà încă multă vreme de roadele muncei sale.

*

„Frunze de laur“, poezii eroice din anii 1877—1878 de Zaharia Boiu, publicate de Ioan Baptist Boiu. Sibiiu, tipografia arhidiecezană.

Broşura aceasta cuprinde 14 poezii, scrise de asesorul consistorial *Z. Boiu* pe timpul răsboiului pentru independenţă, iar acum publicate de dl I. B. Boiu ca „ultim acord al lirei neuitatului nostru poet ardelean“.

Comitetul central al „Asociaţiunii“ în urma recensiunei secţiunii literare, a procurat din aceste poezii pentru bibliotecile poporale. Tot asemenea s'a procurat un număr mai mare de exemplare din partea „Administraţiunii domeniilor Coroanei“ din Bucureşti etc.

Pretul unui exemplar, trimis franco, 60 fileri.

*

Comitetul Societăţii pentru fond de teatru român decerne două premii, unul de 500 cor. şi al doilea de 300 cor. pentru cele mai bune piese teatrale din câte i-se vor prezentà până la *1/14 Octomvrie a. c.* între următoarele condiţiuni:

1. Subiectul piesei să fie luat din viaţa poporului român ori a clasei noastre culte. (In privinţa estensiunii şi a genului piesei nu se pune autorului nici o restricţiune).

2. Manuscriptul să fie scris clar şi legibil, tot numai pe o faţă de hârtie.

3. La manuscript se va alătură un plic sigilat, având pe avers titlul piesei, iar înlăuntru un bilet cu numele complet al autorului.

Manuscriptele sunt a se trimite la adresa secretarului societăţii dlui Dr. Iosif Blaga în Braşov (Brassó).

Piesele premiate se vor tipări pe cheltuiala societăţii; autorul va primi 50 exemplare tipărite.

Braşov, 5/18 Martie 1905.

Pentru Comitetul Societăţii:

Virgil Oniţiu m. p., vicepreşedinte. — *Dr. I. Blaga* m. p., secretar.

CONTRIBUIRI PENTRU MUZEUL ISTORIC ŞI ETNOGRAFIC.

Dela ultimul nostru raport despre contribuirile făcute pentru scopurile Muzeului, au mai intrat următoarele contribuiri:

1.	Domnul George Szerb de Cuvin, deputat dietal	K	2000·—
2.	Doamna Elena A. Popovici, Braşov	„	2000·—
3.	Dela matineul muzical-literar,*) aranjat de desp. „Braşov“ al Asoc. în 13/26 Martie a. c., s'a realizat un beneficiu de	„	335·77
4.	Ilustritatea Sa dl Ioan I. Papp, episcop, Arad	„	300·—
5.	Junimea academică română în Sibiiu, venitul petrecerii aranjate în 2 Martie 1905	„	127·16
6.	Excelenţa Sa dl Dr. Victor Mihályi, metropolit, Blaj . .	„	100·—
7.	Domnul Dr. Ioan Hosanu, medic, Braşov	„	100·—
8.	Domnul Andreiu Bârseanu, profesor, Braşov	„	100·—
9.	„Sebeşana“, institut de credit, Sas-Sebeş	„	100·—
10.	„Aurora“, institut de credit, Năsăud	„	100·—
11.	Dl Ioan Ciocan, profesor univ., deputat dietal, Budapesta	„	50·—
12.	„Bihoreana“, institut de credit, Oradea-mare	„	50·—
13.	„Bocşana“, institut de credit, Bocşa-montană	„	30·—
14.	„Crişana“, institut de credit, Brad	„	20·—
15.	Domnul Alexandru Lupu, colonel în pens., Viena . . .	„	20·—
16.	Domnul Ioan M. Moldovan, preposit capitular, Blaj . .	„	20·—
17.	„Chiorana“, institut de credit, Şomcuta-mare	„	20·—
18.	„Plugarul“, institut de credit, Săcădate	„	20.—
19.	Un anonim	„	10·—
20.	„Cordiana“, institut de credit, Fofeldea	„	10·—

*) Lista specială a contribuenţilor se va publică în Nrul viitor.

21.	Domnul Dionisiu Simon, proprietar, Sângeorgiul-de-Câmpie	K	10·—
22.	Domnul Petre Slavescu, proprietar, Cepari-Barseşti . .	„	10·—
23.	„Săcana“, institut de credit, Sacul	„	10·—
24.	„Murăşanul“, institut de credit, M.-Radna	„	10·—
25.	„Speranţa“, institut de credit, Borgo-Prund	„	10·—
26.	„Cassa de păstrare“, Sasca-montană	„	10.—
27.	Domnul Simion P. Mateiu, canonic, Blaj	„	10.—
28.	„Schinteia“, institut de credit, Tăure	„	10.—
29.	Domnul Mihail Făgărăşan, protopop, Tăure	„	10·—
30.	„Mielul“, institut de credit, Poiana	„	10·—
31.	Doamna Calipsa Şandru, Sighişoara	„	6·—
32.	Domnul Ioan Oţoiu, paroh, Aciliu	„	6·—
33.	Domnul Ioan Bozacu, preot, Sâmbotelec	„	5·—
34.	Domnul Basiliu Hopârtean, preot, Gădălin	„	5·—
35.	Domnul Simeon Ciuca, preot, Mociu	„	5·—
36.	Domnul Ioan Danu, medic, Mociu	„	5·—
37.	Domnul Arseniu Vlaicu, director şcolar, Braşov	„	5·—
38.	Domnul Dimitrie Moldovan, protopresbiter, Sighişoara .	„	5·—
39.	„Unirea“, institut de credit, Vad	„	5·—
40.	Domnul Simeon Popoviciu, protopop militar, Mehadia .	„	4·—
41.	Domnul Vincenţiu Petroviciu, paroh, Toracul-mic . . .	„	4·—
42.	Domnul Avram S. Păcurariu, protopresbiter, Mercurea .	„	2·—
43.	Domnul Dr. George Măcelariu, advocat, Mercurea . . .	„	2·—
44.	Domnul Dumitru Vulcu, director de bancă, Mercurea . .	„	2·—
45.	Domnul Georgiu Lupşa, paroh, Toracul-mic	„	2.—
46.	Domnul Petru Tyra, econom, Toracul-mic	„	2·—
47.	Domnul Iacob Popa, protonotar consist., Blaj	„	2·—
48.	Domnul Ilie Floaşu, comerciant, Mercurea	„	2·—
49.	Domnul Nicolae Voina	„	1·—
50.	Domnul Georgiu Serb, învăţător, Toracul-mic	„	1·—
51.	Domnul Dămian Târlaiu, învăţător, Toracul-mic	„	1·—
52.	Domnul Petru Mihaiu, învăţător, Toracul-mic	„	1·—
53.	Domnul Toma Popi, econom, Toracul-mic	„	1·—
54.	Domnul George Popi, econom, Toracul-mic	„	1·—
55.	Domnul Vichente Iancu, econom, Toracul-mic	„	1·—
56.	Domnul N. Albu, Mercurea	„	1·—
57.	Domnul G. Muntean, Mercurea	„	1·—
58.	Domnul D. Stroia, Mercurea	„	1·—
59.	Domnul A. Măcelar, Mercurea	„	1.—
60.	Dela 21 contribuitori cu sume mai mici	„	6·10
		Total	K 5699·03

Sibiiu, 10 Maiu 1905.

Biroul Asociaţiunii.